

ספר נועם הלכות

סיכום הלכות יום כיפור

לחזקת הגבוהים לרבנות

ספר נועם הלכות

סיכום הלכות יום כיפור

לתועלת הצבתנים לרבנות
חברתיו
בעזרת החוקן לאדם דעת
נועם דניאל ועקנץ
בן אאמו"ר חיים שליט"א
כתובת לחירות והערות
noamhalachot@gmail.com

יורם סרי

רב בית המדרש 'היכל שלום' ואב"ד במודיעין עילית

בס"ד אלול תשפ"ו

המפורסמות אין צריך לראיה איך שהרה"ג נועם דניאל ועקנין שליט"א עוסק בתורה יומם ולילה בנגלה ובנסתר, ומזכה הרבים ומלמד בחורי ישראל תורה ומוסר.

ועל של עתה באתי בראותי את כתביו על מועדי ישראל ובהם הביא את דברי השו"ע והרמ"א ועליהם המקורות לדינים אלו מדברי הראשונים ובאיזו דרך הלך מר"ן הב"י, ועליו סיכום דברי המשנה ברורה ופוסקי ספרד במקומות שהלכו בדרך אחרת הלכה למעשה, דבר דבור על אופניו בלשון נעימה וקלה, באופן שהלומד בהם ידע את הדברים.

לא נותר אלא לברכה שיזכה הרה"ג נועם דניאל ועקנין שליט"א לזכות את הרבים בכתב ובע"פ ויפוצו מעינותיו חוצה, וימשיך באהלה של תורה מתוך נחת והרחבת הדעת לאוי"ט.

הכו"ח לכבוד עמלי תורה

י' סרי

ברכה והמלצה

הריני להמליץ בחום רב על סיכום הנפלא בעומק, על הלכות ראש השנה יום כיפור סוכה וארבעת המינים חנוכה ופורים, מדברי הגמרא ראשונים ואחרוני חכמי הספרדים והאשכנזים עד הלכה למעשה פרי ידיו של הרב נועם דניאל ועקנין שליט"א, אשר לומד בכולל בשקידה והתמדה.

והכל בטוב טעם ודעת כדרכה של תורה, וכתב בלשון קלה ובהירה למען יעבור הקורא ויהיה בקי בהלכות לקראת מבחני הרבנות

וגם מי שאינו נבחן או שכבר נבחן יהיה הדברים שגורים בפיו ובדעתו לדעת הדרך אשר ילכו בה

בברכת התורה אברהם כהן ראש כולל ומו"ץ

כאן מודעין עילית 0504103728

משרד המבחנים
משרד המבחנים
משרד המבחנים
משרד המבחנים
משרד המבחנים

בית דין צדק חקת משפט

בראשות מורנו הרב אלחנן פריץ שליט"א
בסיועו של ראש הדיינים מרדכי חיים זיסמן שליט"א

אלו גשפ

היו למראה ציני, כהבים מצוינים, אשר בהם יסודות העו' פסקי
המ"ד, ופסקי מחנ"ט. אשר הודג' יקר מחנ"ט קראו י' נוצה דנאל וזקנו
צוק גיין זמיר.

וכך נתגלו חזרונים אשר בשם 'נחמ' האב"ד ישר חיליה.
וכך ילדו מחנ"ט אל הנהגה מורה, וצמח בסדר זה, אמיל' הוא
חל רב.

הסדר רחוב בל"ט, בה נחם ואונ' אלוט' טל, גור דגור אל אפ"ן,
קסדר נכון וטוב הוא לאכאיה ואח"כרון. לא נדונה אלו לזכרה
הנני גברכה, כי יוסף אל אדר לחבר כהנה זכונה אל כל חלני
(הנ"ל) מחנ"ט גיוה קראו אן'לוח' מחנ"ט.

בזכרה וזה אצ"ל אדר ואכאיה
וגבר כוה"ט
אלחנן פריץ

Rabbi Lipa Layosh
Rov of Green park
Modi'in Ilit

חנני יו"ט ליפא ליוש
רב שכונת גרין פארק
מודיעין עילית

הנני בזה בשבח המגיע לכתביו של הרה"ג ר' **נועם דניאל**
ועקנין שליט"א מחשובי האברכים בשכונתנו וכפי שהנני מכירו
הוא עמל בתורה ומדקדק בקיום מצוותיה ומלא ענות חן ויראת
אלוקים וב"ה מצא כדי מדתו בקונטרס נפלא המסכם ההלכות
באופן ברור דבר דבור על אפניו ויש בקונטרסיו תועלת גדולה
ומרובה לזכור ולשנן ההלכות עם המקורות.

ברכתי להרב המחבר שליט"א שיזכה להרבות בעסק ועמלה
של תורה ויסורו ממנו כל הטרדות המונעות את עסק התורה
הק' וימשיך להפיץ דבר ה' זו הלכה מתוך נחת והרחבת הדעת.

באעה"ח כב אלול תשפ"ו

Handwritten signature in blue ink.

הלכות יום הכפורים

סימן תרד' סדר ערב יום הכיפורים. ובו ב' סעיפים:

ש"ע מצוה לאכול בערב יום הכיפורים ולהרבות בסעודה. הגה ואסור להתענות בו אפילו תענית חלוס (מהרי"ל). ואם נדר להתענות בו, עיין לעיל סימן תקע סעיף ג.

מקור ההלכה: גמ' (ברכות ח: יומא פא: פסחים סח:): **ר"ה ט.** תני ר' חייא בר רב מדפתי "ועניתם את נפשותיכם בתשעה" (ויקרא כב' לב') וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין? אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. (פרש"י הכי קאמר קרא ועיניתם בתשעה אכילת תשעה אני קורא עינוי, וכיון דאכיל תו עינוי חשיבה כל דמפיש באכילה ושתייה טפי עדיף, דהא מדקאמר בערב על כרחך לא מקפיד אעינוי דתשעה, וכי קרי עינוי בתשעה אכילה ושתייה דידיה קרי עינוי. ובמסכת יומא פרש"י והכי משמע קרא בלשון עינוי לומר לך הרי הוא כאילו מתענה בתשעה).

כתב **הב"י** מזה שכתוב בערב על כרחך לא מקפיד הכתוב על עינוי בתשעה, והכונה התקן עצמך בתשיעי שתוכל להתענות בעשירי, ומזה שהוציא הכתוב בלשון עינוי לומדים שהרי הוא כאילו מתענה. ואין להקשות שבכלל אין מקום ללמוד שמתענים בתשיעי שהרי לגבי מצה כתוב בארבעה עשר יום לחודש בערב תאכלו והכונה לליל טו', ה"ה כאן? תירצו **התוס'** ששם כתוב תאכלו לבסוף משמע בלילה תאכלו מצות, אבל כאן כתוב ועיניתם קודם בערב דמשמע מיד ביום התשעי. ולומדים שהאכילה ביום זה חשובה כתענית, שפרש"י שאכילת תשעה נקראת עינוי, א"כ המרבה באכילה ושתייה חשוב יותר. ואפשר לומר שהתענית עדיפה מאכילה רגילה רק שאכילה מרובה חשובה כתענית, ומצוה להרבות כדי להראות שנח לנו יום הכיפורים ושמחים לקראתו על שניתן לכפרה, וכיון שיהיה"כ עצמו לא ניתן לכבדו באכילה ושתייה צריך לכבדו ביום שלפניו, וגם אם הוא מתענה מראה שנפל עליו פחד יה"כ. **ועוד** יש לומר שאין להתענות כלל בתשיעי וכ"כ **בהגה"מ** שאסור להתענות בו ומש"כ מעלה עליו כאילו התענה תשיעי ועשירי, הכי קאמר מעלה עליו כאילו נצטוו להתענות תשיעי ועשירי והתענה בשניהם וכ"כ **התוס' והטור**. וכתב **הרא"ש** שחשוב כעינוי כאילו נצטוו על עינוי תשיעי ועשירי.

הקשה **הב"י** שמהפסוק ועיניתם לומדים שמוסיפים מחול על הקודש, ואין לומר שהטור סובר שתוספת אינה דאורייתא ולכן אפשר ללמוד את דרשת ר' חייא מדפתי שהרי בס' תרח' כתב שהתוספת נלמדת מפסוק, ויש לומר שהטור סובר כר' עקיבא שלומדים תוספת מהפסוק בחריש ובקציר תשבות.

כתב **הטור** מאהבת הקב"ה את ישראל לא צוה אלא להתענות יום אחד בשנה לטובתם לכפר על עוונותיהם, וצוה שיאכלו וישתו כדי שיוכלו להתענות ושלא תזיק להם התענית.

סעיף ב'

ש"ע אין נופלים על פניהם ערב יום הכיפורים. הגהה גם אין אומרים למנלח ומזמור לתודה (מנהגים). גם אין אומרים קודם עלות השחר הרצה סליחות, ויש מקומות נוהגין להרבות בסליחות, והכל לפי המנהג, ולענין אמירת אבינו מלכנו בערב יום כיפור, יש בו מחלוקת בין האחרונים ומנהג עירי שלח לאומרו, כי אם כשחל יום הכיפורים בשבת שאין אומרים בו אבינו מלכנו, אז אמרינן אותו ערב יום הכיפורים שחרית.

מקור ההלכה: כתב הב"י בס' תרב' בשם הרוקח שאין נופלים על פניהם בערב יום כיפור בהשכמה, ושאין אומרים בהשכמה וידוי אלא פעם אחת, ובס' ריג' נתן טעם לפי שיש להתודות במנחה ובמעריב ע"כ. ולא נהגו כן, אלא בהשכמת יוה"כ אומרים שלושה וידוים.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מצוה לאכול: רצה הקב"ה ליתן שכר בעד האכילה כאילו התענו. יש למעט בלימוד ערב יו"כ כדי לאכול ולשתות. (בחזו"ע עמ' רלז' כתב וכן ימעט ממלאכתו, והעושה מלאכה ערב יו"כ אינו רואה סימן ברכה) (ס"ק א'). אפילו תענית חלום: אם מתירא לנפשו יתענה עד סעודה מפסקת, כי מעיקר הדין לאכול רק פעם אחת. ואם לא מתענה היום טוב שיתענה איזה יום אחר יוה"כ (בכה"ח אות ט' כתב שיותר טוב שיתענה לאחר תשרי). אם חל ערב יוה"כ ביום א', ובשבת שלפני התענה תענית חלום, אין להתענות ערב יו"כ, אלא ידחה עד לאחר המועד. לדעת ה"ט"ז א"צ שוב להתענות אחר יו"כ שכיפר גם על זה. ומי שקשה לו התענית יכול לסמוך על זה. מי שנדר לא לאכול בשר חוץ מיו"ט, מותר לאכול ערב יוה"כ, אבל בליל כפור אסור, ודוקא שנדר בפירוש, אבל אם רק נהג שלא לאכול בימים שאין אומרים תחנון, אפילו בליל כפור מותר, אבל לא לפני הלילה (ס"ק ב'). אין נופלים על פניהם: שנוהגים לעשות קצת כמו יו"ט (ס"ק ג'). למנצח ומזמור לתודה: למנצח משום שכתוב בו ביום צרה. ומזמור לתודה, כי בזמן הבית היה אסור להקריב שום קרבן הנאכל בערב יוה"כ, כי ממעט זמן אכילתו, שכל הקורבנות נאכלים ליום ולילה שלאחריו, וביוה"כ א"א לאכול, נמצא מביא לידי פסול (ס"ק ד'). (בכה"ח אות כג' מנהגנו לאומרו). ערב יוה"כ שחרית: אבל במנחה אין אומרים (ס"ק ה').

סימן תרה' מנהג כפרות בערב יום הכיפורים. ובו סעיף אחד:

ש"ע מה שנוהגים לעשות כפרה יום כיפור לשחוט תרנגול על כל בן זכר ולומר עליו פסוקים, יש למנוע המנהג. הגהה ויש מהגאונים שכתבו מנהג זה, וכן נוהגין בכל מדינות אלו, ואין לשנות כי הוא מנהג ותיקין. ונוהגין ליקח תרנגול זכר לזכר ולנקבה לוקחים תרנגולת (בית יוסף בשם תשב"ץ). ולוקחים למעוברת שני תרנגולים, אולי תלד זכר. וזוחרים בתרנגולים לבנים, על דרך שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. ונהגו ליתן הכפרות לעניים או לפדותן בממון שנותנים לעניים (מהרי"ל). ויש מקומות שנוהגין לילך על הקצרות ולהרבות בצדקה, והכל מנהג יפה. ויש להסמך שחיטת הכפרה מיד לאחר שהחזירו עליו וסומך ידיו עליו, דמות הקרבן. וזורקין בני מעיהם על הגגות או בחצר מקום שהעופות יכולים לקחת משם (טור).

מקור ההלכה: בתשובת הגאונים נתנו טעם למה נהגו לשחוט תרנגול ערב יוה"כ ולא שאר בע"ח, א' התרנגול מצוי בבית יותר, ב' התרנגול מובחר יותר ששמו גבר, גבר תחת גבר. ויש מקומות של עשירים שנהגו לעשות תמורה אילים בעלי קרנים דמות אילו של יצחק, ולכן אין זה דבר קבוע (בתרנגול). ומניחים התרנגול על ראש המתכפר ואומר זה תחת זה, זה חילוף זה, זה מחולל על זה. ומחזירו עליו ואומר פסוקי תהילים ממזמור קז' ואומר נפש תחת נפש, ועושים כן ג"פ. אח"כ מניח ידו על ראש התרנגול כעין סמיכה ושוחטו לאלתר. ורגילים לתתו לעניים כדי שיהיה כפרה לנפשו. רגילים לזרוק את בני מעיו על הגג שיאכלו העופות, וסמך לזה **מהגמ' בחולין קי**. שרמי בר תמרי לקח מהאברים הפנימים שנזרקו משום שרוב הנזרק ביום זה כשר. הביאו מנהג זה **הרא"ש והמרדכי**.

התשב"ץ כתב שנוהגים ליקח תרנגול לזכר ותרנגולת לנקבה.

הרשב"א כתב שמנהג זה היה גם בעירו ושכן נוהגים הרבנים באשכנז, וגם ר' **האי** אמר שכן נהגו, עם כל זה מנע הרשב"א לנהוג מנהג זה בעירו. וכתוב **באורחות חיים שהרמב"ן** אוסרו משום דרכי האמורי.

הש"ע כדברי הרשב"א והרמב"ן. **הרמ"א** בד"מ כתב שמנהג פשוט בכל מדינות אלו לעשות כפרות, ובהגה כתב שהוא מנהג ותיקין.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מנהג ותיקין: ויחשוב שכל מה שעושים לעוף הזה הכל היה ראוי לבוא עליו, וע"י תשובתו הקב"ה מסלק הגזירה מעליו. טוב לשוחטו באשמורת אחר הסליחות, כי אז הרחמים גוברים. לכן צריך להביא אבוקה כי אין שוחטים בלילה אלא לאור אבוקה. ויש שוחטים לאחר תפילת שחרית [אליה רבה]. במקום שמחמת העומס יש חשש שיבוא לאיסור נבלה יותר טוב לשחוט יום או יומים קודם, או שיסובבו על ראשיהם מעות. והנכון שהשוחטים ישנו קודם כדי שלא יתעלפו, וצריכים להכין כמה סכינים בדוקים, ויבדוק שוב בשעת השחיטה, וכשבאים הרבה בע"ב, אחר שחיטת העופות של כל בע"ב יבדוק, ואם נמצא פגום יטריף את כל העופות של בע"ב זה (ס"ק ב'). שני תרנגולים: תרנגול ותרנגולת, שמא הולד זכר, ואם היא נקבה יתכפרו האם והבת בתרנגולת אחת. ואפילו שני בני אדם יכולים להתכפר בתרנגול אחד אם אין ידם משגת. ויש לוקחים למעוברת שתי תרנגולות ותרנגול אחד. (כדעה זו כתב בכה"ח אות ה' בשם שער הכוונות). בשעה שמסובב על ראשו יאמר זה חליפתי, תמורת, כפרתי ר"ת חת"ך שם המלאך הממונה על החיים (ס"ק ג'). בתרנגולים לבנים: מ"מ אין לחזר דוקא אחר לבנים, והוא מדרכי האמורי, אלא יקנה אותו ולא יאמר כלום. אם אין לו תרנגול יקח שאר בע"ח שאינם ראויים להקרבה על המזבח, וי"א אפילו דגים (ס"ק ד'). ונהגו ליתן: ויותר טוב לפדותן שלא יתבישו העניים, ואם יודע בו של יתבייש יכול לתת לו את העופות עצמם (ס"ק ה'). בממון שנותנים: שיעריך כמה שווי דמי הכפרות ויחלק לעניים, אם היכולת בידו, ולא יפדה אותם במעות מעשר אלא חולין (ס"ק ו'). על הקברות ולהרבות: ויכול ליתן ממעות פדיון הכפרות, ואין להרבות שם בתחינות שהרי אין אומרים תחנון ערב יוה"כ (ס"ק ז'). וסומך ידיו עליו: ויש שכתבו שיש למנוע דבר זה, שנראה כמקדיש קדשים ושוחטן בחוץ, ויש שלא חוששים שהרי

התרנגול לא ראוי למזבח (ס"ק ח'). וזורקין: כי דרך התרנגולים לזון מהגזל, ובני המעים הם הכלים הראשונים שמקבלים את הגזל, וגם משום רחמנות שמרחם על הבריות (ס"ק ט').

סימן תרו' שיפיס אדם חברו קודם יום הכיפורים. ובו ד' סעיפים:

סעיף א'

ש"ע עברות של בן אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפיסנו. ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפיסו. ואם אינו מתפיס בראשונה, יחזור וילך פעם שניה ושלישית, ובכל פעם יקח עימו שלשה אנשים. ואם אינו מתפיס בשלוש פעמים, אינו זקוק לו, (מיהו יאמר אחר כך לפני עשרה שיבקש ממנו מחילה) (מרדכי ומהרי"ל). ואם הוא רבו צריך לילך כמה פעמים עד שיתפיס. ה"ג והמחול לא יהיה חכזי מלמחול (מהרי"ל), אם לא שמתכוון לטובת המצקש מחילה (גמרא דיומא). ואם הוליא עליו קס רע אין צריך למחול לו (מרדכי וסמ"ג והגהות מימוניות פ' ב' מהלכות תשובה ומהרי"ל).

מקור ההלכה: משנה יומא פה: עבירות שבין אדם לחברו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו, דרש ר' אלעזר בן עזריה "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז' ל') עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר עבירות שבין אדם לחברו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו.

גמ' פז. רב הוה ליה מילתא בהדי ההוא טבחא (פרש"י הטבח חטא לו) לא אתא לקמיה, במעלי יומא דכיפורי אמר איהו איזיל אנא לפיוסי ליה, פגע ביה רב הונא אמר ליה להיכא קא אזיל מר? אמר ליה לפיוסי לפלניא, אמר אזיל אבא למיקטל נפשא (פרש"י עכשיו הוא מענישו למות), אזל וקם עילויה הוה יתיב וקא פלי רישא (פרש"י משבר עצמות הראש של בהמה) דלי עיניה וחזייה, אמר ליה אבא את זיל לית לי מילתא בהדר, בהדי דקא פלי רישא אשתמיט גרמא ומחייה בקועיה (פרש"י בגררתו).

רב הוה פסיק סדרא (פרש"י פרשת מקרא של נביאים או של כתובים) קמיה דרבי, עייל אתא ר' חייא (פרש"י וגם הוא רצה לפסוק עימו, וחזר בשבילו לראש הפרשה) הדר לרישא, עייל בר קפרא הדר לרישא, אתא ר"ש ברבי הדר לרישא, אתא ר' חנינא בר חמא אמר כולי האי נהדר וניזל? לא הדר, איקפיד ר' חנינא אזל רב לגביה תריסר מעלי יומי דכיפורי ולא אפייס. והיכי עביד הכי והאמר ר' יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלוש פעמים? רב שאני (פרש"י מחמיר היה על עצמו). ור' חנינא היכי עביד הכי והאמר רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו? אלא ר' חנינא חלמא חזי ליה לרב דזקפוהו בדיקלא רישא הוי (פרש"י ראה חלום על רב שתלאוהו בדקל והוא סימן נשיאות ראש וגדולה, ר' חנינא ראש ישיבה היה וכשראה חלום זה על רב דאג למות לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה, אמר אדחייה מהכא ויברח לבבל מפני ושם יהיה ראש ולא אדחה למות בשבילו) אמר שמע מינה בעי למעבד רשותא ולא איפייס כי היכי דליזיל ולגמר אורייתא בבל.

גמ' פז. אמר ר' יצחק כל המקניט את חבריו אפילו בדברים צריך לפיסו שנאמר "בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך נוקשת באמרי פיך עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעך" (משלי ו' א'-ג') (פרש"י בשביל זר לערבו בממון או אם נוקשת באמרי פיך שהקניטו בדברים עשה זאת והנצל כי באת בכף רעך על עסקי ממון. לך התרפס. יד ופרע לו, על מוקש אמרי פיך אם הקנטתו רהב רעך הרבה רעים לבקש הימנו מחילה) אם ממון יש בידך התר לו פיסת יד ואם לאו הרבה עליו רעים. אמר רב חסדא וצריך לפיסו בשלש שורות של שלושה בני אדם שנאמר "ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי" (איוב ל"ג כ"ז). אמר ר' יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים שנאמר "אנא שא נא ועתה שא נא" (בראשית נ').

מדרש תנחומא ישן פ"ל אמר רבי יוסי בן דורמסקית זה סימן יהא בידך כל זמן שאתה מרחם על חבריך יש לך מרחם, ואם אי אתה מרחם על חבריך, אין לך מרחם, מה יעשה? אמר רבי שמואל בר נחמן יביא עשרה בני אדם ויעמידם שורה אחת, ויאמר לפניהם אחי, קטטה היה לי ביני ובין פלוני זה, והלכתי לרצותו ולא קיבל, מיד הקב"ה רואה שהשפיל את עצמו לפניו, והוא מרחם עליו. הובא בד"מ בשם המרדכי. **וכ"כ מהרי"ל** לאחר שלא נתפייס ג"פ עושה שורה זו.

פסיקתא רבתי פ' לט' כך שנו רבותינו במידה שאדם מודד באותה מידה מוזדים לו.

ועל פי זה כתב **הרא"ש** ויתן כל אדם אל לבו בערב יוה"כ לפייס לכל מי שפשע כנגדו וכו' וה"מ לחבירו אבל לרבו צריך להרבות עליו רעים עד שיתפייס, וכ"כ **הרי"ף והרמב"ם** ונראה שלמדו כן ממה שרוב הלך לפייס את ר' חנינא י"ג ערבי יוה"כ, ומה שתירצה הגמ' רב שאני הכונה רבו שאני ורב חנינא היה רבו של רב, אולם רש"י פ' שרוב היה מחמיר על עצמו.

הד"מ הביא דברי **הרמב"ם** (פ"ג ה' שגגות ה"י) אין יוה"כ ולא החטאת ולא האשם מכפרים אלא על השבים המאמינים בכפרתן אבל המבעט בהן אין מכפרין וכו' וכן המבעט ביוה"כ אין יוה"כ מכפר לו.

וכתב **המרדכי** המוציא שם רע על חבריו אין לו מחילה עולמית ע"כ, וכ"כ **הסמ"ג והמהר"י וויל**.

הש"ע בתחילת דבריו פסק את דברי המשנה, ואפילו לא הקניטו אלא בדברים כדברי הגמ' פז. ובהמשך את דברי ר' חסדא שצריך ג"פ, ואם הוא רבו מהמעשה עם רב ור' חנינא.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: צריך לפיסו: שעבר על אונאת דברים. אע"פ שגם בשאר השנה צריך לפייס את מי שפגע בו, אם אין לו פנאי דוחה ליום אחר, אבל בערב יוה"כ מחויב לתקן הכל כדי שיטהר מכל עונותיו. וכ"ש אם יש בידו גזל וכל דבר הנוגע בממון שיתקן, שזה המקטרג הגדול על האדם, ואם יש לחברו בידו ממון שיש לו תביעה עליו יודיענו, ויסדר הכל לפני מו"ץ, בדבר שבממון לא יסמוך על הוראתו כי ליצה"ר יש התרים הרבה [חיי אדם] (ס"ק א'). לפייסו: ונכון שילך

בעצמו אליו ולא ישלח שליחים תחילה, ואם קשה לו לילך בעצמו תחילה, או שיודע שיותר קרוב הפיוס ע"י מתוך, יכול ע"י מתוך (ס"ק ב'). יחזור וילך: ויפסנו בכל פעם במין רצוי אחר. ובשעת בקשת מחילה צריך לפרט מה שחטא לחבירו, אא"כ יודע שחבירו יתבייש. מי שמבקש מחילה מרבים באופן כללי, אינו יוצא ידי חובה אם יודע שפגע ביחיד (ס"ק ג'). אינו זקוק לו: ואם רוצה לפיוס יותר רשאי, אך אם אין בזה בזיון לתורה (ס"ק ה'). ואם אינו מתפייס בג"פ: ע"י ריבוי אנשים (כתב הבה"ל ד"ה יחזור וילך. מלשון הטור והש"ע משמע שתכף בפעם א' שמבקש מחילה יביא עמו ג' בנ"א, אבל מלשון הרמב"ם משמע שבפעם ראשונה ילך בעצמו, ואח"כ ילך ג"פ עם ג' אנשים וכ"מ בירושלמי). לפני עשרה: כדי לפרסם הדבר שמיצידו הוא מוכן להתפייס (ס"ק ו'). רבו: אפילו אינו רבו מובהק, אלא ששמע ממנו דברי תורה (ס"ק ז'). לטובת המבקש: כדי שיכנע ולא יהיה רגיל בכך, מ"מ מלבו צריך להסיר השנאה אחר שביקש מחילה (ס"ק ט'). מחילה: וה"ה אם מכון לטובת עצמו, שחושש שאם ימחל יגיע לו נזק (ס"ק י'). אין צריך למחול לו: כי יש אנשים ששמעו את החשד ולא שמעו את הפיוס ונשאר השם הרע. מ"מ ממידת ענוה למחול גם בזה (ס"ק יא').

סעיף ב'

ש"ע אם מת אשר חטא לו, מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קיברו, ואומר: חטאתי לאלוקי ישראל ולפלוני זה שחטאתי לו. (ונהגו לבקש מחילה בערב יום הכיפורים) (מרדכי יומא).

מקור ההלכה: גמ' יומא פז. אמר ר' יוסי בר חנינא וכו' ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קיברו ואומר: חטאתי לאלוקי ישראל ולפלוני שחבלתי בו.

כתב הטור ועושים כן כדי שיהא לב כל ישראל שלם כל אחד עם חבירו ולא יהא מקום לשטן לקטרג עליהם ע"כ. כתב הב"י שדבריו חוזרים גם על מי שמת וגם על זה שצריך לפייס את חבירו ערב יוה"כ.

וכתב הטור שכן נמצא בפרקי דר"א פ' מו' רואה ס"מ שלא נמצא חטא בישראל ביוה"כ ואומר רבון העולם יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת. מה מלאכי השרת יחפי רגל אף ישראל יחפי רגל ביוה"כ. מה מלאכי השרת אין להם קפיצים אף ישראל אין להם קפיצים ועומדים על רגליהם ביוה"כ. מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא. מה מלאכי השרת שוים ביניהם כך ישראל ביוה"כ. והקב"ה שומע עדותן מן המקטרגים ומכפר עליהם

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אם מת: זה חוזר גם על המוציא שם רע, שאומרים אילו היה חי היה מוחל לו (ס"ק י"ב). אם קראו לאחד ממזר יש אומרים שפגע בכבוד אבותיו ג"כ וצריך לילך על קיברם, אבל רבים חולקים ע"ז שיכול לומר שלא התכון לפגוע באבותיו, אא"כ קראו ממזר בן ממזר. (בחו"מ ס' תכ"ס לח' בהגה הקורא לחברו מלשין בן מלשין, אם הוא לבד מלשין פטור, וכן אם הוא קורא לרשע בן צדיק רשע בן רשע, ופרש הסמ"ע ס"ק נ"ה דאמרין בפרק ד' מיתות כמאן קרנין לרשע בר צדיק רשע בר רשע שנאמר ובת כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת) (ס"ק י"ג). על קיברו: וצריך לילך לשם יחף, ואם הוא רחוק יותר מג' פרסאות ישלח שליח, והשליח יקח עשרה

אנשים ויאמר הנני שליח פלוני מודה ברבים ששלחני פלוני לאמר שחטא לאלוקי ישראל וכו'. אם חרפו לאחר מיתה א"צ לילך לקברו אלא מבקש ממקום שחרפו. (בכה"ח אות לה' כתב לדעת המהרש"ל יש להחמיר גם בכה"ג לילך על הקבר) (ס"ק י"ד). שחטאתי לו: בחטא פלוני, והם ישיבו לו מחול לך ג"פ (ס"ק ט"ו).

סעיף ג'

ש"ע תקנת קדמונינו וחרם, שלא להוציא שם רע על המתים.

כ"כ המרדכי וסמך לזה ממדרש תנחומא אות ו' אמר משה רבינו לפני הקב"ה כל הכעס הזה עלי למה? וכו' שישית "והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים" (במדבר לב' יד') וכי אברהם יצחק ויעקב חטאים היו שאמרת לבניהם כך? אמר לפניו ריבון העולמים ממך למדתי שאמרת "את מחתות החטאים האלה" (שם יז' ג') אמר ליה הקב"ה אני אמרתי "בנפשותם" ולא באבותם. (ע"פ ביאור הגרא אות ט') כתב המשנ"ב (ס"ק ט"ז) ולכן צריך לעשות תשובה שעבר על החרם. (כתב בכה"ח אות מח' שצריך לעשות התרה על החרם כדי לצרפו למנין).

סעיף ד'

ש"ע יכול לטבול וללקות מתי שירצה, רק שיהיה קודם הלילה. ואינו מברך על הטבילה. הנהגה ואין צורך לטבול רק פעם אחת בלילה וידוי מקום קרי. והוא הדין להטלת תשעה קצין מים נמי מהני (מהרי"ו וכל בו ותשב"ץ). מי שמת לו מת צין ראש השנה ליום הכפורים מותר לטבול ולרחוץ ערב יום כפור, ליום כפור מצטל קצעה (מהרי"ל הלכות שמחות). אף על פי שנהגו לא לרחוץ כל שלושים, טבילת מלוא מותר (דעת עצמו).

מקור ההלכה: כתב הרא"ש נהגו לטבול בערב יום הכפורים. רב עמרם אומר טובל בשבע שעות ומתפלל תפילת מנחה. ורב סעדיה אומר שבעלייתו מברך, ואין דבריו נראים בזה שלא מצינו בש"ס רמז לטבילה זו ואין לה יסוד נביאים ולא מנהג נביאים. ואם משום מה שאמר ר' יצחק (ר"ה טז): חייב אדם לטהר עצמו ברגל, היינו מכל טומאות ואפילו מטומאת מת ולהזות עליו שלישי ושביעי. ועכשיו שלא נהגו טהרות, ובעל קרי לא חייב לטבול כל השנה, אין טבילה זו חובה, ונהגו לטהר עצמם מקרי לתפילת יום כפור כהפרקי דר' אליעזר להיות נקיים כמלאכי השרת ע"כ. גם הכל בו בשם הר"ם, והתשב"ץ ס"ל שאין לברך על טבילה זו. עו"כ הכל בו בשם התשב"ץ שיכול ללקות ולטבול בערב יוה"כ מתי שירצה.

מה טעם הטבילה בערב יום כפור: כתב התשב"ץ שטבילה זו משום טהרה ולא משום חובה, ולכן כאשר הוא בעל ברית או בערב ר"ה או ערב יוה"כ שופך על ראשו ועל גופו תשעה קבין מים שהם רי"ו ביצים. כתב בד"מ שטבילה זו משום קרי ולכן די בטבילה אחת, כתב מהרי"ו וייל ואלה שטובלים ג"פ ומתודים במים מנהג שטות הוא ומועיל נתינת ט' קבין, וכ"כ הכל בו והתשב"ץ בשם הר"ם. ומהרי"ל כתב שצריך לטבול ג"פ ולא מועיל הטלת ט' קבין על ראשו כי טבילה זו היא כגר המתגיר שצריך טבילה, ואם הטביל מטעם קרי אשה ששימשה תוך שלושה ליוה"כ צריכה לכבד ביתה, ואם לאו לא תועיל לה הטבילה שתפלוט שכבת

זרע, ואם היא סמוכה לוסתה לא תכבד ביתה ולא תטבול שלא תשחית זרעה. אע"פ שטבל ערב ר"ה ולא ראה קרי יטבול בערב יוה"כ משום תשובה כגר המתגיר.

הש"ע פסק כדברי הכל בו והתשב"ץ בשם הר"ם. וכדברי הראש והטור שלא מברך על הטבילה.

כתב **התשב"ץ** אבל שחל יום ג' לסתימת הגולל בערב יוה"כ צריך לרחוץ, אבל לא ללבוש לבנים, ודוקא ביום ג' אבל לא לפני ע"כ. כתב **הב"י** איני יודע טעם ההיתר לטבול תוך שבעה בגלל המנהג לרחוץ ערב יוה"כ ע"כ.

כתב הד"מ **שהמהרי"ל** בשם **מהר"י סגל** הורה לאבל בתוך שבעה לרחוץ ולטבול בערב יוה"כ כי אותו היום מבטל שבעה ע"כ. ואע"ג שנהגו לא לרחוץ כל ל" יום טבילת מצוה מותר.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אפילו נערים ובתולות, כיון שהם בני מצוות טובלים (ס"ק יז'). (כתב **בחזו"ע** עמ' רמט' אשה שהיא בתוך ז' נקיים לספירתה וכן הבתולות, לא יטבולו בערב יוה"כ). קודם הלילה: טוב שיטבול קודם מנחה, ששם מתודה וכן נוהגים. ויש נוהגים לטבול לאחר סעודה מפסקת כדי שיהיה סמוך ליוה"כ (ס"ק יח'). משום קרי: ולכן די בפעם אחת וא"צ וידוי. [אשה ששימשה בתוך ג' ימים צריכה לכבד ביתה בחמין קודם טבילתה, שלא תפלוט שכבת זרע ותחזור לטומאת קרי, אם לא שהיא סמוך לטבילתה או לוסתה, שאז רגילות להתעבר, ואם תכבד יש חשש להשחתת זרע מ"א. **ורעק"א** מצדד שלעולם לא תכבד] (**בטה"ב** (החדש ח"ב עמ' תנד') הביא דברי הכרתי ופלתי שהעיר בדברי מרן הש"ע בס' קצו' ס' יג' שהתיר לרחוץ בחמין להפליט כל הזרע, מדוע לא חשש משום השחתת זרע, דברים אלו משנה ערוכה (מקואות פ' ח' משנה ד' האשה ששימשה ביתה, וירדה לטבול ולא כיבדה את הבית, כאילו לא טבלה) וצ"ל שאף ששלשה ימים לקליטת הזרע, מ"מ רוב הזרע הראוי להריון נקלט תיכף, ומיעוטו נקלט לאחר שנים או שלושה ימים, ומה שנקלט לא יועיל כלל רחיצה, שכבר קלטתו האם, ולכן מותר לרחוץ, כי מה שלא נקלט ע"פ רוב לא יהיה נקלט עוד ואין כאן השחתת זרע ומותר). ויש אומרים שטעם הטבילה משום תשובה ולכן צריך לטבול ג"פ. כתב **המ"א** שאפילו למ"ד שהטעם משום קרי, אפילו הכי צריך לטבול ערב יוה"כ, אפילו אם כבר טבל ערב ר"ה ולא ראה קרי (ס"ק כא'). נמי מהני: אם הוא מצטער בטבילה (ס"ק כב'). (**בחזו"ע** עמ' רמו' כתב שהוא כשתים עשרה וחצי ליטרים ואפשר לעשות כן גם ע"י מקלחת). בין ר"ה ליוה"כ: ואפילו מת לו בערב יוה"כ (ס"ק כג'). מותר לרחוץ: אפילו בחמין וכן הטבילה (ס"ק כד'). דיום כפור מבטל שבעה: מותר לרחוץ אחר מנחה סמוך לחשכה, וכתב **המ"א** שאין להקל רק שעה או שתיים לפני הלילה (ס"ק כה'). אע"פ שנהגו לא לרחוץ כל ל': כי טבילה מצוה היא ומותר גם לרחוץ לפני הטבילה שלא יהיה חציצה (ס"ק כו'). טבילת מצוה מותר: כי איסור רחיצה כל ל' אינו אלא מנהג (ס"ק כז'). (כתב **בכה"ח** אות סח' לדברי הש"ע ביו"ד ס' שפא' לאחר ז' מותר ברחיצה). (כתב **הבה"ל** (ד"ה לטבול) אפילו אנשים שאינם זהירים כל השנה בטבילה, בערב יוה"כ צריכים לטבול להיות נקיים ליום הקדוש. (ד"ה משום קרי) צריך להטיל מים קודם טבילה, כ"ש חולה וזקן שאל"כ יהיו טמאים אח"כ שיטילו).

סימן תרז' סדר הוידוי במנחה בערב יוה"כ. ובו ו' סעיפים:

ש"ע צריך להתודות במנחה קודם סעודה מפסקת. הגה ויחיד אומרו אחר שגמר תפילתו, וקליח ליצור אומרו ביוה"כ בתוך התפילה (טור).

מקור ההלכה: גמ' יומא פז: ת"ר מצות וידוי ערב יוה"כ עם חשכה (פרש"י לאחר אכילה משקיבל עליו יוה"כ), אבל אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה שמא תטרף דעתו בסעודה (פרש"י מחמת שיכרות) ואע"פ שהתודה קודם שאכל ושתה מתודה לאחר שיאכל ושתה שמא יארע דבר קלקלה (פרש"י של חטא) בסעודה ואע"פ שהתודה ערבית יתודה שחרית, שחרית יתודה במוסף, במוסף יתודה במנחה, במנחה יתודה בנעילה. והיכן אומרו? יחיד אחר תפילתו וש"ץ אומרו באמצע (הב"י גרס מצוות וידוי ערב יוה"כ עם חשכה דברי ר"מ וח"א צריך שיתודה קודם שיאכל וישתה שמא יארע דבר קלקלה בסעודה ואע"פ שהתודה קודם שאכל ושתה מתודה אחר שיאכל וישתה ואע"פ וכו' וכתבו בהגהות והערות שהשיירי כנסת הגדולה כתב שהנפק"מ בין הגרסאות הוא בפרוש שמא יארע דבר קלקלה בסעודה שלגרסת הב"י הפרוש הוא כרמב"ם שכתב שמא יחנק בסעודה).

כתב הר"ן שמצות וידוי ערב יוה"כ היא לאחר אכילה משקיבל עליו יוה"כ שמא יארע דבר קלקלה של שיכרות, **והרמב"ן** הקשה על פרוש זה ופרש שצריך להתודות קודם שיכנס ליום בתשובה עם חשכה סמוך ליום עצמו כדי שלא יהא שהות לחטוא בין הוידוי והיום, אבל משום חשש שמא תטרף דעתו בסעודה צריך להתודות גם לפני הסעודה ע"כ. כתב הב"י שהעולם לא נהגו כרמב"ן.

כתב ה**טור** שיחיד אומרו אחר תפילתו קודם שעקר רגליו, וש"ץ אומרו ביוה"כ בתוך התפילה.

כתב הב"י שהטור דקדק לכתוב כן כי בש"ץ יש חילוק בן ערב יוה"כ ליוה"כ שבערב יוה"כ אינו אומר בתפילה, וביוה"כ אומר בתפילה, אבל יחיד בן ערב יוה"כ בין יוה"כ עצמו אומר אחר תפילתו.

הש"ע פסק כדברי הבריי"תא כחכמים שמתודה קודם סעודה מפסקת.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: קודם סעודה מפסקת: שמא יחנק או שתטרף דעתו ולא יוכל להתודות. יש פוסקים שסוברים שצריך להתודות גם אחר האכילה קודם החשכה, וראוי להחמיר כדעה זו (של"ה) וכן נוהגים שאומרים תפילה זכה. (ס"ק א'). (כתב בחזו"ע עמ' רסב' פותחים בפיט לך קלי תשוקתי המיוחס לר' יהודה הלוי, ואומרים אותו עם הוידוי שבו בהכנעה) היחיד אומר הוידוי קודם אלוקי נצור (ס"ק ב'). במנחה שחוזר הש"ץ לא אומר כלל וידוי (ס"ק ג'). בתוך התפילה: שכללו בתוך הברכה האמצעית (ס"ק ד').

סעיף ב'

ש"ע אין צריך לפרט החטא. ואם רצה לפרט הרשות בידו. ואם מתודה בלחש, נכון לפרט החטא. הגה אצל כשמתפלל בקול רם או קליח ליצור כשחוזר התפילה אין לפרט החטא. ומה שאומרים על חטא כסדר אל"ף צי"ת לא מקרי פורט, הואיל והכל אומרים בקוה אינו אלא כנוסח התפילה (דעת עצמו).

מקור ההלכה: גמ' יומא פו: אמר רב יהודה רב רמי כתיב "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" (תהילים לב' א') וכתוב "מכסה פשעיו לא יצליח" (משלי כח' יג') לא קשיא הא בחטא מפורסם הא בחטא שאינו מפורסם (פרש"י כיסוי חטאה, שלא נתגלה עונו בחטא מפורסם. טוב לו שיודה ויתבייש ולא יכפור בו. בחטא שאינו מפורסם, לא יגלה חטאו וכבוד ה' הוא שכל מה שאדם חוטא בפרהסיא מיעוט כבוד שמים הוא). רב זוטרא בר טוביה אמר ר' נחמן כאן בעבירות שבין אדם לחבירו (פרש"י יגלה לרבים שיבקשו ממנו שימחול לו) כאן בעבירות שבין אדם למקום.

ת"ר עבירות שהתודה עליהן יוה"כ זה לא יתודה עליהן יום הכיפורים אחר, ואם שנה בהן צריך להתודות יוה"כ אחר, ואם לא שנה בהן וחזר והתודה עליהן עליו הכתוב אומר "ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו" (משלי כו' יא'), רבי אליעזר בן יעקב אומר כ"ש שהוא משובח שנאמר "כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד" (פרש"י איני סבור שכפרת לי והרי הוא תמיד כאילו הוא נגדי עומד), אלא מה אני מקיים ככלב השב על קיאו וגו'? כדבר הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותר לו, הותרה לו סלקא דעתך? אלא אימא נעשית לו כהתיר.

וצריך לפרוט החטא שנאמר "אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב" (שמות לב' לא') דברי ר' יהודה בן בבא, רבי עקיבא אומר "אשרי נשוי פשע כיסוי חטאה" (תהילים לב' א'), אלא מהו שאמר להם משה "ויעשו להם אלהי זהב"? כדר' ינאי דאמר ר' ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כסף וזהב שהרבית להם לישראל עד שאמרו די גרם להם שיעשו אלהי זהב.

שם פז: מאי אמר? אמר רב אתה יודע רזי עולם, ושמואל אמר ממעמקי הלב (פרש"י תפילה היא), ולוי אמר ובתורתך כתוב לאמר (פרש"י כי ביום הזה יכפר), ר' יוחנן אמר ריבון העולם, (פרש"י כי לא על צידקותינו וכו'), ר' יהודה אמר כי עונותינו רבו מלמנות וחטאתינו עצמו מספר, רב המנונא אמר אלקי עד שלא נוצרתי איני כדאי עכשיו שנוצרתי כאילו לא נוצרתי עפר אני בחי"ק"ו במיתתי הרי אני לפניך ככלי מלא בושא וכלימה יהי רצון מלפניך שלא אחטא ומה שחטאתי מחוק ברחמיך הרבים אבל לא ע"י יוסורין, והיינו וידויא דרבא כולא שתא ודבר המנונא זוטא ביומא דכפורי, אמר מר זוטרא לא אמרן אלא דלא אמר אבל אנחנו חטאנו, אבל אמר אבל אנחנו חטאנו תו לא צריך, דאמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דשמואל והוה יתיב וכי מטא שליחא דציבורא ואמר אבל אנחנו חטאנו קם מיקם, אמר שמע מינה עיקר וידוי האי הוא.

גמ' עירובין מו: רבי יעקב ורבי זריקא אמרו הלכה כרבי עקיבא מחבירו (פרש"י בכל דוכתא).

כתב **הטור** עיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו. אלא שנהגו לומר גם שאר דברים. (כתב בד"מ בשם **המהרי"ל** ובסיום תפילתו יאמר אלקי נצור) ובאשכנז נוהגים לומר על חטא על סדר אלפא ביתא ומפרטים בו חטאים. וכ"כ ר' **עמרם והרמב"ם**, ור' **יונה** אע"פ שלא כתב בפרוש סדר על חטא מ"מ גם הוא סובר שצריך לפרט את החטא (ע"פ הב"י) ובספרד לא נוהגים לאמרו. וכן נראה שא"צ לפרט החטא שהלכה כר' עקיבא.

כתב **הב"י שהרמב"ם** פסק כר' יהודה בן בבא בברייתא משום שהמימרא של רב יהודה אמר רב רמי הולכת בשיטתו ולא כר' עקיבא שאפילו מפורסם גם לא שהרי עוון העגל מפורסם, וכיון שרב סובר כר' יהודה בן בבא הכי נקטינן, ואע"ג שר' נחמן תירץ כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בבין אדם למקום, ותירוץ זה כן מסתדר לשיטת ר"ע וגם הרמב"ם עצמו פסק כתירוץ זה מ"מ כיון שר' יהודה אמר רב סובר כר' יהודה בן בבא הכי נקטינן.

אולם **הרי"ף והרא"ש** כתבו רק את דברי ר' נחמן משמע שס"ל שהלכה כר' עקיבא, ולפי שמדברי ר' יהודה אמר רב משמע שאין הלכה כר"ע לכן השימיטו את המימרא של רבי יהודה אמר רב. עוד סעד לרמב"ם לפסוק כר' יהודה בן בבא מזה שנחלקו התנאים אם על עבירות שעבר יוה"כ שעבר חוזר ומתודה, משמע שלכ"ע אם לא התודה יוה"כ קודם, מתודה עליהם בפרטות. גם **המרדכי והכל בו** כתבו שצריך לפרט החטא.

עו"כ הכל בו שהש"ץ לא אומר את כל הפרטים אלא דרך כלל אבל חטאנו ועוין והרשענו ומרדנו וסרנו ממצותיך. ודבריו סותרים לדברי הטור שמתפלל בציבור חוזר ומתודה על עבירות שהתודה ביוה"כ שעבר ומפרט.

לענין הלכה כיון שהרי"ף והרא"ש הסכימו שהלכה כר' עקיבא הכי נקטינן, מ"מ אם רצה לפרט הרשות בידו **וכ"פ בש"ע**, שר' עקיבא לא אסר לפרט, אלא טוב יותר לא לפרט. ואפשר שר' עקיבא דיבר לפרט בקול רם אבל בלחש אין בעיה כדי שיתבייש יותר, ועדיין כסוי חטאה הוא כיון שהוא בלחש, וע"פ זה מסתדר מה שכתב הטור בשם הרא"ש שיכול להתודות על עבירות שהתודה עליהן שנה שעברה ולא שנה בהן, ומתודה בפרטות.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: הרשות בידו: משמע שברישא מדובר במתודה בקול רם. ואף שהרמ"א כתב שבקול רם אין לפרט החטא ומשמע שיש בזה איסור, הרמ"א מדבר בחטא שאינו מפורסם לרבים, אבל המפורסם הרשות בידו לפרט בקול רם ברבים (ס"ק ו'). בלחש נכון לפרט: אין חילוק בין מפורסם לאינו מפורסם כי הכל גלוי לפני המקום (ס"ק ז'). החטא: כדי שיתבייש שמזכיר חטאיו, ועדין נקרא כסוי חטאה כיון שלא נשמע לבני אדם (ס"ק ח'). אין לפרט החטא: משמע אפילו בעון שבין אדם לחבירו (ס"ק ט').

סעיף ג'

ש"ע צריך להתודות מעומד. ואפילו כי שמע לה משליח ציבור והוא התודה כבר צריך לעמוד. הגה ויחזור ויתודה עם השלית לציבור (ר"ן). ועיקר הוידוי הוא אצל אנחנו חטאנו (טור).

מקור ההלכה: בגמ' יומא פז: אמר בר המדורי הוא קאימנא קמיה דשמואל והוה יתיב, וכי מטא שליח דצבורא ואמר אבל אנחנו חטאנו קם מיקם.

כתב הרא"ש משמע שעיקר הוידוי בעמידה, וכ"כ הר"ן בשם הגאונים, וכתב עוד משמע שהציבור חייבים לאמרו עם הש"ץ.

הש"ע פסק כשמואל שעמד, והוסיף שאפילו ששומע מהש"ץ עומד.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מעומד: שזה יותר דרך הכנעה, ומתודה בלב שלם. שישחה כמו במודים. ולא יסמוך על דבר שאם ינטל אותו דבר יפול. אם סמך צ"ע אם יחזור להתודות [פמ"ג]. צריך לעמוד עד לאחר על חטאים שאנו חייבים עליהם ד' מיתות ב"ד (ס"ק י'). והוא התודה כבר: משמע מהש"ע שכיון שכבר התודה א"צ לחזור ולהתודות שנית אלא מאזין לש"ץ בחזרת התפילה, והרמ"א חולק וסובר כהר"ן שצריך לחזור ולהתודות וכ"פ העיטור והמאירי וכן המנהג בזמננו. בעל חטא צ"ל בסתר ובגלוי בשגגה ובזדון [דרך החיים], להקדים הקל לחמור, ובמטה אפרים סובר שאין לשנות הנוסח הקבוע, כל אחד לא ישנה מסדר מדינתו. אין לדבר בשעת הוידוי אפילו בועל חטא, לענות קדיש וקדושה עונה אפילו באמצע אשמנו. (בכה"ח אות כה' וכן אמר של ברכות וה' אמנים ראשונים של קדיש, אבל אמר שעל ישראל ויהא שלמא עושה שלום וברוך הוא וברוך שמו אין לענות). כשמזכיר החטא: יכה באגרוף על החזה או על הלב, כלומר אתה גרמת לי שאחטא (ס"ק יא'). (כתב הבא"ח (פרשת כי תשא ש"א אות ג') מקום הלב הוא תחת הדד ארבע או חמש אצבעות לצד פנים, ויש לזה טעם נסתר ע"פ סוד ועושה בזה תיקון גדול) אבל אנחנו חטאנו: צ"ל גם עוינו פשענו, ונהגו לומר גם שאר דברים מה נאמר ואתה יודע ועל חטא (ס"ק יב').

סעיף ד'

ש"ע עונות שהתודה עליהם ביום הכפורים שעבר ולא שנה עליהם, אפילו הכי יכול לחזור ולהתודות עליהם.

מקור ההלכה: מחלוקת ת"ק ור' אליעזר בן יעקב **ביומא פו:** הובאה בביאור לסעיף ב'.

גמ' עירובין סב: א"ל אב"י לרב יוסף קיי"ל משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי (פרש"י כלומר במקומות מועטין מוזכר במשנה אבל נקי הוא דהלכה כמותו בכל מקום).

הרמב"ם והרוקח פסקו כראב"י, וכן נראה מהרא"ש שכתב הבריייתא כצורתה מן הסתם סובר כראב"י שמשנתו קב ונקי, ולפי זה גם דעת הרי"ף כן שכתב הבריייתא כצורתה.

והרי"ץ גיאת כתב עוונות שהתודה עליה ביוה"כ שעבר ולא שנה עליהם, אין להתודות עליהם אלא אם גנב יאמר במקום גנבתי געלתי בדרכי שהוא דרך כלל, וכן על זה הדרך בשאר ענינים, ודוקא בינו לעצמו, אבל כשאומר עם הציבור אין לחוש שא"א שלא יהיה אחד מהציבור שלא גנבו וכו'.

הש"ע פסק כהרמב"ם וסיעתו כראב"י.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אפילו הכי יכול וכו': אף בין אדם לחבירו, אע"פ שמחל לו והשיב הגזילה, מ"מ מתודה עליהם לעולם, שמ"מ חטא בין אדם למקום, אבל

אם הקניט את חבירו או עני המהפך בחררה, בכה"ג כיון שביקש מחילה מחבירו והתודה ביום כיפור ראשון, א"צ להתודות ביום כיפור שני [פמ"ג]. (כתב בשע"צ יג' אפשר שאף ביוה"כ הראשון א"צ להתודות שכבר פייס אותו. החילוק בין הגזל חבירו למקניטו התבאר בפמ"ג (ס' קנ"ו א"א סק' ב') לענין מש"כ הסמ"ע שהמצוה לשנוא את העובר עבירה היא דוקא בעבירה שבין אדם למקום, ששונה מכעיס או מקניט את חבירו שאינו עובר עבירה בקום עשה (אלא בדיבור בלבד), ואינו כגזל את חבירו שעובר בקום עשה, אולם הפר"ח בשם מהר"ש גרמיזיאן ס"ל שהמבזה את חבירו בדברים יש בזה חלק של בין אדם למקום שעובר על "ואהבת לרעך כמוך" דרשו הערה 23).

סעיף ה'

ש"ע בתפילת מנחה ערב יום הכיפורים אינו חותם בוידי' שאחריה. הגה ואין
השליח ליצור מחזיר הוידי' צמנחה, אלא מתפלל שמונה עשרה כצ"ל ימות השנה (טור ומרדכי סוף סימן תרד) ואין אומרים אצינו מלכנו, וכל שכן תחנון.

מקור ההלכה: גמ' יומא פז: תניא יום הכיפורים עם חשיכה מתפלל שבע ומתודה וחותם בוידי' דברי ר"מ (פרש"י גרס בתוספתא אינו חותם מקדש ישראל, אלא הקל הסולחן וחכמים אומרים כל מקום שזקוק לשבע אף בשאר התפילות אם רצה לחתום בוידי' חותם כך שמעתי. אבל לא גרס לה בתוספתא הכי אלא וחכמים אומרים מתפלל שבע ואם רצה לחתום בוידי' חותם ואנעילה קיימי) וחכמים אומרים מתפלל שבע ואם רצה לחתום בוידי' חותם.

כתב הרא"ש בשם ר' עמרם שהחותם בוידי' בא"י הקל הסולחן טועה. כתב הטור ולפירוש רש"י יכול לחתום שהוא גורס וחכמים אומרים כל מקום שזקוק לשבע אם בא לחתום חותם וכיון שחכמים אמרו שיכול לחתום כך ההלכה ובכל סידורי אשכנז יש בהם חתימה ובספרד אין.

כתב הב"י ורב עמרם נראה שגורס כגרסת התוספתא שלא אמרו חכמים אם רצה לחתום בוידי' אלא בנעילה דוקא, ורש"י שכתב ששמע שכל מקום שזקוק לשבע אף בשאר תפילות אם רצה לחתום בוידי' חותם, משמע שה"ה לתפילת מנחה ערב יוה"כ, שמה שאמרו כל מקום שזקוק לשבע לא לאפוקי מקום שזקוק ליח', אלא לאפוקי וידי' שאינו סמוך לתפילה שלא רשאי לחתום בו.

ומנהג העולם שלא לחתום בוידי' של מנחה ערב יוה"כ וכ"פ בש"ע.

כתב האבי עזרי שהשליח ציבור לא אומר וידי' בחזרת הש"ץ כיון שלא אומר באמצע התפילה כבשאר תפילות, וגם לא נתקן במנחת ערב יוה"כ אלא משום גזירה שמא יאנס. וכ"ד הרי"ץ גיאת וכן נוהגים באשכנז.

והמרדכי כתב שהש"ץ לא יתודה במנחה בקול רם להוציא את שאינו בקי. רב האי כתב שאין מנהג שיתודה ש"ץ במנחה, אבל אם רוצה להרויח ברכת המרבה לסלוח כגון בוידי' אין מונעים אותו.

כתב הב"י טעמו שכיון שתקנו חז"ל וידי' בתפילה זו אם רוצה להזכירו בחזרת הש"ץ רשאי והוא שיזכיר באמצע התפילה דוקא, וזה שהשיב ר' האי בתשובה

אחרת שלא לומר ברכת סליחה ערב יוה"כ בחזרת הש"ץ, וכיון שלא אומרו בברכת סליחה, לא אומרו כלל וכמו שנהגו בבבל, ואם הציבור לא בקיאים צריך ללמדם להתודות אחר התפילה קודם סעודה מפסקת, כתב **הטור** אבל **רב עמרם**, וכן **המרדכי** כתב שהש"ץ אומר וידוי במנחה להוציא את שאינו בקי. וכן נוהגים בספרד ע"כ. כתב **הב"י** אין אנו נוהגים כן.

כתב **הב"י** שבתחילה כתב ר' האי שאין מונעים אותו, ואח"כ בתשובה השיב שאין לעשות כן, **הרא"ש** גרס במקום אין מונעים אותו, אין שומעים לו. והיא גרסא נכונה. **ולישב** גרסת הטור צ"ל אם רצה להרויח אין מונעין אותו, אבל אם בא לשאול אין מורין לו כן. **ועוד** יש לומר שאם בא לומר וידוי מונעים אותו, כי יש חשש שיבואו לקבוע חובה להתודות בחזרת הש"ץ ותהיה מחלוקת עם שאר מקומות שלא אומרים, ומה שאמר אם רוצה לומר הינו קצת תחנונים בברכת סלח לנו.

מדברי **הר"ן** משמע שלר' האי אין הש"ץ מתודה כלל ואפילו אחר תפילתו, ותמוה למה יגרע מיחיד, ונראה כונתו שכשהוא חוזר התפילה בקול כיון שלא אומרו באמצע התפילה לא יאמרו, שאין הש"ץ אומר וידוי אחר התפילה בקול רם.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: בתפילת מנחה ערב יוה"כ: ה"ה בכל תפילות יוה"כ לא חותם בוידוי שאחר התפילה (ס"ק טו'). אינו חותם: אחר אלקי עד שלא נוצרתי, יאמר אלוקי נצור לשוני וכו', מי שנוהג לומר יהיו לרצון מיד אחר התפילה קודם התחנונים יאמר יהיו לרצון קודם אקיננו ואלקי אבותינו תבוא לפניך תפילתינו (ס"ק טז').

סעיף ו'

ש"ע כל הקהל לוקים מלקות ארבעים אחר תפילת מנחה, שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעברות שבידו. הגה ונהגו שהנלקה אומר וידויים בשעה שנלקה, והמלקה אומר והוא רחום יכפר עון וגו' שלש פעמים, שהם שלושים ותשע תיבות, כנגד שלושים ותשע מכות (מנהגים). ונהגו ללקות בלעז כל דהו, לאינו רק זכרון למלקות. ויקח בלעז עגל, על דרך שנאמר ידע שור קונוהו (כל בו). והנלקה לא יעמוד ולא יסב, רק מוטה (מנהגים), פניו לכפון ואחוריו לדרום (מהרי"ל). יום הכיפורים אינו מכפר אלא על השנים המאמינים בכפרתו, אבל המזעזע בו ומחשב בליבו מה מועיל לי כפור זה, אינו מכפר לו (רמב"ם).

מקור ההלכה: כתב **הרא"ש** נוהגים באשכנז שכל הקהל לוקין מלקות ארבעים בבית הכנסת אחר תפילת מנחה. וכתב **הטור** הטעם שמתוך כך יתן אל ליבו לשוב מעבירות שבידו. **והכל בו** כתב להכניע לבבם הערל ולהכניעו לעבוד השם הנכבד והנורא באימה וביראה.

תמה **הב"י** למה לא כתב שהטעם מפני שהמלקות מכפרות עון, אע"פ שאין לנו דיינים סמוכים, וגם לא התראה מ"מ כפרה המקרבת הוא.

כתב **בד"מ** ולי נראה שמלקות אלו לא מכפרות כלל כי לוקים ברצועה כל שהיא ולא מתיסר כלל, ואין כאן אלא זכרון מחטאיו.

הש"ע פסק את מנהג אשכנז וכתב את הטעם של הטור.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: ארבעים: לאו דוקא אלא שלושים ותשע [מגן אברהם] (ס"ק יז'). וידוים: ג"פ אשמתי בגדתי וכו' [ד"מ] (ס"ק יט'). כל דהו: ולוקה רק מכות קלות (ס"ק כ'). פניו לצפון וכו': ויש אומרים להפוך, העיקר שלא יהיה אחוריו למזרח או למערב שהם מקומות שהשכינה נמצאת שם, אבל **הט"ז** כתב שפניו דוקא לצפון שעיקר חטא האדם מחמת הממון, וכתוב "מצפון זהב יאתה" וכן נוהגים (ס"ק כא').

סימן תרח' סדר סעודה מפסקת. ובו ד' סעפים:

ש"ע אוכלים ומפסיקים קודם בין השמשות, שצריך להוסיף מחול על הקדש. ותוספת זו אין לה שיעור, אלא קודם בין השמשות, שזמנו אלף וחמש מאות אמה קודם הלילה, צריך להוסיף מחול על הקדש מעט או הרבה.

מקור ההלכה: גמ' יומא פא: תניא "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש" (ויקרא כג' לב') יכול יתחיל ויתענה בתשעה? ת"ל בערב, אי בערב יכול משתחשך? ת"ל בתשעה, הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום, מכאן שמוסיפים מחול על הקדש, ואין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין? ת"ל "מערב עד ערב" (שם) ואין לי אלא יוה"כ שבתות מנין? ת"ל "תשבתו" אין לי אלא שבתות ימים טובים מנין? ת"ל "שבתכם" הא כיצד כל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקדש.

גמ' שבת לה: א"ר יוסי בר זבידא העושה מלאכה בשני בין השמשות חייב חטאת ממה נפשך (פרש"י ערב שבת ומוצאי שבת בהעלם אחד אין כאן עוד אשם תלוי אלא חטאת).

כתב **הטור** אוכלים ומפסיקים קודם ביה"ש. דמקרא נפקא לן שצריך להוסיף מחול על הקדש. בין באיסור אכילה בין בעשית מלאכה ע"כ. וכ"נ מדברי **הרי"ף** ו**הרא"ש**, אבל מדברי **הרמב"ם** נראה שסובר שאין התוספת מהתורה אלא בעינוי אבל לא בעשית מלאכה, לא ביוה"כ ולא בשבתות, כתב **ה"מ** שלדעת שאר מפרשים יש תוספת מהתורה גם בעשית מלאכה.

כתב **הרא"ש** התוספת צריך שיהיה קודם ביה"ש, כי ביה"ש הוא ספק יום ספק לילה, ואינו נראה תוספת שבלי ריבוי הפסוק היה צריך לפסוק מספק, אלא קודם ביה"ש שהוא שיעור הילוך אלף חמש מאות אמה קודם הלילה (שהוא שלושת רבעי מיל) צריך להוסיף מחול על הקדש ועל כרחך לא די בתוספת כל שהיא כי מובא בגמ' (ביצה ל.) שתוספת יוה"כ דאורייתא. וכתבו **התוס'** (שם ד"ה דהא) משמע שיש שיעור לתוספת יוה"כ ושיעור התוספת לא הוברר לכן יש להזהר ולהפסיק מבעוד יום. וכ"כ **הסמ"ג והסמ"ק**. וכ"כ **הר"ן** והוסיף שצריך להוסיף זמן לתוספת חוץ מהזמן שהוא ספק, וזה לדעת הסובר שספיקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: תוספת זו אין בה כרת, כי אם מצות עשה (ס"ק א'). זמנו אלף וחמש מאות אמה: והוא בערך רבע שעה קודם צאת הכוכבים, וקודם לזה צריך להוסיף מעט, שיעור התוספת עם ביה"ש עולה כמעט חצי שעה. הש"ע הזכיר את שיטת ר"ת (כתבו בהגהות איש מצליח שלשיטת הגאונים היה צריך לכתוב שהתוספת קודם השקיעה ולא קודם ביה"ש) והרבה מהראשונים חולקים על זה, וגם הגר"א הסכים שביה"ש מתחיל תיכף אחר תחילת השקיעה, והתוספת צריך שתהיה קודם שקיעת החמה (ס"ק ב').

סעיף ב'

ש"ע נשים שאוכלות ושותות עד שחשכה, והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקדש, אין ממחין בידן, כדי שלא יבואו לעשות בזדון. הגה' והוא הדין ככל דבר איסור אמרינן מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין. ולוקא שאינו מפורש בתורה, אף על פי שהוא לאורייתא, אבל אם מפורש בתורה מוחין בידם (ר"ן ורא"ש בשם העיטור) ואם יודע שאין דבריו נשמעין לא יאמר ברבים להוכיחן רק פעם אחת, אבל לא ירבה בתוכחות מאחר שידע שלא ישמע אליו, אבל ביחוד חייב להוכיחו עד שיכנו או יקללנו (בימוקי יוסף).

מקור ההלכה: גמ' ביצה ל. א"ל רבא בר רב חנין לאב"י תנן אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין. והאידנא דקא חזינן דעבדינן הכי ולא אמרינן להו ולא מידי (פרש"י וכולן נאסרו משום שבות גזירה שמא יתקן כלי שיר)? וכו' אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים, (פרש"י הנח להם בדבר שהרגילו בו ולא יחזרו בהם. מזידים. לעבור כשידעו ולא יניחו בכך) והני מילי (פרש"י דהנח להם לישראל) בדרבנן (פרש"י היכא דארגילו למעבר אדרבנן) אבל בדאורייתא לא. ולא היא לא שנא בדאורייתא ולא שנא בדרבנן לא אמרינן להו ולא מידי דהא תוספת יוה"כ דאורייתא ואכלי ושתו עד חשכה ולא אמרינן להו ולא מידי (כתבו התוס' מדהצריך להפסיק מבעוד יום דהא ודאי לא היו אוכלים ממש עד שחשכה דעבדי איסורא דאורייתא ואף על פי כן קאמר מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין).

כתב הב"י וכתבו הרמב"ם שהרי א"א שיהיה שוטר בבית כל אחד ואחד להזהיר נשיו. והנח להם שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים וכן כל הדומה לזה.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אין ממחין בידן: דוקא ביודע ודאי שלא יקבלו ממנו, אבל בספק שמא יקבלו צריך למחות אפילו במידי דרבנן (ס"ק ג'). ה"ה בכל דבר איסור: כשברור לו שלא יקבלו ממנו. ואין חילוק בין רבים ליחיד (ס"ק ד'). אמרינן מוטב שיהיו שוגגים: דוקא כשהם שוגגים, אבל כשיודעים שאסור ועוברים במזיד, צריך להוכיחם אף כשברור לו שלא יקבלו, ואף כשברור לו שלא יקבלו, ולא נענש על חטאם מצוה להוכיחם (ס"ק ה'). שאינו מפורש בתורה: שאז יכולים לתלות ששוגגים הם, אבל המפורש בתורה ודאי אינם שוגגים, ומוחים בהם ומענישים אותם עד שיפרוש (ס"ק ו'). מוחין בידם: דוקא אם אין סכנה, אבל אם יש חשש סכנה א"צ למחות (ס"ק ז'). (כתב הבה"ל (ד"ה אבל) מסתבר שמה שפסק הרמ"א דוקא שהוא באקראי אבל אלו הפורקי עול לגמרי, כגון המחלל שבת בפרהסיא או אוכל נבלות להכעיס, כבר

יצא מכלל עמיתך ואינו מחויב להוכיחו, וכן איתא בתנא דבי אליהו הוכח תוכיח את עמיתך, שהוא אוהבך ושהוא עמך בתורה ומצוות, אתה מחויב להוכיחו, אבל רשע שהוא שונאיך אין אתה חייב להוכיחו. (ד"ה מוחין בידם) כתב הברכי יוסף דבר המפורש בתורה שצריך למחות אפילו שלא יקבלו ה"מ כשידנו תקיפה למחות בהם ביד חזקה, אבל אם לאו אין מחויב להוכיחם אם יודע שלא יקבלו. אבל מדברי הסמ"ק משמע שבכה"ג אף שלא נתפס בחטא מ"מ מצות עשה של תוכחה יש לו). ואם יודע: גם בדבר המפורש בתורה וה"ה שאר מזיד שהוא יודע שאסור (ס"ק ח'). רק פעם אחת: אולי ישמעו, וכדי שלא יהיה להם פתחון פה, מכאן ואילך כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר כשאנו נשמע (ס"ק ט'). חייב להוכיחו: בעברה שבסתר יוכיחנו בסתר, בעבירה שבגלוי יוכיחנו תיכף שלא יתחלל שם שמים (ס"ק יא').

סעיף ג'

ש"ע אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל עליו התענית. הלכה ועיין לעיל סימן תקנ"ג דל"א לא הוי קבלה.

מקור ההלכה: כ"כ הרא"ש והרי"ף והתוס' תענית ל': (ד"ה כל) מ"מ אין לאסור לשתות משאכל סעודה מפסקת ועדין היום גדול כדמשמע בירושלמי דר' יוסי איקלע לבצרה אכל סעודה מפסקת, אתא לגבי דריש כנישתא והוה סעיד, א"ל ריש כנישתא סעוד אצלי, א"ל אכלית ואפסקית, א"ל אשגח עלי דלא לימרון גברא לא אשגח עליה, אכל מכל עיגול פתית ואכל מכל תבשיל ותבשיל חד פת ושתה מכל חבית חד כסא, והכי הלכתא אם עדין היום גדול לאחר שאכל סעודה מפסקת מותר לשתות ערב יוה"כ כ"ש ערב תשעה באב. אע"פ שהראב"ד חולק.

מש"כ הטור שלא קיבל התענית, כ"כ הרי"ף, והמפרשים בשם הרמב"ן.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: יכול לחזור ולאכול: יש שכתבו שלאחר שאכל והפסיק נחשב שקיבל בפה ואסור לאכול, לכן נכון שקודם ברכה"מ יאמר שלא מקבל תענית עדין, עכ"פ יחשוב בלבו (ס"ק יב'). (בחזו"ע עמ' רנה' כתב בשם המאירי שדוקא קבלה כזאת שבירך שהחיינו או קידש או התפלל, אינו רשאי לאכול אבל אם קיבל בדעתו אינו כלום, ובספר המאורות אפילו שגמר בלבו שלא לאכול ולשתות עוד כיון שלא הוציא כן בשפתיו לאו קבלה היא, ויכול לחזור ולאכול). כל זמן: ואם קיבל אסור גם ברחיצה סיכה ומלאכה (ס"ק יג'). שלא קיבל עליו את התענית: הקבלה מועילה מפלג המנחה והלילה, ולפני כן אין קבלתו כלום. אם קיבל על עצמו סתם שלא לאכול עוד זה מועיל, אפילו בשאר ימות השנה, אם קיבל שלא לאכול מחצות ואילך (ס"ק יד').

סעיף ד'

ש"ע בערב יום הכפורים אין לו לאכול אלא מאכלים קלים להתעכל, כדי שלא יהיה שבע ומתגאה כשיתפלל. הלכה וכן אין אוכלים דברים המחממים את הגוף, כגון יבוא לידי קרי, וכן אין לאכול מאכלי חלב, שמרבים זרע, אך כסעודת שחרית נוהגין לאוכלן (מהרי"ל).

מקור ההלכה: כתב הכל בו בשם הר"ם בערב יוה"כ אין לאכול רק מאכלים קלים להתעכל כדי שלא יהיה שבע ומתגאה שיתפלל.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: דברים המחממים: כגון בשמים וכרכום ויין טוב. ודוקא בסעודה מפסקת, אבל דברים המרבים זרע, ראוי להזהר כל היום, העולם נוהגים לאכול שחרית. וטעם המנהג משום שהם מאכלים קלים. בסעודה מפסקת נהגו לאכול בשר עוף [מ"א], **ומהפמ"ג** משמע שנהגו לאכול בשר עוף בשחרית (ס"ק טו'). שלא יבוא לידי קרי: וביום הכפורים הרי אסור לטבול (ס"ק יז'). מאכלי חלב: חמים. כתב **הט"ז** וה"ה שצריך להזהר מלאכול שום וביצים שמרבים זרע. כתב **הפמ"ג** חלב המעורב בטל ברוב תבשיל או תה. לא יאכל שומשום שמעלה גרה. אם אכל הרבה לא יתחוב אצבע לגרון להקיא, שמא יבלע קצת מהקיא [ספר חסידים]. לא ישתכר בסעודה מפסקת, ולא יאכל אכילה גסה, אפילו בסעודת שחרית (ס"ק יח').

סימן תרט' הטמנת חמין בערב יום כפור. ובו סעיף אחד:

ש"ע מותר להטמין חמין מערב יום הכפורים למוצאי יום הכפורים. הל"ה וי"ט אומרים ש"אין להטמין ביום הכפורים (עיין בטור), וכן המנהג צמדינות אלו (מהרי"ל).

מקור ההלכה: כתב רב **עמרם** שאין להטמין חמין בערב יוה"כ מפני שאין טומנין חמין אלא לכבוד שבת וזה מתכוין לאוכלו בחול, אין להטמין לכבוד חול. וכן הסכימו אנשי ספרד. אבל ר' **נטרונאי** גאון כתב שאין צורך להטמין, ימתין למוצאי כפור ויעשה כל צרכיו, אבל אין איסור בדבר ולא מוחים בעושה כן. רב **שרירא** כתב שמותר שהוא רק מכין מחול לחול, ולמוצאי כפור ימתין שיעור כדי שיתחמם ע"כ.

כתב **הטור** ואני תמה למה צריך להמתין, שלא מצינו כן אלא במלאכה הנעשית באיסור, וזה טמן בהיתר, ואיני יודע מה חשש יש בזה שהוצרכו לדבר בו הגאונים, אדרבה טוב הדבר שימצא סעודתו מוכנה במוצאי כפור. וגדולה מזו היתירו קניבת ירק מן המנחה ולמעלה כדי להכין סעודתו. (בגמ' שבת עג: האי מאן דקניב סילקא חייב. פרש"י חותך תרדין מן המחובר. ובעמ' קיד: גבי קניבת ירק כתב התם (סילקא) במחובר הכא בתלוש. ובעמ' קטו. כתב שהתירו משום עגמת נפש שמתקן ואינו אוכל, והכי קרוב לעינוי, ודוקא מהמנחה ומעלה שהוא שואף ומצפה לעת אכילה ואיכא עגמת נפש טפי. כתב **הרמב"ם** הלכות שביית עשור פ"א ה'ג' ומותר לקנב את הירק ביוה"כ מן המנחה ולמעלה. ומהו הקינוב שיסיר את העלים המעופשות ויקצץ השאר ויתקן אותו לאכילה).

כתב **הב"י** גם בעיני יפלא דברי הגאונים, ודברי הטור נראים נכונים וכן נוהגים.

כתב **המשנ"ב** (ס"ק ב') אין להטמין: שנראה שמתבשל בתנור ביוה"כ לצורך חול, ואפילו בערב יוה"כ קודם חצות אין להטמין. (בשע"צ אות ב' כתב **בדרך החיים** אם מטמין אוכלים שאינם לצורך אכילה במוצאי כפור, כגון מרקחת (ריבה) שעושים הרבה בבת אחת ולוקח הרבה זמן וטח פי התנור בטיט, מותר ערב יוה"כ ואפילו אחר חצות, כמו המלאכות שמתחיל בערב שבת ונעשות מאלהן בשבת, ודוקא כשאין חשש שמא יחתה, ואפילו אם רוצה לאכול ממנה מוצאי יוה"כ ע"כ. וזה דוקא לשיטתו שסובר שאיסור הכנה משום שנראה

כרעבתנות, אבל לב"ח אסור לאחר חצות). ואם עבר והטמין א"צ להמתין במוצאי כפור בכדי שיעשו.

סימן תרי' הדלקת הנר ביום כפור. ובו ד' סעיפים:

ש"ע מקום שנוהגים להדליק נר בליל יום הכפורים מדליקין, מקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין. (ואם יש לו נר בבית, חייב להדליק בחדר ששוכב שם, כדי שלא יבוא לידי תשמיש עם אשתו, מאחר שרואה אותה אצל הנר שבביתו) (מהרי"ל). **ואם חל להיות בשבת חביבין הכל להדליק.** הגה ומזכרין להדליק נר על שבת ויום הכפורים.

מקור ההלכה: משנה פסחים נג: מקום שנהגו להדליק את הנר בליל יום הכפורים מדליקין, מקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין. **ובגמ'** תנא בין שאמרו להדליק ובין שאמרו שלא להדליק שניהן לדבר אחד נתכנונו (פרש"י להפריש עצמו ממשכבי אשה, האומרים להדליק משום דאין אדם משמש לאור הנר, והאומרים שלא להדליק סוברים כשהנר דולק רואה את אשתו ומתאוה לה).

שם ר"ש בן אלעזר אומר יום הכפורים שחל בשבת אפילו במקום שאמרו שלא להדליק מדליקין מפני כבוד השבת.

ירושלמי פ"ד ה"ד' מקום שנהגו להדליק משובח ממקום שנהגו לא להדליק. א"ר ירמיה תדע שהוא כן שהרי יום הכפורים שחל בשבת אפילו מקום שנהגו שלא להדליק מדליקין. ר' בא ורבי סימון תריהון אמרין תדע לך שהוא כן שהרי האיש הזה צנוע ואינו משמש מיטתו לאור הנר. (פ' הקו"ה בכל השנה אינו משמש לאור הנר, הלכך כשיש לו נר לא ישמש א"כ הוא משובח שהוא צנוע לעולם).

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מקום שנוהגים להדליק: ואפילו אם אשתו נדה שאסור לו בלאו הכי לבוא עליה, מ"מ מידי הרהור לא יצא, ויבטל מחשבתו הטהורה ביום זה (ס"ק א'). בליל יוה"כ: אף בחדר משכבו. ומקום שנהגו לא להדליק אף בבית לא מדליק (ס"ק ב'). מדליקים: מש"כ הירושלמי מקום שנהגו טוב יותר, נפק"מ לעיר חדשה שראוי לנהוג כן [פר"ח] (ס"ק ג'). חייב להדליק: אף במקום שנהגו לא להדליק (ס"ק ד'). אצל הנר שבביתו: **המ"א** מישב המנהג (של מי שלא מדליק גם בחדר ששוכב בו) מ"מ נכון להחמיר, אכן אם אשתו נדה שבלאו הכי פורש ממנה, יש להקל שמדליק על השולחן ולא בחדר (ס"ק ה').

סעיף ב'

ש"ע יש מי שאומר שמברך על הדלקת נר יום הכיפורים הגה וכן המנהג במדינות אלו.

מקור ההלכה: כתב הרא"ש שיש לברך על הנר כמו בשבת והטעם משום שלום בית, אבל **המרדכי** סובר שכיון ששנינו שהדלקת הנר תלויה במנהג במקומות לכן אין כאן מצוה ואין לברך וציונו משום מנהג, ובפ' במה מדליקין כתב **המרדכי** שביוה"כ בלא שבת אין מברכין על הדלקת הנר, שלא חשו לשלום בית אלא בשבת משום כבוד השבת.

בספר המצות כתב יוה"כ שחל בשבת מדליקין בלא ברכה הואיל ואין בו צורך אכילה. כתב בד"מ כ"כ המהרי"ל ומהר"י וויל, ובמנהגים כתב שמברכים.

כתב המרדכי עורכים שולחן ומדליקים נרות כמו בשבת משום שנקרא שבת שבתון, כתב הב"י איני יודע מה מקום לעריכת השולחן ביוה"כ. כתב בד"מ שבמנהגים כתב כהמרדכי וכן המנהג.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: שמברך: במקום שנוהגים להדליק (ס"ק ו'). וכן המנהג: נוהגים לברך אשר קידשנו במצותיו וציונו להדליק נר של יוה"כ (ס"ק ז') (בחזו"ע עמ' רנו' כתב מצוה להדליק נרות לכבוד יוה"כ וקודם ההדלקה יש לברך (ולא חילק בין כשחל בשבת או בחול) ובהערה כתב נראה ברור מזה שמרן לא הביא שום חולק דעתו לפסוק שיש לברך, למרות שבס' רסג' ס' ה' כתב יש מי שאומר לא שלא לברך הפנה לכאן ועיקר)

סעיף ג'

ש"ע בכל מקום מדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים ועל גבי חולים.

מקור ההלכה: משנה פסחים נג: ומדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים ועל גבי חולים.

כתב המשנ"ב (ס"ק ח') שבכל אלו לכ"ע אין לברך, שאין כאן משום שלום בית.

דעת ר' שמעון בן אלעזר בגמ' ודברי הירושלמי הובא בביאור לסעיף א'.

כתב הב"י שכן פסק הרמב"ם שאם חל יוה"כ להיות בשבת חייבין הכל להדליק בכל מקום שהדלקת נר שבת חובה.

סעיף ד'

ש"ע נוהגים בכל מקום להרבות נרות בבתי כנסיות ולהציע בגדים נאים בבתי הכנסת. הנהגה ונוהגים שכל איש גדול או קטן עושים לו נר (מרדכי ומהר"ן), גם נר נשמה לאציו ואמיו שמתו (כל בו), וכן נכון, וכן כתבו מקצת רבותא. ואם כזו נרות אלו זיוס הכיפורים, אין לומר לאינו יהודי שיחזור וידליקם (מהרי"ל ומהר"י). מי שכזה נרו זיוס כפור יחזור וידליקנו צמוצאי יום כיפור ואל יכזנו עוד, אלא יניחנו ללחוק עד גמירא, וגם יקבל עליו שכל ימיו לא יכזה צמוצאי יום הכיפורים נרו, לא הוא ולא אחר (כך נמצא במנהגים ישנים). ויש אומרים שיש להציע השולחנות זיוס כיפור כמו צצצת (מרדכי ומנהגים), וכן נוהגין. יש שנהגו ללבוש לבנים נקיים זיוס הכיפורים דוגמת מלכא השרת, וכן נוהגים ללבוש הקיטל שהוא לבן ונקי גם הוא צגד מתים, ועל ידי זה לב האדם נכנע ונשצל (ד"ע מהגה"מ).

מקור ההלכה: הרא"ש הביא את דברי הגמ' שבת קיט. אמר ליה ריש גלותא לרב המנונא מאי דכתיב "ולקדוש ה' מכוּבד"? אמר ליה זה יום הכיפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה אמרה התורה כבדהו בכסות נקיה ע"כ. ונהגו להדליק ריבוי

נרות בבתי כנסיות משום דכתיב "באורים כבדו ה'" ומתרגמים בפנסיא יקרוך. וכיון שאין בו לא אכילה ולא שתיה יש לכבד בכל דבר שמצינו שנקרא כבוד ע"כ.

כתב **המרדכי** נהגו להדליק נר לכל אחד ואחד לפי שהוא גמר דין.

והכל בו כתב מפני שצריך לקרוא הרבה בספר תפילות ותחנונים שאינם שגורים וידועים, ועוד שצריך להבדיל במוצאי יו"כ על אור ששבת.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אין מקבילים שעוה מהמומר לעכו"ם שנתן נדבה לבית הכנסת, ואם יש חשש איבה וכ"ש אם הוא שר מקבילים ממנו, וצ"ע [פמ"ג] (ס"ק ט'). שכל איש: ואין לעשות נר לאשה (כתב המ"א שאשה לא תדליק, הטעם שהתורה שנקראת אור נגמרת ביוה"כ, ובמהרי"ל כתב שהם כנגד אבריו של אדם, ולאשה יש אברים יתרים, או כנגד מצוות עשה ואשה לא נתחייבה. פ' בלבושי שרד שלוחות אחרונות נתנו ביום הכיפורים, ומש"כ נגד אבריו, ר"ל רמ"ח איברים ורוח ונשמה הם ר"ן, ונשים יש להם גם דלת ומפתח, ורמ"ח מצוות עשה ושני לאוים הניתקים לעשה עולה נ"ר) (ס"ק י'). או קטן: ועכשיו אין עושים נרות אלא לנשוי. בילקוט כתוב לעשות פתילות עבות כדי להרבות אור [מ"א] (ס"ק יא'). לאביו ולאִימו: לכפר עליהם, ומשמע שדי בנר אחד לשניהם (ס"ק יב'). אין לומר: אפילו ברמיזה, ועושה מצוה בזה שמשאיר הנר כבוי. נהגו לשים גוי שישמור על הנרות שלא תהיה דליקה, ולמדו מזה לצוות לו להדליק ולכבות ויש למחות בידם. אם הגוי רוצה להדליק מעצמו יש למחות בו, מאחר שהוא בשביל ישראל (ס"ק יג'). שיחזור וידליקם: ראוי לכל אדם לתת נרו לשמש ולא ישגיח עליו כלל, וגם המותר יניח בבית הכנסת [חיי אדם] (ס"ק יד'). ללבוש בגדים לבנים: ונוהגים שגם הנשים לובשות לבנים נקיים, אבל לא קיטל, ולא יקשטו עצמן בתכשיטים של שבת ויו"ט, מפני אימת הדין (ס"ק טז'). השרת: נהגו ללבוש בגד פשתן לבן נקי (ס"ק יז'). נכנע ונשבר: גם אבל בתוך יב' על אביו ואמו, או תוך ל' על שאר קרובים יכול ללבוש, ויש מקומות שנוהגים שאבל לא לובשו. אין להכנס לבית הכסא עם הקיטל, שהוא בגד מיוחד לתפילה, אבל להטיל מים מותר (ס"ק יח').

סימן תריא' שליל יום הכפורים דינו כיומו. ובו ב' סעיפים:

סעיף א'

ש"ע יום הכיפורים לילו כיומו לכל דבר. ומה הם הדברים האסורים בו? מלאכה, אכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המטה. ואין חיוב כרת אלא על מלאכה אכילה ושתיה.

מקור ההלכה: כתב הב"י מזה שמפסיקים מבעוד יום משמע שלילו כיומו לכל דבר.

משנה יומא עג: יום הכיפורים אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה (פרש"י דכל הני איקרו עינוי וגבי יוה"כ ה' עינוים כתיבי, והני ה' הוי דשתיה בכלל אכילה).

וכלם נלמדים בגמ' מפסוקים ויתבאר כל דבר במקומו אי"ה.

גמ' עד. תניא אע"פ שאמרו אסור בכולן, לא אמרו ענוש כרת אלא על האוכל ושותה ועושה מלאכה בלבד.

כתב **הטור** אע"ג (שרחיצה סיכה נעילת הסנדל ותשמישי המיטה) נלמדו מפסוקים, אסמכתא בעלמא הם. כ"כ **הרא"ש** בשם **ר"י וריב"א** וראיה לזה שמקלים בהם במקומות מסוימים כגון **בגמ' עג:** המלך והכלה ירחצו את פניהם, החיה תנעול את הסנדל דברי ר' אליעזר וחכמים אוסרים, ועל כרחך לא מדובר במקום סכנה, כי במקום סכנה חכמים לא היו אוסרים, וכן **בעמ' עז:** מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש, ומי שידין מלוכלכות בטיט וצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש, ואם סיכה דאוריתא איך מקלים בה אלא ודאי שמדרבנן הם.

הר"ן הקשה שהם אסורים מהתורה, אלא שאינם בכלל עינוי הכתוב התורה אלא נלמדים מ"שבתון" **בגמ' עד.** דתנו רבה ורב יוסף בשאר ספרי דברי רב מנין ליוה"כ שאסור ברחיצה בסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמישי המטה ת"ל "שבתון" (ויקרא טז לא') **שבות (פרש"י)** וגבי עינוי כתיב, וכי היכי דשבתון האמור בשבת אסמכו ביה רבנן שאר מלאכות שלא היו במשכן ואינה מלאכה גמורה, הכי נמי שבתון דגבי עינוי דכתיב שבתון הוא לכם ועניתם להוסיף על עינוי אכילה ושתייה קאתי) לכן קלים הם יותר ומסרם הכתוב לחכמים והם הקלו בהם כפי מה שראו והיתירו כל שאינו נעשה לתענוג, וכן דעת **הרמב"ם**, אלא שקשה על זה **מהגמ' עח:** התינוקות מותרים בכולם חוץ מנעילת הסנדל ומוכח בגמ' שמותר לגדולים לרחצן ולסוכן וזה ודאי להתענג, ואין להם סכנה אם נמנעים יום אחד, ואם איסורם מהתורה איך מתירים? ועוד ששנינו בבריתא שהתינוקות מותרים בכולם, ולא מצינו בשום מקום חינוך לעינוי, משמע שמותרים בכולם אפילו ע"י גדולים, א"כ אם אסורים מדרבנן זה מובן אבל אם אסור מהתורה איך היתירו ע"כ.

כתב **הב"י** שאין זה קשה אפילו לדבריו של הר"ן שאפילו כשהגיעו לגיל חינוך הכל מותר כיון שלא מפורש בפסוקים, הם דברים המסורים לחכמים שראו שלא להחמיר על תינוקות שזה צורך להם, ואפילו אכילה ושתייה שמפורשים בתורה מותר להאכילם כ"ש שאר דברים. ולדעת **הטור** בס' תרמז' שסובר שכשם שמחנכים אותם באכילה ושתייה ה"ה בשאר עינים, מדובר כשהגיעו לחינוך, ומה שמותרים מדובר כשלא הגיעו לחינוך.

כתב **המשנ"ב** (ס"ק ג') יש אומרים שהם מהתורה, וי"א שמדרבנן, ונפק"מ לענין ספק, ולמעשה ראוי להחמיר.

סעיף ב'

ש"ע כל מלאכה שחייבים עליה בשבת חייבים עליה ביום כפור, וכל שבשבת פטור אבל אסור, גם ביום הכפורים כן, אלא שבשבת זדונו בסקילה ויום הכיפורים זדונו בכרת. וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום הכפורים. והתירו לקנב ירק ולפצוע אגוזים מן המנחה ולמעלה כשחל בחול. והאידנא נהגו לאסור. הגה אס נפלה ללקה ביום הכפורים מותר להאיל כעודה אחת

לכורך הלילה, כמו שמליל צצצת לסעודת מנחה (ר"ן פ' כל כתבי). וכבר נתבאר סימן שלד כילד נוהגים בזמן הזה דללקה צצצת, והוא הדין ביום כפור. ונהגו שהתינוקות משחקים בלגוזים (אגודה מהרי"ל), ואין למחות בידם אפילו קודם מנחה, ונשתרצב המנהג מדין פליעת לגוזים הנזכר (ד"ע).

מקור ההלכה: משנה מגילה ז: אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בכרת. (פרש"י בידי אדם יש בה מיתת ב"ד).

משנה כריתות יג: יש אוכל אכילה אחת וחייבין עליה ארבע חטאות ואשם אחד, טמא שאכל חלב והיה נותר מן המוקדשים ביוה"כ, רבי מאיר אומר אם היה שבת והוציא חייב, אמרו לו אינו מן השם. (פרש"י דאין חיוב זה משום אכילה). **ובגמ' יד.** ונתני אם הוציאו חייב (פרש"י דהא יוה"כ הוא) מ"ט קתני אם היתה שבת? אמר רפרם זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליוה"כ. (פרש"י מדקתני אפילו בשבת, אין עירוב והוצאה ליוה"כ, דאם יש איסור הוצאה ליוה"כ אמאי אצטריך לרבווי שבת הא דחי יוה"כ וה"ה לשבת) ממאי דילמא יש עירוב והוצאה ליוה"כ והכי קתני אם היתה שבת והוציא חייב אף משום שבת ויוה"כ. אלא אי איתמר דרפרם הדא איתמר דתניא "ושלח ביד איש עיתי" (ויקרא טז) איש להכשיר את הזר, עיתי אפילו בטומאה, עיתי ואפילו בשבת עיתי במזמן. קתני עיתי אפילו בשבת, אמר רפרם זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליוה"כ, ממאי שאני שער המשתלח דהכשירו ביוה"כ בכך, אלא דרפרם בדותא היא.

כתב **הסמ"ג** שמסקנת הגמ' שהמימרא של רפרם אינה נכונה. כתב **הרא"ם** מנין לסמ"ג שהדין של רפרם נדחה מהלכה, אולי הגמרא דחתה בדרך דיחוי בעלמא (אבל באמת הדין נכון). כתב **הב"י** נ"ל שאינו בדרך דיחוי בעלמא, כי א"כ היתה הגמ' מסיימת בדחיה ולא מוסיפה שבדותא היא, וא"כ יש עירוב והוצאה ליוה"כ.

וכ"כ **הרי"ף** ו**הרא"ש** שיוה"כ צריך עירוב תחומין וחצירות ושיתוף מבואות, והביאו ראה מהגמ' **בעירובין ל:** אמרו להם בית הלל לבית שמאי אי אתם מודים שמערבין לגדול ביום הכפורים ע"כ.

כתב **הב"י** שיש לגמגם על ראה זו שאולי מדובר בערובי תחומין, מ"מ **הרמב"ם** והטור פסקו כדבריהם.

מש"כ **הטור** כל דבר שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביוה"כ כ"כ **הרמב"ם** ונלמד מהמשנה ז: שזה הכלל לכל הדברים בין מדאורייתא בין מדרבנן.

מה שהתירו קניבת ירק ביוה"כ הובא בס' תרט'.

ומה שנאסר קניבת ירק ביוה"כ שחל בשבת נחלקו בזה האמוראים והלכה כמאן דאסר שהברייתא **שבת קיד:** מסייעת לו וז"ל תניא מנין ליוה"כ שחל בשבת שאסור בקניבת ירק? ת"ל שבתון שבות (פרש"י ולא מבעי בשבת דעלמא דאסור משום שבות דקטרח משבת לחול, אלא אפילו האידנא דיש כאן עינוי דהא בשאר יוה"כ ששאר שבות אסור זה מותר, השתא דחל בשבת לא שרו רבנן. ת"ל בשבת בראשית שבתון שבת קדש, ושבתון משמע שבות).

ומש"כ הטור שהאידנא נהגו לאסור אף בחול נלמד **מהגמ' שבת קטו**. דבי רבה גרדי קארי, כיון דחזא דהוּו קא מחרפי (פרש"י מקדימים לפני המנחה דהשתא לאו עגמת נפש הוא). אמר להו אתא איגרתא ממערבא משמיה דר' יוחנן דאסיר (פרש"י אמר לאנשי ביתו כדי שיקבלו ממנו).

כתב **הב"י** מאחר שרבא היה מחמיר על בני ביתו נהגו להחמיר וכ"כ הרמב"ם, וכ"נ דעת **הרי"ף והרא"ש** שהשמיטו את זה.

דינים היוצאים מהשנ"ב: שבשבת זדונו: וגם בזמננו שאין נוהגים דיני נפשות, נפק"מ לענין קים ליה בדרכה מינה, שהחובל בחבירו בשבת, כיון שחייב מיתה בידי אדם פטור מתשלומים, אפילו חבל בשוגג, משא"כ יוה"כ שחייב רק כרת (ס"ק ד'). (כתב **הבה"ל** (ד"ה כל מלאכה) יש עירוב והוצאה ליוה"כ, וגם איסור מחמר. ומערבים עירוב חצירות בפת אע"ג שאסור באכילה, מ"מ ראוי להאכיל לקטנים). לקנב ירק: יש פירשו שמנתק או מחתך העלים מהקלחים התלושים, כדי שיהיו מוכנים לחתכם בערב, והיתירו אע"פ שהוא לצורך הערב, כדי שלא יצטרך להכין הכל בערב ותהיה נפשו עגומה, ויש שפירשו שהיא הדחת הירק לצורך הערב ומותר מאותו טעם (ס"ק ה'). (כתב **הבה"ל** (ד"ה לקנב ירק) **המ"א** כתב שמדובר בירק שנאכל חי שאל"כ אסור משום מוקצה שלא ראוי אפילו לקטנים. ולענ"ד נראה שכמו שהתירו הכנה לחול משום עגמת נפש ה"ה למוקצה, שהרי לכמה פוסקים יש בזה חשש ברירה ובכל זאת התירו. אולם ר' **מנוח** כתב כמ"א אבל לא מטעמו, אלא אם אינו נאכל חי יש בזה חשש טוחן, **המאירי** דחה את זה שהרי התירו גם בקרא והם אינם נאכלים חיים). מן המנחה ולמעלה: ר"ל מנחה קטנה שהיא סמוכה לערב וניכר שעושה לצורך הלילה, אבל קודם לכן אסור שנראה שעושה לצורך היום (ס"ק ז'). (כתב **הבה"ל** (ד"ה ולפצוע אגוזים) הד"מ בשם מהר"א מפרג כתב דוקא לשברם ולהניחם בקליפותיהם עד הערב, אבל להוציא האוכל מהם הוי דש מאחר שאינו רוצה לאכול לאלתר (אולם הד"מ דחה שכל אותה הסעודה נקרא לאלתר, א"כ ברירה זו שהיא מדרבנן התירו ביוה"כ ממנחה ומעלה לצורך סעודת הלילה כאילו אוכל מיד) אולם בתוספתא המובאת בגר"א מוכח שכמו שמותר לפצוע ולאכול בו ביום, ה"ה ביוה"כ לצורך הלילה. **ובירושלמי פסחים פ' ד'** משמע שמותר לומר לגוי לבשל שיהיה לאחר התענית, כמו שהתירו קניבת ירק. וז"ל ר' זעירא בעא קומי רבי אמי מהו מימר לחלוטה עבד לי חליטה? אמר ליה שרי (פ' קו"ה מהו שיאמר לעכו"ם העושה חליטות והוא מין אופה שיעשה לו חליטה ביוה"כ כדי שיהא מוכן לו בערב). צ"ע מדוע לא הביאוהו הפוסקים, ואפשר משום שלמסקנא מחמירים בקניבת ירק ה"ה גם בזה). כשחל בחול: אבל כשחל יוה"כ בשבת לא התירו, כדי שלא יבואו לעשות כן בכל שבתות השנה להכין לצורך הלילה (ס"ק ח'). לצורך הלילה שלא יצטרכו להתענות עוד כשלא יהיה להם מה לאכול (ס"ק י'). לסעודת מנחה: אפילו נפלה דלקה אחר שאכלו סעודת שחרית (ס"ק יא'). משחקים באגוזים: דוקא ע"ג השולחן ולא על קרקע שלא יבוא להשוות גומות [מ"א] (ס"ק יב').

סימן תריב' איסור אכילה ביום כפור ושיעור כמותה. ובו י' סעיפים:

סעיף א'

ש"ע האוכל ביום הכפורים ככותבת הגסה חייב, והוא פחות מכביצה מעט. ושיעור זה שוה לכל אדם, בין לננס ובין לעוג מלך הבשן.

מקור ההלכה: משנה יומא עג: יוה"כ אסור באכילה.

גמ' עט: עד כמה מזמינין? עד כזית דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר עד כביצה. במאי קא מיפלגי? ר' מאיר סבר "ואכלת" (דברים ח' י') זו אכילה "ושבעת" זו שתיה, ואכילה בכזית. ר' יהודה סבר ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה ואי זה בכביצה, ואי ס"ד כותבת הגסה שאמרו יתירה מכביצה, השתא ביצה שבועי משבעתא, דעתא לא מיתבא? אלא לאו שמע מינה כותבת הגסה שאמרו פחות מכביצה, כביצה משבע ככותבת מיתבא דעתא.

שם פ: מתקיף לה רבי זירא וכל העולם כולו בככותבת ועוג מלך הבשן בככותבת? א"ל אביי קים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתיה, מיהו כולי עלמא טובא ועוג מלך הבשן פורתא.

כתב **הטור** לא שנא אוכל דברים המותרים או דברים האסורים, כתב **הב"י** שנלמד מדברי הברייתא שם **עד: ומהמשנה כריתות יג:** (הובאה בס' תריא').

דינים היוצאים מהמשנ"ב: ככותבת הגסה: אע"ג שבכל איסורי תורה משערים בכזית, משום שכתוב בהם אכילה, ביום כפור כתוב עינוי, וידוע לחז"ל שפחות מכותבת לא מתיישבת הדעת, והוא רעב ומעונה כבתחילה (ס"ק א'). (כתב **הבה"ל** (ד"ה ככותבת הגסה) מבואר בגמ' שמשערין בככותבת עם הגרעין, ולפי זה אם אכל את הכותבת עצמה פטור, שחסר מקום הגרעין, שאינו מצטרף כי לא ראוי לאכילת אדם, ואפילו אם יבלע הפרי יחד עם הגרעין לא יתחייב כי אין הדעת מתיישבת, אולם נמצא **ברי"ף** שיש תמרים רכים שנאכלים עם הגרעין, ונאכל גם לאדם, ויש פירוש שרק לבהמה וצ"ע) והוא פחות מכביצה: ביצה בינונית. כתב **הדגמ"ר** בלי קליפה, **ובבנין ציון** חולק עליו (ס"ק ב'). (**בחזו"ע** עמ' רצ"ז כתב ששיעור הכותבת כשני שלישי ביצה שהם יח' דרהם). ושיעור זה שוה: מה שהורה הש"ע השיעור לענין חיוב אף שאיסורו אפילו בכל שהוא, נפק"מ לענין חולה שמאכילים אותו פחות מכשיעור (ס"ק ג').

סעיף ב'

ש"ע כל האוכלים מצטרפים לשיעור זה, אפילו מלח שעל הבשר וציר שעל הירק, אבל אכילה ושתיה אינן מצטרפות.

מקור ההלכה: משנה יומא עג: כל האוכלים מצטרפין לככותבת וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו, האוכל ושותה אין מצטרפין.

גמ' פ: א"ר פפא אכל אומצא ומילחא (פרש"י שעליה) מצטרף ואע"ג דלאו אכילה היא כיון דאכלי אינשי מצטרפין, אמר ריש לקיש ציר שעל גבי ירק מצטרף לככותבת ביוה"כ, פשיטא?! מהו דתימא משקה הוא קמ"ל כל אכשורי אוכלא אוכלא הוא. (פרש"י משקה הבא למתק את האוכל אוכלא הוא).

כתב **המשנ"ב** (ס"ק ד') אפילו מלח וכו': וה"ה שרה פיתיו ביין או במים מצטרפים לפת.

סעיף ג'

ש"ע אכל וחזר ואכל, אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין, ואם לאו אין מצטרפין.

מקור ההלכה: תוספתא יומא פ"ד ה"ד' אכל חזר ואכל חזר ואכל אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין, ואם לאו אין מצטרפין.

גמ' כריתות יג. אכל וחזר ואכל אם יש מתחילת אכילה ראשונה ועד סוף אכילה אחרונה בכדי אכילת פרס מצטרפין יותר מכאן אין מצטרפין.

כתב **הב"י** שהטור למד שצירוף אכילות ביוה"כ הוא בכדי אכילת פרס **מהגמ' יומא פ'**: מתקיף לה רבא כזית בכדי אכילת פרס (פרש"י קים לן בכל אותן איסורים ששיעורם בכזית שאם שהה בין תחילת אכילת השיעור לגמר אכילתו יותר מכדי אכילת פרס אין מצטרף עד שיאכל כל השיעור בתוך כדי שהיית סעודה, והיא אכילת חצי ככר ששיעורו בו את העירוב, שהוא מזון ב' סעודות כדתנן חציה לבית המנוגע שתלה הכתוב שהייתו לטמא בגדים כשיעור אכילה) וכותבת בכדי אכילת פרס? (פרש"י בתמיה יום הכיפורים ששיעור אכילתו בככותבת אף הוא שיעורו לצירוף אכילתו בכדי אכילת פרס ואם שהה יותר מכן אין מצטרף ופטור, והא כיון דשיעורו גדול בעי שהייה טפי לצירוף אכילתו והשתא קולא דפטרי ליה) אל אביי קים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתיה ע"כ.

ואע"פ שרש"י כתב קים לן בכל אותן איסורין ששיעורן בכזית וכו' לגמר אכילתו יותר מכדי אכילת פרס, **הטור** לא כתב הדין בשמו אע"פ שניתן ללמוד ממנו לגבי כותבת ביוה"כ, וכתב דברי **הרמב"ם** שהם אמורים על צירוף ככותבת.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אכל וחזר ואכל: וה"ה אם אוכל בלי הפסק, שפרר את האוכל לפירורים קטנים ונשתהה הרבה באכילתו, צריך שיהיה מתחילת אכילה ועד סופה בכדי אכילת פרס (ס"ק ו'). ואם לאו: ששהה מתחילת האכילה יותר משיעור אכילת פרס, אין מצטרף תחילת אכילה לסופה להתחייב כרת (ס"ק ז').

סעיף ד'

ש"ע שיעור אכילת פרס, יש אומרים ארבע ביצים, ויש אומרים שלש ביצים (שוחקות) (הרשב"א).

מקור ההלכה: כתב **הב"י** דעת **רש"י** וכו' נ מדברי **התוס'** שהוא שיעור ארבע ביצים. אבל **הרמב"ם** סובר שהוא כשלוש ביצים, **והרשב"א** כתב שדעתו נוטה כמ"ד ג' ביצים, וכתב ה"מ שדעת הרשב"א כהרמב"ם וכן עיקר.

[**מחלוקתם** תלויה במחלוקת התנאים **במשנה עירובין פב**: על שיעור מזון שתי סעודות לעירוב. ר' יוחנן בן ברוקה אומר מככר בפונדיון מד' סאין בסלע (פרש"י ככר הלקוח מהנחתום בפונדיון כשנמכרים ארבע סאים בסלע. השתא ס"ד חצי קב היו שתי סעודות, כיצד דינר שוה שש מעות, מעה שתי פונדיונים נמצא דינר יב' פונדיונים, נמצא סלע מח' פונדיון, וסאה שש קבין, ד' סאין שוה כד' קבין, הרי מח' חצאי קבין, כל חצי קב שוה פונדיון) ר' שמעון אומר שתי ידות לככר משלוש לקב (פרש"י ר"ש ממעט משיעור ואומר תשע סעודות יש לקב ודי לעירוב בב' ידות של ככר של ג' ככרות לקב, נמצאת ככר שלימה שלישית הקב, וב' ידותיה הוו שתי סעודות) חציה לבית המנוגע (פרש"י סתמא היא והכי קאמר חצי ככר השלימה ששיעורו בה את העירוב, בין למר ובין למר, לשהיית בית המנוגע לטמא בגדים, הנכנס טמא מיד דכתיב והבא אל הבית יטמא, אבל כבוס בגדים לא נאמרה בו עד שישהה כדי אכילה, דכתיב והאכל בבית יכבס את בגדיו, ומוקמין לה בתורת כהנים לשוהה כדי סעודה, ואע"פ שלא אכל. וחצי ככר זו היו כדי אכילה, אע"ג שלר"ש לענין עירובין היו ג' סעודות, התם הוא דבישעור העירוב נתכונן כולם להקל, אבל שיעור סעודה קים להו לרבנן הכי ובעינן שישהה בכדי אכילת חצי ככר זו, והא פרס דכולי הש"ס על שם ששיעורה בפרוסה כלומר בחצי ככר) וחצי חציה לפסול את הגויה (פרש"י האוכל אוכלים טמאים כחצי פרס נפסלה גויתו מלאכול בתרומה ומדרבנן הוא דאין אוכל טמא מטמא אדם, ורבנן גזרו שהאוכלו יפסל בתרומה עד שיטבול). **ובגמ'** תנא וקרובין דבריהן

[ובגמ' שם פג. ותנא דידן מ"ט לא תני תומאת אוכלין? משום דלא שוו שיעוריהו להדדי (פרש"י, לא היה שיעור תומאת אוכלין חצי שיעור פסול גויה מצומצם אלא י"א פחות וי"א יותר) דתניא כמה שיעור פרס? (פרש"י, לפסול את הגויה) ב' ביצים חסר קימעא (פרש"י, ביצים קטנים שיעורו ואליבא דר"ש דאמר במשנה ב' ביצים) דברי ר' יהודה, ר' יוסי אומר בב' ביצים שוחקות, שיער רבי בב' ביצים ועוד, כמה ועוד? אחד מעשרים בביצה, ואילו גבי תומאת אוכלים תניא ר' נתן ור' דוסא אמרו כביצה שאמרו כמוה וכקליפתה (פרש"י, לא שוו לחצי שיעור דפסול גויה) וחכ"א כמוה בלא קליפתה (פרש"י, שקטן יותר מחצי שיעור של חצי פרס של ר' יהודה) ע"כ.]

הש"ע הביא בי"א הראשון את שיטת רש"י כר"ש. ובי"א בתרא הביא את שיטת הרמב"ם והרשב"א כריב"ב.

סעיף ה'

ש"ע **הא דבעינן שיעורא הינו לחיוב כרת או חטאת, אבל איסורא איכא בכל שהוא.**

מקור ההלכה: גמ' יומא עג: חצי שיעור רבי יוחנן אמר אסור מן התורה, וריש לקיש אמר מותר מן התורה.

כתב הב"י כרת במזיד וחטאת בשוגג. והלכה כרבי יוחנן, (כתב הב"ח פסקו הפוסקים כר' יוחנן לגבי ר"ל (כתבו בהגהות והערות שצ"ל רב אשי) בפרק גיד הנשה סובר כרבי יוחנן) הסיבה שכתב הטור ענין השיעורים נפק"מ למאכיל את החולה ביוה"כ.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: הא דבעין שיעור: בין לאכילה בין לשתייה (ס"ק י'). איסורא איכא: מן התורה (ס"ק יא').

סעיף ו'

ש"ע אכל אוכלים שאינם ראויים לאכילה, או שאכל לאכילה גסה, כגון מיד על אכילה שאכל ערב יום הכפורים, עד שקץ במזונו, פטור. הגה ואם אכל מאכלים מזוהמים או מתובלים על אכילתו חייב, דרווחא לבסימא שכיח (כל ב). ואסור זיוס כפור לטעום דבר להפליט, אפילו עזי בשמים. ועין לעיל סימן תקסז' סעיף ג' בהנה.

מקור ההלכה: משנה יומא פא. אכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה ושתה משקין שאינן ראויין לשתייה ושתה ציר או מוריס פטור.

גמ' שם פ: אמר ריש לקיש האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור מ"ט? "אשר לא תעונה" (ויקרא כג' כט') כתיב פרט למזיק (פרש"י לזה שאינו מבטל ממנו שום עינוי ע"י אכילה זו אלא מזיק הוא את האוכלין ואת עצמו).

רש"י פירש אכילה גסה שאכל ליל יוה"כ על השבע שהיה שבע מסעודה שהפסיק בה וכל מה שאכל משחשיכה אכילה גסה היתה ושלא להנאה.

כתב **הכל בו** היה שבע מאכילה גסה כגון שאכל אוכלים שאינם ראויים לאכילה ואח"כ אכל אוכלים ראויים פטור, אע"פ שזה ראוי לרעב אינו ראוי למי ששבע, והביא דברי רש"י, והוסיף נ"ל שמאכלים הראויים אף למי ששבע כגון המבושמים והמתובלים שיש בהם הנאה אף לשבע, יתחייב אפילו אכלם על השבע כמבואר בגמ' (מגילה ז:) ריווחא לבסימא שכיחא.

כתב **האבי עזרי** אכל דבר שאינו ראוי לאכילה אפילו איסורא ליכא. **הרמב"ם** חולק על זה שכתב שאפילו שאכל מהן הרבה פטור מכרת, אבל מכים אותו מכת מרדות, ואפשר לומר שאבי עזרי דיבר דוקא כשלא אכל שיעור, ובזה נח מש"כ הטור שמה משקים שאינם ראויים לשתייה כגון ציר ומוריס וחומץ חי פטור אבל אסור, ולא חולק על מה שכתב כאן בשם האבי עזרי, שיש לומר שמדובר ששתה כשיעור. עוד יש לתרץ שדוקא ציר או מוריס או חומץ שהם נאכלים ע"י טיבול, יש בהם איסור, והאבי עזרי דיבר על מאכל שאינו ראוי כלל למאכל אדם, אבל אין לחלק בין מאכל ובין משקה שאינם ראויים לאבי עזרי כי אין בזה סברא.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: שאינם ראויים לאכילה: הינו דברים מרים או נבאשים עד שאינם ראויים לאכילה מחמת זה, אבל דברים הראויים לאכילה רק שהם אסורים כגון חלב ונבלה טרפה וכה"ג, חייבים עליהם גם מחמת יוה"כ (ס"ק יב'). על אכילה שאכל: שאל"כ חייב על מה שאכל באיסור תחילה לפני שבא לאכילה גסה (ס"ק יג'). עד שקץ במזונו: ואם אין קץ רק שבע ואינו מתאוה לאכול, ומרגיש טעם טוב כשאוכל חייב (ס"ק יד'). פטור: מ"מ לכתחילה יש איסור בזה. וכן באוכלים שאינם ראויים לאכילה, יש איסור דרבנן, ואפילו בחצי שיעור מהן יש להזהר לכתחילה [פמ"ג] (ס"ק טו'). מתובלים על אכילתו חייב: **הב"ח** כתב שאם אכל עד

שקץ במזונו גם בזה פטור, כתב המ"א שהכל תלוי לפי מה שהוא מרגיש (ס"ק טז'). לטעום דבר ולהפליט: אפילו פחות מכשיעור ואפילו יודע שלא יבלע כלום (ס"ק יז'). אפילו עצי בשמים: שהוא עץ בעלמא וכשלועסו מרגיש טעם. אבל מותר להריח כדי להגיע למנין מאה ברכות (בכה"ח אות לג' בשם הכה"ג ובשל"ה כתב שטוב להחמיר לא להריח, אולם בברכי יוסף אות ב' כתב שנוהגים להריח). כל זמן שלא הסיח דעתו מלהריח אסור לחזור ולברך, דהוי ברכה שאינה צריכה. ועל בושם (כהל) לא מברכים כלל, והמברך עושה איסור [חיי אדם] (ס"ק יח'). (כתב הבה"ל (ד"ה אכל) אוכל אוכלים שראויים רק לבהמה פטור, בשר חי פשוט לכאורה שחייב שיש אנשים שאוכלים כך. וצ"ע בדעת הרמב"ם שכתב צלי מליח משמע שבשר חי אינו אוכל, ובסוגיה בשבת א"א לומר כן).

סעיף ז'

ש"ע אכל עלי קנים פטור. ולולבי גפנים שלבלבו קודם ראש השנה פטור, דעץ בעלמא הם. ואם לבלבו בארץ ישראל מראש השנה עד יום הכפורים חייב.

מקור ההלכה: גמ' יומא פא: ת"ר אכל עלי קנים פטור, לולבי גפנים חייב, אלו הן לולבי גפנים א"ר יצחק מגדלאה כל שלבלבו מר"ה ועד יוה"כ. (פרש"י אבל לבלבו קודם ר"ה כבר נעשו קשים ועץ בעלמא נינהו). **והרמב"ם** גורס עלי גפנים במקום קנים.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: עלי קנים: יש גורסים גפנים, והטעם משום שאינם ראויים לאכילה (ס"ק יט'). שלבלבו: שהנצו (ס"ק כ'). מראש השנה ועד יוה"כ: משום שעדין לחים ורכים וראויים לאכילה (ס"ק כ').

סעיף ח'

ש"ע כס (פרוש, שכסס ופצע אותם בשיניו) פלפלי או זנגבילה, אם הם יבשים פטור, דלא חזו לאכילה, ואם הם רטובים חייב.

מקור ההלכה: גמ' יומא פא: אמר רבא כס פלפלי ביומא דכפורי פטור, כס זנגבילה ביומא דכפורי פטור (פרש"י אין זה ישוב הדעת שאין זה דרך אכילתו) וכו' לא קשיא הא בריטבא (פרש"י חזי למיכל) והא ביבשתא. וכ"כ ה"מ.

כתב הטור בס' תקסז' בשם האבי עזרי כס פלפלי ביוה"כ פטור וה"ה נמי לכתחילה (שמותר) וכתב שם **בבדק הבית** הטעם שכס פלפלים ביוה"כ פטור משום שאין בהם הנאה כלל ואזוקי מזיק ליה ששורפים גרונו.

כתב **המשנ"ב** (ס"ק כב') מדובר שבלעם, שאל"כ אפילו רטובים פטור. כל פטור שנאמר כאן הוא פטור אבל אסור (בשע"צ אות כה' כהרמב"ם ועיטור ושה"ל וכ"מ מהמאירי וכן הסכים הפר"ח ודלא כאבי עזרי).

סעיף ט'

ש"ע השותה ביום כפור מלא לוגמיו (פרוש מלא פיו), חייב. ומשערים בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. ולא מלא לוגמיו ממש, אלא

כדי שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה כמלא לוגמיו, והוא פחות מרבעית באדם בנוני, וכל המשקים מצטרפים לכשיעור. הגה שטה משקין שאינן ראויין לשתייה כגון
כיר או מוריס וחומץ חי פטור, אבל חומץ מזוג חיב (טור).

מקור ההלכה: משנה יומא עג: השותה כמלא לוגמיו חייב וכו' וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו.

משנה כלים פ' יז' משנה יא' ויש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם, וכו' והשותה כמלא לוגמיו ביום הכפורים.

גמ' יומא פ: מתקיף לה ר' זירא מ"ש אכילה דכל חד וחד בככותבת ומ"ש שתייה דכל חד וחד בדידה? א"ל אב"י קים להו לרבנן בככותבת דבהכי מיתבא דעתיה, בציר מהכי לא מיתבא. בשתייה בדידה מיתבא דעתיה בדחבריה לא מיתבא דעתיה.

שם פ. אמר רב יהודה אמר שמואל לא מלא לוגמיו אלא כל שאילו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו. והא אב"י תנן מלא לוגמיו? אימא כמלא לוגמיו. מיתיבי כמה ישתה (פרש"י מדבית הלל קא פריך) ויהא חייב בש"א רביעית ובה"א מלא לוגמיו, רבי יהודה אומר משום ר"א כמלא לוגמיו. רבי יהודה בן בתירא אומר כדי גמיעה, מי עדיפא ממתניתין דאוקימנא כדי שיראה הכא נמי כדי שיראה. אי הכי הינו ר"א. איכא בניהו מלא לוגמיו דחוק (פרש"י לבית הלל בעינן כדי שיסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו בריוח, ולר"א כמלא לוגמיו דחוק) מתקיף לה רב הושעיא א"כ (פרש"י דלבית הלל מחייב בכדי שיסלקנו וכו' הוה ליה בציר מרביעית והויה ליה מקולי בית שמאי ולתניה במסכת עדויות גבי קולי בית שמאי שכולן שניות שם) הוה ליה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה אמר ליה כי אתשיל בעוג מלך הבשן אתשיל דהוי ליה ב"ש לחומרא.

כתב **הב"י** בספר מוגה מצאתי מפורש והוא פחות מרבעית באדם בינוני.

משנה פא. שטה משקין שאינן ראויים לשתייה ושתה ציר או מוריס פטור. **ובגמ' פא:** הא חומץ חייב מתניתין מני? רבי היא דתניא רבי אומר חומץ משיב את הנפש (פרש"י ומבטל את העינוי). דרש רב גידל בר מנשה מבירי דנרש אין הלכה כרבי, לשנה נפקי כולי עלמא מזגו ושתי חלא, שמע רב גידל ואיקפד אמר אימר דאמרי אנא דיעבד לכתחילה מי אמרי, אימר דאמרי אנא פורתא טובא מי אמרי, אימר דאמרי אנא חי מזוג מי אמרי.

כתב **הב"י** משמע שאם שטה חומץ חי מרובה חייב, ואפשר **שהטור** השמיטו משום שלא ברור כמה נחשב הרבה לחייב. אבל על **הרמב"ם** יש לתמוה שכתב שאפילו שטה חומץ חי הרבה פטור מכרת? ויש לדחוק ולומר שמה שנאמר בגמ' הרבה חוזר על ציר ומוריס ולא על חומץ. ויותר נראה שהרמב"ם לא גרס בגמ' אימור דאמרי אנא פורתא וכו'.

ר' ירוחם כתב כל הפטורים שכתבתי באכילה או בשתייה דוקא מעט אבל הרבה לא.

הכל בו כתב שמה שחומץ מזוג במים חייב ובעל **ההשלמה** פסק אפילו חי ע"כ. צ"ל שמה שפסק בעל **ההשלמה** בחי ה"מ ששתה הרבה, כי מעט פטור שלא נפסקה הלכה כרבי.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: והוא פחות: משמע קרוב לרבעית, ובסימן רע"א ס' יג' כתב הש"ע שהוא רוב רבעית. באדם בנוני: באדם גדול המלא לוגמיו יכול להיות כרביעית ויותר, ובאדם קטן שמלא לוגמיו הוא פחות מרוב רבעית ג"כ חיב, כיון שמתישבת דעתו (ס"ק כז'). ציר: הוא מה שיוצא מהדג ע"י מליחה, מוריס הוא שומן היוצא מן הדגים (ס"ק כח'). חומץ חי: דוקא כשמבעבע כשמשליכים אותו על הארץ הארץ, אז אינו ראוי לשתייה ופטור אפילו שמה הרבה יותר מכשיעור, כיון שהוא חזק מאוד מזיק. וי"א שכששותה הרבה חייב ששובר רעבונו. אבל לכ"ע אסור אפילו מעט (ס"ק כט').

סעיף י'

ש"ע שמה מעט וחזר ושתה, אם יש מתחילת השתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי שתית רביעית, מצטרפין לכשיעור, ואם לאו אין מצטרפין, ויש אומרים ששיעור צירוף השתיות כדי אכילת פרס כמו צירוף אכילות. ה"ל מותר ליגע ביום כפור באוכלין ומשקין וליתן לקטנים, ולא חיטון שיאכל או ישתה אם יגע (תרומת הדשן).

מקור ההלכה: תוספתא פ"ד ה"ד שמה חזר ושתה אם יש מתחילת שתייה ראשונה ועד סוף שתייה אחרונה כדי שתיית רבעית מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין.

גמ' כריתות יג. כל המשקין מצטרפין לפסול את הגויה ברבעית בכדי אכילת פרס, כיצד שמה וחזר ושתה אם יש מתחילת שתייה ראשונה ועד סוף שתייה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין יותר מכאן אין מצטרפין.

הרמב"ם פסק כדברי התוספתא ששיעור צירופן כדי רבעית, **והראב"ד** פסק כדברי הגמ' בכריתות ששיעור הצירוף בכדי אכילת פרס.

הר"ן הקשה על פסק הרמב"ם מהגמ' בכריתות ונשאר בצ"ע, **וה"מ** כתב מאחר שהרמב"ם פסק את הגמ' בכריתות בהלכות שאר אבות טומאה, נראה שהוא סובר שעשו חיזוק בטומאת גויה של דבריהם ולא דומה לשאר איסורים, כדי שלא לדחות את התוספתא שגם **הרי"ץ** גיאת כתבה.

הש"ע בדעה ראשונה כתב את דברי הרמב"ם כהתוספתא. ובי"א כתב כדברי הראב"ד כגמ' בכריתות.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: וי"א: מלשון הש"ע משמע שהעיקר כדעה ראשונה, אבל **הפ"ח והגר"א** כתבו שהעיקר כדעה שניה (ס"ק לא'). ולא חישינו: ולא דומה לחמץ בפסח שאסור לגעת בו כי יש חשש שיבוא לאכול, משא"כ ביוה"כ בודל מכל

מאכל ושתייה. ועוד שאימת יום הדין עליו. אפילו אם התינוק יכול ליטול בעצמו אין להחמיר בזה (ס"ק לב').

סימן תריג' איסור רחיצה ביום כפור. ובו יב' סעיפים:

ש"ע אסור לרחוץ ביום הכפורים בין בחמין בין בצונן, ואפילו להושיט אצבעו במים. ואם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה או שנטף דם מחוטמו, מותר לרחצם, שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג.

מקור ההלכה: גמ' יומא עז: ת"ר אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו, ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש.

שם עח: רבי יהודה מצטנן בקרא וכו' אמר רב פפא כסא דכספא מלא אסור חסר שרי (פרש"י שמא ישפכו מים על בשרו) דפחרא אידי ואידי אסור משום דמישחל שחיל (פרש"י פולט מים שבולע) רב אשי אמר דכספא חסר נמי אסור משום דמרזיב (פרש"י מחליק ונשמת מידיו וישפכו המים).

גמ' פסחים נד: אמר ר' אלעזר אסור לו לאדם שיושיט אצבעו במים בתשעה באב כדרך שאסור להושיט ידו ביוה"כ.

תוספתא פ"ד ה'ו' רשב"ג אומר אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה מדיחן במים כדי שלא יטנפו כליו.

כתב **הב"י** מש"כ **הטור** בין בחמין בין בצונן, הכי משמע **בגמ' עז: ועח. ובפסחים נד:** (מזה שלא חילקו בין צונן לחם ועוד שבגמ' עח. מדובר שהיו משתמשים בכלים להצטנן, ע"כ שגם במים צוננים אסור).

כתבו **הגה"מ** בשם **הסמ"ג** אין חילוק בכל מקום שיש בגופו לכלוך או טינוף. כתב **הרוקח** אם היה מלוכלך בטיט או צואה או נטף דם מחוטמו או כשיצא מבית הכסא, שאינו מכוין להנאתו מותר לרחוץ.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מותר לרוחצם: צריך להזהר שירחוץ רק את המקום המטונף. אם גופו מלוכלך בכמה מקומות, וטורח לרחוץ המטונפים כל אחד בפני עצמו, מותר להכנס למים לרחוץ כל גופו. כשרוחץ להעביר הטינוף יכוין שאינו להנאת רחיצה (ס"ק א'). אלא רחיצה של תענוג: משמע שאם יש לו הרבה זיעה ורוצה להעבירה מותר כיון שאינה לתענוג. מ"מ מי שאינו אסטיניס ואינו צריך כ"כ לרחיצה זו, נכון להחמיר שלא לרחוץ כדי להעביר את הזיעה, כשם שאסור בסיכה (ס"ק ב').

סעיף ב'

ש"ע נוטל אדם ידיו שחרית ומברך על נטילת ידים, ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו. (ולא יכון להנאת רחיצה רק להעביר הרוח רעה מעל הידים) (הגהות מימוניות).

מקור ההלכה: גמ' שבת קח: אמר רבי מנא משום רבי יהודה טובא וכו' יד לעין תקצץ (פרש"י שחרית קודם שיטול. נח לו שתקצץ שרוח רעה שורה על היד ומסמתו וכן כולן)

יד לחוטם תקצץ, יד לפה תקצץ, יד לאוזן תקצץ וכו' ובעמ' קט. תניא רבי נתן אומר בת חורין היא זו ומקפדת עד שירחץ ידיו ג' פעמים (פרש"י הרוח השורה על הידים. ומקפדת בנטילה לנטילה יפה עד שישפוך מים יפה ג' פעמים).

גמ' יומא עז: תנא דבי מנשה רשב"ג אומר מדיחה אישה ידה אחת במים (פרש"י לפי שרוח רעה שורה על הלחם הנלקח בידיים שלא נטלן שחרית ושם השד שיבתא) ונותנת פת לתינוק אינה חוששת.

תוס' (ד"ה משום שיבתא) ר"ת מפרש שבלא נתינת פת לתינוק מותר ליטול ידיו שחרית ביום הכפורים דלא גרע ממלוכלכות בטיט וצואה דאמרינן שרוחץ כדרכו ואינו חושש, ואין לך מלוכלך בטיט וצואה יותר מזה שלא נטל ידיו שחרית שאינו רשאי ליגע לפיו ולחטמו ולאזנו ולעיניו משום בת מלך. ושיבתא דהכא ענין אחר הוא ששורה על האוכל כשבא ליתן פת לתינוק בין ד' וה' שנים וחונקתו אם לא נטל ידיו באותה שעה אע"פ שכבר נטל ידיו שחרית (וכעין זה פ' הערוך הובא ברא"ש) ומה שהעולם אין נזהרים עכשיו בזה, לפי שאין אותה רוח רעה שורה באלו המלכויות כמו שאין נזהרין על הגילוי ועל הזוגות. וכ"כ הר"ן והוסיף שאין נזהרים על הגילוי.

כתב ר' ירוחם שצריך להזהר שלא ליטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ולא כל היד, כתב הב"י והכי נקטינן.

כתב המשנ"ב (ס"ק ג') נוטל כדרכו כל השנה ג' פעמים.

סעיף ג'

ש"ע אם הטיל מים ושפשף בידו או עשה צרכיו וקנח, מותר לרחוץ, דהוי ליה ידיו מלוכלכות. (ורוחץ עד סוף קשרי אצבעותיו). **ואם רוצה להתפלל, אפילו לא קנח נמי מותר ליטול עד קשרי אצבעותיו.** ה"ג וכן כהן העולה לדוכן נוטל ידיו אע"פ שכן טהורות, לכל כוז רחיצה שאינו מכון זה לתענוג מותרת (הגמ"ה פ"ג ומהרי"ל). ולכן אפילו כל מן הדרכ ורגליו כהות מותר לרחוץ (ב"י בשם הגה"מ וסמ"ג וטור).

מקור ההלכה: גמ' יומא עח. מטפחת היה לו (לר' יהושע בן לוי) בערב יום הכפורים ושורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובים ולמחר מקנח בה פניו ידיו ורגליו.

הרא"ש לאחר שהביא את דברי רש"י ור"ת (הובא בסעיף קודם) הוסיף וא"כ סכנה היא שאי אפשר שלא לגעת באחת מאלה, ואפילו חולה שאין בו סכנה נאמר **בגמ' (עז:)** שסך כדרכו ואינו חושש. וכן כל היום אחר שעשה צרכיו (הטור גרס וקנח, הב"י כתב ע"כ מדובר שקנח שאל"כ ידיו נקיות ולמה התירו לו לרחוץ) או שהטיל מימיו ושפשף, הוי ליה כמו ידיו מלוכלכות בטיט וצואה, ואי אפשר לו, להתפלל בלא נטילה ויזהר ליטול רק המקום שצריך כמוכח **בגמ' (ע"ה)** שורה מפה במים לא לנטילת ידים אלא להעביר על העינים.

כתב הר"ן שמטפחת זו על פניו להצטנן ולהעביר לפלוג וחבלי שינה, כי אם ליטול ידיו נוטלן כדרכו שקיימא לן **בגמ' (שבת קיא.)** דתניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן

בין בט' באב ביו ביום הכפורים. שכל רחיצה של מצוה מותרת, וכיון שההולך להקביל פני רבו עובר במים כ"ש להקביל פני שכינה, אבל הרמב"ם כתב שביוה"כ ובט' באב לא מברך על נטילת ידיים ועל המעביר חבלי שינה, ואינו נכון, ע"כ.

הגה"מ ג"כ כתבו בשם ר"ת שמותר ליטול ידיו בבוקר רק שיזהר שלא יכון להנאת רחיצה וכתבו בשם, **רשב"ם וריב"א** שאם הטיל מי רגלים מותר ליטול ידיו משום "היכון לקראת אלוקיך ישראל" וכ"נ **לראב"ן ולר' שמשון ולר' יהודה** אף בקטנים ואפילו לא שפשף ידיו.

כתב ר' **אליעזר ממיץ** שכהן נוטל ידיו לעלות לדוכן, כללו של דבר כל שאינו מכון להנאת רחיצה מותר.

כתב **הב"י** אם רוצה להתפלל כיון שאפילו בלא קנח צריך ליטול ידיו, אם ישפשף או עשה צרכיו וקנח, כדברי הטור.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: ושפשף וכו' וקנח וכו': מלשון הש"ע משמע שאם לא קינח בגדולים או שפשף בקטנים אסור לרחוץ, אולם כיון שיש מחלוקת בזה ששייך בזה "הכון לקראת" כיון שצריך לברך אשר יצר לכן נכון לתחילה לשפשף ולקנח ואז לכ"ע מותר לרחוץ. ודוקא בליל יוה"כ לאחר התפילה אבל ביום שצריך להתפלל כל היום אפילו לא שפשף או קנח מותר ליטול עד סוף קשרי אצבעות (ס"ק ד'). אם רוצה להתפלל: משמע שאם ללא עשה צרכיו כלל אין לו ליטול ידיים רק בשביל התפילה, אע"ג שבמשך השנה בשביל תפילה מצוה ליטול ידיים כאן משום חומרת יוה"כ חשש הש"ע לפוסקים שבשביל תפילה בלבד לא תקנו נטילת ידיים (ס"ק ה'). (כתב הבה"ל (ד"ה ואם רוצה להתפלל) אם יצא מבית הכסא קבוע אפילו לא עשה צרכיו מצדד **המשב"ז** שצריך ליטול כי רוח רעה שורה על ידיו, **ורעק"א** הסתפק שאפילו ללא תפילה יהיה מותר מטעם זה לרחוץ ידיו, **המטה אפרים** מצדד שלא ליטול אם נשאר ידיו נקיות, רק יקנחם בצרור או בכותל שמא נגע באיזה דבר. ואם לבו תוהה עליו, רשאי ליטול כדי שדעתו תהיה מיושבת בתפילה. **בכה"ח** אות יב' כתב שמדובר שנפנה או הטיל מים על פני השדה, אבל אם נכנס לבית הכסא קבוע בלאו הכי צריך ליטול ידיו משום רוח רעה וכ"פ **ביב"א** (ח"ג ס'א' אות ג'). עד סוף קשרי אצבעותיו: ולא יותר אפילו עשה צרכיו וקנח. **בדרך החיים** כתב שה"ה אם נגע במקומות המכוסים שבגופו, אפילו נגע רק באצבע אחת צריך ליטול עד קשרי אצבעותיו, ואם נגע בטיט ורפש, צריך לרחוץ רק את המקום המלוכלך, אפילו לתפילה (ס"ק ו'). נוטל ידיו: עד הפרק (ס"ק ז'). (**בכה"ח** אות טו' כתב בשם היפ"ל שיטלו רק עד קשרי אצבעות, מ"מ מי שנוטל עד הפרק אין מזניחים אותו. **בחזו"ע** עמ' שיב' כתב שבכל פעם שעולים לדוכן נוטלים נטילה גמורה עד פרק הזרוע).

סעיף ד'

ש"ע מי שהוא אסטניס ואין דעתו מיושבת עליו עד שיקנח פניו במים, מותר. **הגה** ונהגו כזה להחמיר. ואפילו צרחילת עינים שהיא קלת רפואה נהגו להחמיר (מהרי"ל). ואסור לרחוץ פיו ביום הכפורים, כמו שנתבאר לעיל ס' תקסז' ס' ג'.

מקור ההלכה: כתב הרא"ש בשם גאון מי שמבקש לקנח פניו ביוה"כ אם אסטניס הוא ואין דעתו מיושבת עליו כל השנה עד שיקנח במים וכ"ש ביוה"כ שצריך לטהר עצמו ולקנח, יקנח. אבל שאר כל אדם אסור.

והרי"ץ גיאת כתב אם היה לכלוך על פניו או לפלוף ע"ג עיניו מותר להעבירו במים ע"כ.

כתב **הב"י הטור** שכתב וכן כתב הרי"ץ גיאת, נראה כונתו כשם שהגאון לא התיר לקנח פניו אלא למי שהוא אסטניס, כך הרי"ץ גיאת לא התיר אלא למי שיש לו לכלוך, אבל אם אין לו לכלוך לא, ואפשר שאסטניס נחשב כמו מי שיש לו לכלוך. **והר"ן** כתב את דברי הרי"ץ גיאת.

כתב **הסמ"ק** בשם **הר"מ** שמותר לרחוץ עיניו ביוה"כ מפני שהוא רפואה לעינים, אבל לרחוץ פניו פיו ושיניו אסור. פניו משום תענוג פיו ושיניו משום שחצי שיעור אסור מהתורה, שמא יכנסו מים לגרונו.

הש"ע פסק את דברי הטור בשם הגאון.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: ונהגו בזה להחמיר: ואם פניו מלוכלכות קצת או שיש לו לפלוף על עיניו, יכול ללחלח אצבעו במים ולרחוץ במקום הלכלוך, ויזהר לרחוץ רק המקום המלוכלך בלבד (ס"ק ט'). שהוא קצת רפואה: אבל משום רפואה גמורה מותר לרחוץ, אם אינו אסור משום רפואה בשבת (ס"ק י').

(כתב **הש"ע** בס' תקס"ז ס"ג' מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית, בתענית ציבור לא כשר למעבד הכי, אבל בתענית יחיד שרי כיון שפולט, ואפילו יש במים שרוחץ יותר מרביעית. וכתב **בהגה** מלבד ביום הכפורים דאסור. כתב **המשנ"ב** שם ס"ק יג' לדעת המרדכי אסור משום שהוא מדאורייתא. אבל לדעת הש"ע שאסר בתשעה באב, והרמ"א בכל תענית ציבור ה"ה כפור. לענין לבלוע רוק **המ"א** מתיר, כיון שאין כונתו לשתייה).

סעיף ה'

ש"ע ההולך לבית המדרש או להקביל פני אביו או רבו או מי שגדול ממנו בחכמה או לצרכי מצוה, יכול לעבור במים עד צוארו בין בהליכה בין בחזרה, ובלבד שלא יוציא ידיו מתחת שפת חלוקו להגביה שולי חלוקו על זרועו. והוא שלא יהיו המים רודפים, דאם כן אף בחול אסור מפני הסכנה, אפילו אם אינם מגיעים אלא עד מתנים.

מקור ההלכה: **גמ' יומא עז:** ת"ר ההולך להקביל פני אביו או פני רבו או פני מי שגדול ממנו עובר עד צוארו במים ואינו חושש (פרש"י משום רחיצה). איבעיא להו הרב אצל תלמיד מאי? ת"ש דאמר רב יצחק בר חנה אנא חזיתיה לזעירי דאזל לגבי רב חייא בר אשי תלמידיה. רב אשי אמר ההוא רב חייא בר אשי הוא דאזיל לגביה דזעירי רביה. רב יוסף שרא להו לבני בי תרבו למיעבר במיא למיתי לפירקא, למיזל לא שרי להו. א"ל אביי א"כ אתה מכשילן לעת"ל (פרש"י לשנה אחרת לא יבואו הואיל ולא התרתם לעבור את המים ולחזור). איכא דאמרי שרא להו למיתי ושרא להו למיזל, א"ל אביי בשלמא למיתי לחיי, אלא למיזל מ"ט? כדי שלא תהיה

מכשילן לעת"ל. רב יהודה ורב שמואל בר יהודה הוו קיימי אגודא דנהר פרת אמברא דחצדד (פרש"י מקום מעבר הנהר מול חצדד) והוה קאי רמי בר פפא מהך גיסא רמא להו קלא מהו למיעבר למיתי לגביכו למשאל שמעתא? א"ל רב יהודה רב ושמואל דאמרי תרווייהו עובר ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו (פרש"י שפת חלוקו להגביה שולי חלוקו על זרועו דאינו נראה כמלבוש אלא כנושא על כתפו ואמר מר (שבת קמז.) היוצא בטלית מקופלת על כתיפו בשבת חייב חטאת). מתקיף לה רב יוסף ובחול ככה"ג מי שרי? (פרש"י דקתני לעיל עד צוארו במים והאיכא סכנה שלא ישטפו המים) וכו' מכאן שמותר לעבור עד מתנים וכו' אמר אביי שאני נחל דרדיפי מיא.

גמ' שבת קיג: אמר רב הונא היה מהלך בשבת ופגע באמת המים אם יכול להניח רגלו ראשונה קודם שתעקר שניה מותר ואם לאו אסור. מתקיף לה רבא היכי ליעביד ליקף קא מפיש בהילוכא ליעבר זימנין דמיתווסן מאני מיא (פרש"י ישרו במים) ואתי לידי סחיטה אלא בהא דלא אפשר שפיר דמי (פרש"י לדלג).

כתב **הב"י הטור** לא כתב כדברי רש"י (שנראה כמשואי), אלא יעשה שינוי כדי שלא יבוא לידי סחיטה ולמד כן מדברי **הרא"ש** שכתב שלא יוציא ידו מתחת חלוקו מינכרא מילתא ולא אתי לידי סחיטה. ואע"פ שאפשר לומר שהרא"ש מפרש שטעם השינוי מפני שנראה כמשוי כדברי רש"י, וכיון שהצריכוהו לשנות אין חשש לסחיטה, מ"מ לומד הטור שכיון שעובר במים צריך לשנות מפני חשש סחיטה, שוב א"צ להזהיר שלא יראה כמשואי (כי הוא כבר משנה). גם **ר' ירוחם** כתב שהוא משום חשש סחיטה, גם **הכל בו** כתב שיש מפרשים כן, וכתב **שר"י** פירש שנראה כרוחץ כדרכו אם מוציא ידיו, אבל אם לא מוציא נראה כהולך לדרכו.

כתב **הרא"ש** בשם **ר"ת** אע"ג שנאמר **בגמ' זבחים צד:** בגד שריתו זה כיבוסו, כשהוא דרך לכלוך לא אומרים כן, ורוב פעמים שהולכים עם הבגדים במים מתלכלכים.

בענין הרב שילך לתלמיד היא בעיא דלא איפשטא **והרי"ף** פסק לאיסור. וכתבו **הרא"ש** **והרי"ן** אע"ג **שבתוספתא** (יומא פ"ד ה"ו) כתוב שגם הרב יכול לעבור לתלמידו, כתב **הרי"ץ גיאת** כיון שהגמ' לא הביאה את התוספתא לפשוט את הספק משובשת היא ואין לסמוך עליה.

ובעה"ט פרש את התוספתא או פני תלמיד חכם גדול ממנו ע"כ. וזה מש"כ הטור או מי שגדול ממנו בחכמה וכ"כ **הרמב"ם**.

כתב **בד"מ** בשם **האז"ז** כשמותר לעבור במים ביוה"כ אפילו במקום שיכול להקיף ולעבור דרך היבשה, יכול לעבור במים לקצר הדרך כי יש חשש להרבות הדרך ואין דוחין זה מפני זה.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: להקביל: ודוקא שאין לו דרך אחרת (ס"ק יב'). מי שגדול ממנו: אבל בשוים אסור (ס"ק יג'). יכול לעבור: ואין חשש משום רחיצה כיון שהוא לדבר מצוה ולא מכון להנאת רחיצה (ס"ק יד'). על זרועו: שנראה כמו משואי (ס"ק טז'). עד מתנים: לאו דוקא, אלא מעט למעלה מהם (ס"ק יז').

סעיף ו'

ש"ע הא דשרי לעבור בגופו לדבר מצוה, דוקא לעבור בגופו במים עצמן, אבל לעבור בספינה קטנה יש מי שאוסר.

מקור ההלכה: כתב בה"ג דוקא עד צוארו אבל לשוט אסור. הקשה הטור אם התירו רחיצה החמורה לא יתירו שיטה שקלה יותר? תירץ הב"י התירו רחיצה שאסורה רק ביוה"כ, אבל לשוט שאסור בכל שבתות השנה לא התירו (הובא במשנ"ב ס"ק יח'). א"נ רחיצה אסורא מאסמכתא דקרא, אבל לשוט שאסור רק מדרבנן ואין לזה סמך מהתורה לא התירו כי עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה.

הד"מ כתב שמהר"א מפראג תירץ שיש להחמיר בשיטה כי יש לחוש שיבוא לידי איסור דאורייתא שיעשה חבית של שייטין משא"כ איסור רחיצה. מזה שהב"י ומהר"א תירצו דברי בה"ג משמע שסוברים כמותו.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אבל לעבור: ועוד שרחיצה יכול ע"י שינוי, משא"כ שיטה. ואפילו אין הגוי המוליכה עושה מלאכה בשביל ישראל אין להקל (ס"ק יח'). בספינה קטנה: כ"ש לשוט ממש אסור (ס"ק יט').

סעיף ז'

ש"ע הרב אסור לעבור במים לילך אצל תלמיד.

מקור ההלכה: הובא בס' ה'.

כתב המשנ"ב (בס' שא"ס"ק יא') ואם הוא תלמיד שצריך לו רבו באיזה דברים הן מצד חריפותו הן מצד שיש לו שמועות מגדולים אחרים כתב הט"ז שמותר לו לעבור בנהר, שעכ"פ גדול ממנו באיזה דברים, **והתוספת שבת** אסור. אם הרב מסתפק באיזה דבר והולך לשאול את תלמידו שיודע, בזה מסתבר כהט"ז. **בברכי יוסף** כתב שאסור אפילו אם התלמיד לא יכול להגיע לרבו ודלא כט"ז.

סעיף ח'

ש"ע ההולך לשמור פרותיו, מותר לעבור במים בהליכה אבל לא בחזרה. הגה וכל מקום דמותר לעבור במים, אפילו היתה דרך שיוכל להקיף צינקה מותר לעבור, למעט בהילוך עליף טפי (אור זרוע).

מקור ההלכה: **גמ' יומא עז:** רבא שרא לבני עבר ימינא למעבר במיא לנטורי פירי (פרש"י שהיה להם פרדס בעבר הנהר) א"ל אב"י לרבא תניא דמסייע לך שומרי פירות עוברין עד צוארן במים ואין חוששים.

כתב הב"י מש"כ הטור שבחזרה אסור, אינו מפורש, אלא ממה שאמרו שמותר לחזור מהדרשה כדי שלא תהיה מכשילו לעת"ל משמע דוקא לדבר מצוה, אבל שאינו לצורך מצוה אין חשש שתהיה מכשילן לעת"ל.

כתב המשנ"ב (ס"ק כב') על דברי הרמ"א שלמעט בהילוך עדיף, האחרונים הסכימו שמוטב להקיף מלעבור.

סעיף ט'

ש"ע אסור להצטנן בטיט לח אם הוא טופח על מנת להטפוח. ואסור להצטנן בכלים שיש בהם מים, אפילו הם חסרים, בין של חרס בין של מתכת, אבל אם הם ריקים מותר, וכן בפרות וכן בתינוק. הלכה ואסור לשקות מפה מצעוד יוס ולעשותה כמין כלים נגובים ולהצטנן בה ציוס כפור, לחיטון קמא לא תנגב יפה ויצוא לילי סחיטה (הגה"מ פ' ג' ומרדכי וסמ"ק ומנהגים). החולה רוחץ כדרכו אף על פי שאינו מסוכן (רמב"ם).

מקור ההלכה: גמ' יומא עח. תני יהודה בר גרוגרת אסור לישב ע"ג טינא ביוה"כ (פרש"י שלחות הטיט הוי עונג קרוב לרחיצה) אמר ריב"ל ובטינא מטפחת (פרש"י מקיאה מים) אמר אב"י ובטופח ע"מ להטפוח. אמר ר' יהודה מותר להצטנן בפירות, רב יהודה מצטנן בקרא, רבה מצטנן בינוקא, רבא מצטנן בכסא דכספא. אמר רב פפא כסא דכספא מלא אסור (פרש"י שמא ישפכו מים על בשרו) חסר שרי. דפחרא אידי ואידי אסור משום דמישחל שחיל (פרש"י פולט מים שבולע) רב אשי אמר כסא דכספא חסר נמי אסור משום דמרזיב (פרש"י מחליק ונשפך מידו וישפכו המים עליו). מטפחת היה לו (לריב"ל) בערב יוה"כ ושורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובים (פרש"י ואני שמעתי ערב יוה"כ מביאים לו מטפחת ומקנח בה ידיו ולמחר פושטה ומעבירה על עיניו והיא לחה קצת מקינוח הידים מאתמול) ולמחר מקנח בה פניו ידיו ורגליו. ערב תשעה באב שורה אותה במים ולמחר מעבירה על גבי עיניו. וכן כי אתא רבה בר מרי אמר בערב תשעה באב מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ומניחה תחת מראשותיו ולמחר מקנח פניו ידיו ורגליו, בערב יוה"כ מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובין ולמחר מעבירה ע"ג עיניו, אמר ליה ר' יעקב לר' ירמיה בר תחליפא איפכא אמרת לן (פרש"י בתשעה באב עושה אותה כמין כלים נגובים ובערב יוה"כ לא אמרת עושה כמין כלים נגובים ואותבין סחיטה, לשון ששמעתי ערב תשעה באב מקנח בה ידיו ולמחר פושטה וכו' ערב יוה"כ שורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובים ואותבין דכמין כלים נגובים עדין יש כדי לסחוט) ואותבין סחיטה.

ירושלמי יומא פ"ח ה"א' בשם ריב"ל בתענית ציבור מרחיץ פניו ידיו ורגליו כדרכו בתשעה באב מרחיץ ידיו ומעבירן על פניו, ביוה"כ מרחיץ ידיו ומקנחן במפה ומעביר את המפה על פניו (פ' קו"ה כשהיא לחה קצת מקינוח היד ע"ג פניו) רבי יונה תרי מרטוטה (פ' קו"ה היה שורה בגדים מלאים במים מערב יוה"כ ונתן תחת הכד ליסחט קצת לעשותה כמין כלים נגובים ולמחר מעבירה ע"ג פניו) ויהב לה תותי כדה. תנייא הכי ר' אחא בבא מן הדרך והיו רגליו קיהות עליו שמותר להרחיצם במים (פ' קו"ה עיפים מחמת טורח הדרך).

כתב **הטור** שיש אוסרים בכלי חרס אפילו ריקים, וכתב **הב"י** להסביר טעמם שכל שהיו בו מים אע"פ שנתרוקן אסור משום דמישחל שחיל. **ובבדק הבית** כתב נראה שאין להחמיר בזה יותר מבטיט.

דברי **הטור** שיכול לשרות מטפחת לסוחטה ולהעבירה על פניו ביוה"כ הם כדברי הרא"ש והר"ן, **והרמב"ם** כתב שורה אותה במים ומנגבה ומניחה תחת הבגדים, ולמחר מעבירה על פניו אע"פ שיש בה הרבה קור.

המרדכי כתב שהוא מנהג שטות כי לתענוג כגון להקר אסור, וליטול ידיו משום ליכלוך מותר. כתב **הב"י** מדוע כתב שהוא שטות הרי הובא בגמ' וגם להקר אינו אסור משום שאינו טופח ע"מ להטפח, ומה שהקשה שמותר ליטול ידיו תירץ הב"י בס' תקנוד' שמפה זו לא הוצרכה אלא למי שאין דרכו לרחוץ עיניו בכל יום ועושה עתה לא מפני שהוא מצטער בכך שהרי אין דרכו לרחוץ בכל יום אלא שעושה כן כדי להתענג ומותר מאחר שהיא נגובה.

והגה"מ כתבו שמה שאמרו בגמ' מנגבה עד שלא יהיה טופח ע"מ להטפח ה"מ לקרר עצמו, אבל לרחוץ הטינוף רוחץ כדרכו, ואנו אוסרים אפילו להקר גזירה משום סחיטה.

הכל בו כתב משמע מהרמב"ם והגה"מ שעושים כן כדי להצטנן, ודעת רוב המפרשים שעושים זאת במקום רחיצה להעביר לפלוג שבעינים ובפניו ושכן נראה מהירושלמי, וטעם הניגוב מעט במפה השרויה שלא יבוא לידי סחיטה ע"כ.

והסמ"ק כתב שאסור לרחוץ ידיו במפה שרויה משום סחיטה.

כתב **הרמב"ם** חולה רוחץ כדרכו אע"פ שאינו מסוכן. כתב **ה"מ** שלמד כן מדין סיכה שאמרו בגמ' (עז:) אם היה חולה סך כדרכו.

הגהות וסמ"ג הביאו דברי הירושלמי שאם היו רגליו כהות מותר לרחצן.

כתב **בעה"ט** יש מי שאומר שאין מברכים ביוה"כ על נטילת ידים ושעשה לי כל צרכי, כיון שאסור בנטילת ידים ונעילת הסנדל. ומסתבר שכיון שבידו וברשותו לנעול משום סכנת עקרב יכול לברך כמו בשאר הימים. כ"כ **הרא"ש והר"ן**.

הקשה **הב"י** איך יברך במקום שאין סכנת עקרב? ותירץ שאם לא היה צד היתר לנעול מנעל ביוה"כ ודאי לא היה יכול לברך, אבל כיון שיש צד היתר לא נאסר לגמרי נעילת הסנדל ויכול לברך **וברא"ש ובר"ן** מפורש יותר שכתבו כיון שבידו וברשותו הן לעולם כגון מפני סכנת עקרב, וכתבו עוד טעם שעל מנהגו של עולם הוא מברך כשם שמברך הנותן לשכוי בינה אע"פ שלא שמע תרנגול. ואין כן דעת **הרמב"ם**.

(**בחזו"ע** עמ' שכ' פסק יש לברך ברכת שעשה לי כל צרכי, עם ברכות השחר, אף בתשעה באב וביום הכפורים. אולם **הבא"ח** פ' וילך אות יז' פסק שלא אומרים ביו"כ ברכת שעשה לי כל צרכי כי כל העולם יחפים).

דינים היוצאים מהמשנ"ב: לח: לאו דוקא בידים אלא אפילו לישוב, כיון שיש בו טופח ע"מ להטפח עוברת הלחלוחית ומתענג (ס"ק כג'). ויבוא לידי סחיטה: אבל מותר לקנח ידיו במפה ולמחר מעבירה על עיניו, שבזה אין חשש סחיטה (ס"ק כה').

סעיף י'

ש"ע כלה, כל שלושים יום מותרת לרחוץ פניה.

מקור ההלכה: משנה יומא עג: והמלך והכלה ירחצו את פניהם דברי רבי אליעזר וחכמים אוסרים. ובגמ' עח: מ"ט מלך משום דכתיב "מלך ביופיו תחזינה עינך" (ישעיה לג' יז'). כלה מ"ט כדי שלא תתגנה על בעלה, אמר ליה רב לר' חייא כלה עד כמה? א"ל כדתניא אין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלושים יום (פרש"י אין מונעין תכשיטין מן הכלה מחמת האבל כל שלושים יום, אלמא כל שלושים בענין נוי').

הרי"ץ גיאת פסק כחכמים, **והרי"ף והרא"ש** פסקו כרבי אליעזר. כתב **הב"י** לא כתבו כן בפירוש אלא מזה שכתבו לפרש את טעמו של רבי אליעזר משמע שסוברים כמותו, וכ"פ **הרמב"ם** וכתב **הר"ן** שכ"פ **ר' חננאל**.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: כל שלושים יום: אחר נישואה. כתב **החיי אדם** דוקא בזמנם אבל בזמן הזה שלא רואה אותה כי נמצאים כל היום בבית הכנסת, ולא נוהגים בזה התר (ס"ק כו'). (בכה"ח אות מח' כתב שהכל לפי הענין והזמן. **בחזו"ע** עמ' שיב' כתב שאין דברי הח"א מוכרחים כלל, בפרט שגם בזמננו חוזרים בצהרים לנוח קצת, לכן אין להחמיר כלל).

סעיף יא'

ש"ע מי שראה קרי בזמן הזה ביום הכפורים, אם לח הוא, מקנח, במפה ודיו, ואם יבש הוא או שנתלכלך, רוחץ מקומות המלוכלכים בו לבד ומתפלל. ואסור לרחוץ גופו או לטבול אף על פי שבשאר ימות השנה הוא רגיל לטבול לתפילה.

מקור ההלכה: בגמ' יומא פח. תניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן ביום הכפורים וכו' בעל קרי טובל והולך עד המנחה ר' יוסי אומר כל היום כולו.

כתב הרב **יהודה ברצלוני** שבעל קרי טובל כדרכו. **הרי"ף והרא"ש** כתבו את הברייתא.

אבל **הרמב"ם** כתב אם הקרי לח מקנחו במפה ואם יבש או שנתלכלך רוחץ המקומות המלוכלכים בלבד ואסור לטבול, שאין הטבילה בזמננו מטהרת אותו מטומאת מת ואינה אלא מנהג. כ"כ **המרדכי** בשם **ר"ת** וכתבו **הגה"מ** שכן הורה **הר"ם** שרגיל בכל יום לרחוץ אותו מקום.

ודייק **בד"מ** שאם אינו רגיל אסור. **והמהרי"ל** כתב שאם יכול יקנחו ואם לא יכול ירחצו שאינה רחיצה של תענוג. דייק **הד"מ** משמע שמותר לרחוץ אפילו במי שלא רגיל כל יום.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: רוחץ המקומות: ביד ולא בבגד שלא יבוא לסחיטה (ס"ק כח'). אסור לרחוץ גופו: בשאר מקומות, ואסור לשפוך עליו ט' קבין מים אפילו מי שנוהג כן בשאר ימות השנה (ס"ק כט'). אע"פ שבשאר ימות השנה: בזמן הזה אין הטבילה לבעל קרי מדינא, לא לדברי תורה ולא לתפילה, ואין להתיר משום זה איסור רחיצה (ס"ק ל').

סעיף יב'

ש"ע בזמן הזה אסור לאשה לטבול ביום הכפורים אפילו הגיע זמן טבילתה בו ביום.

מקור ההלכה: גמ' יומא ח. דכולי עלמא להני תנאי אמרינן טבילה בזמנה מצוה. **תוס'** (שם ד"ה דכולי עלמא) **ר"ת** פסק דטבילה בזמנה לאו מצוה היא אע"ג שבגמ' פרק המפלת משמע שטבילה בזמנה מצוה, אין הלכה כן. **ור' חננאל** פסק שטבילה בזמנה מצוה.

בה"ג כתב שאר חיבי טבילות טובלין כדרכן ביוה"כ. וכ"פ **הרמב"ם**.

אולם התוס' (ביצה יח: ד"ה כל) כתבו שאפילו למ"ד טבילה בזמנה מצוה, בזמן הזה לא טובלות לא בט' באב ולא ביוה"כ שכל טבילות שנשותינו טובלות לא בזמן הן כי סופרות ז' נקיים מספק שהן זבות, ועוד אומר **ר"י** דוקא הם שהיו עוסקים בטהרות היה צריך לטבול מיד כדי שלא יטמאו טהרות, אבל השתא שהטבילה באה לטהרה לבעלה, יכול לרחוץ ולחוף ערב יוה"כ כדי שתסרוק שיערה וחופפת מעט למוצאי יוה"כ (הובא גם **בבה"ל** ד"ה בזמן) וכן בט' באב שהרי אפילו אם תטבול ביוה"כ או בט' באב אסורה לבעלה.

הגה"מ כתבו שר' חנינא סגן הכהנים שאמר בגמ' (תענית יג') כדאי הוא בית אלוקינו לאבד עליו טבילה פעם אחת בשנה. לא חולק אלא גבי ט' באב אבל ביוה"כ מודה שטובלת, ואח"כ כתבו כדברי התוס'.

מהרי"ק כתב שמעולם לא ראה מי שטבלה בימי אבלה כ"ש ביוה"כ והכי נקטינן.

כתב **המשנ"ב** (ס"ק לא') בו ביום: אשה שלובשת לבנים ביוה"כ, מותרת לרחוץ מעט בין ירכותיה ותרחץ ביד ולא בבגד שלא תבוא לידי סחיטה.

סימן תריד' דיני סיכה ונעילת הסנדל. ובו ד' סעיפים:

ש"ע אסור לסוך אפילו מקצת גופו, ואפילו אינו אלא להעביר הזוהמא. אבל אם הוא חולה, אפילו אין בו סכנה, או שיש לו חטטין בראשו, מותר.

מקור ההלכה: גמ' יומא עז: אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו, ואם היה חולה או שהיו לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש.

ירושלמי יומא פ"ח ה"א ביוה"כ בין סיכה שהיא של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג אסור.

כתב הב"י משמע שמדובר בחולה שאין בו סכנה, כי אם יש בו סכנה מאי קמ"ל פשיטא, וכ"כ הרא"ש.

הר"ן למד מדברי הירושלמי שגם אם סך לא לתענוג אלא להעביר הזוהמה אסור, וכ"כ הרמב"ם.

הסמ"ג והגה"מ כתבו שמה שמתיר בירושלמי לסוך שלא לתענוג מדובר בחולה (כתבו בהגהות והערות שהיתה להם גרסא אחרת בירושלמי).

כתב **המשנ"ב** (ס"ק ב') חטטין: דוקא במקום שנוהגים כן בחול אפילו לאדם בריא, אבל במקום שלא נהגו לסוך לבריא בחול, אסור לסוך ע"ג חטטין, בין ביו"ט בין בשבת, שמוכח שהוא משום רפואה.

סעיף ב'

ש"ע אסור לנעול סנדל או מנעל של עור. אפילו קב הקיטע וכיוצא בו. אפילו של עץ ומחופה עור אסור. אבל של גמי או של קש או של בגד או של שאר מינים, מותר אפילו לצאת בהם לרשות הרבים. ומותר לעמוד על כרים וכסתות קל עור, ומכל מקום המחמיר תבוא עליו זרקה (מרדכי ותרומת הדשן).

מקור ההלכה: גמ' יומא עז. ונעילת הסנדל מנלן וכו' אמר רב נחמן בר יצחק מהכא "מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמא" (ירמיה ב' כה') מנעי עצמך מהחטא כדי שלא יבוא רגלך לידי יחוף מנעי לשונך מדברים בטלים שלא יבוא גרונך לידי צמאה.

שם עח: מהו לצאת בסנדל של שעם ביוה"כ? עמד ר' יצחק בר נחמני על רגליו ואמר אני ראיתי את ריב"ל שיצא בסנדל של שעם ביוה"כ, וכו' אמר רבה בר בר חנה אני ראיתי את ר' אלעזר דמן ננוה שיצא בסנדל של שעם בתענית ציבור, ואמינא ליה ביוה"כ מאי? א"ל לא שנא. רבי נפק בדהיטני (פרש"י מין שעם) אב"י נפק בדהוצי (פרש"י סנדל של כפות תמרים) רבא נפק בדיבלי (פרש"י של עשבים) רבה בר רב הונא כריך סודרא אכרעיה ונפיק. מתיב רמי בר חמא יוצא בקב שלו (פרש"י בשבת) דברי ר' מאיר ור' יוסי אסור (פרש"י קסבר לאו מנעל הוא הואיל ואינו שוה בכל ואפילו הכי שוין שאסור לצאת בו ביוה"כ אלמא אע"ג דלרבי יוסי לאו מנעל הוא אפילו הכי אסור וה"ה של שעם) ותני עלה ושוין שאסור לצאת בו ביוה"כ? אמר אב"י התם דאית ביה כתייתין (פרש"י חתיכות בגדים קטנות שהם נוחות לו לסמוך שוקו עליהם) ומשום תענוג. א"ל רבא ואי לאו מנא הוא כתייתין משוי ליה מנא? ועוד כל תענוג דלאו מנעל הוא ביוה"כ מי אסור? והא רבה בר רב הונא הוה כריך סודרא אכרעיה ונפיק, ועוד מדקתני סיפא אם יש לו בית קיבול כתייתין טמא מכלל דרישא לאו בדאית ליה כתייתין עסקינן, אלא אמר רבא לעולם דכ"ע מנעל הוא (פרש"י הלכך ביוה"כ אסור, אבל דהיטני ודהוצא לאו מנעל נינהו) ובשבת בהא פליגי מר סבר גזרינן דילמא משתמיט ואתי לאתויי ד' אמות ומר סבר לא גזרינן.

גמ' יבמות קב: אחד מנעל וסנדל ואנפליא לא יטייל בהן (פרש"י ביוה"כ דהוי נעילת סנדל) לא מבית לבית ולא ממטה למטה, אמר אב"י דאית ביה כתייתין (פרש"י משום תענוג ולא משום דתהוי נעילה) ומשום תענוג, א"ל רבא ומשום תענוג ביוה"כ בלא

מנעל מי אסרי? והא רבה בר רב הונא כריך סודרא אכרעיה ונפיק, אלא אמר רבא לא קשיא כאן באנפליא של עור כאן באנפליא של בגד, ה"נ מסתברא דאי לא תימא הכי קשיא יוה"כ איוה"כ דתניא לא יטייל אדם בקורדסקין (פרש"י מנעלים דקים שנועלים תחת מנעלים עבים להגן מן המים) בתוך ביתו אבל מטייל הוא באנפלין בתוך ביתו, אלא לאו שמע מינה כאן באנפליא של עור כאן באנפליא של בגד.

ירושלמי יומא פ"ח ה"א אית תניי תני יוצאין באנפליא (פ' קו"ה עשוי כמין מנעל) ביוה"כ ואית תניי תני אין יוצאין, אמר רב חסדא מאן דאמר יוצאין באנפליא של בגד (פ' קו"ה דלאו מנעל הוא ואפילו לרה"ר שרי לצאת בו) ומאן דאמר אין יוצאין בו באנפליא של עור.

נראה מדברי **הרא"ש** שהביא את הגמ' ביבמות ואת הירושלמי שכל מנעל שאינו של עור יוצאים בו ביוה"כ. וכתב **הר"ן** שכן דעת **הרי"ף**, ו**שהר"ה** חולק כיון שר' יוסי שאסר בשבת וסובר שהקב הוא לא מנעל מודה שאסור לצאת בו ביוה"כ, הרי שכל דבר שמגן אסור, ולפי המסקנה שלכ"ע מנעל הוא, יוצא שכל דבר שמגן נקרא מנעל אע"פ שאינו מעור, ו**רש"י** סובר שעץ נקרא מנעל אבל מינים אחרים לא ע"כ.

הרמב"ם כתב שמנעל וסנדל אסור אפילו ברגל אחת, אבל שעם גומא וכיוצא בהם שקושי הארץ מגיע לרגליו ומרגיש יחף, כתב **הב"י** שדבריו סתומים (כתבו בהגהות והערות שסתומים גבי מנעל של עץ).

ר' ירוחם כתב שלא ראה מי שמתיר בשל עץ.

הטור סתם כדעת הרי"ף והרא"ש שלא נקרא מנעל אלא של עור, וביו"ד ס' שפב' כתב בשם **הרמב"ן** שאפילו של עץ מחופה בעור אסור, משמע שה"ה ביוה"כ, וכ"כ **הכל בו** בשם **בעל ההשלמה**.

הקשה **הר"ן** האמוראים שיצאו באותם מנעלים שלא נקראו מנעל וסנדל איך לא חששו לצאת בהם לרה"ר משום משאוי, ו**הרמב"ן** כתב שלא יצאו אלא לבשום בתוך ביתם, ולא משמע כך, ועוד שמנהג ישראל לצאת בהם לרה"ר, ותירץ שמה שנאמר אינו מנעל ומשאוי הוא ה"מ לענין שבת, שמנעל מותר ודבר שאינו מנעל הוא משאוי, אבל ביוה"כ שמנעל אסור, ודרך אנשים לצאת באותם מנעלים, אינם משאוי אלא הם המנעלים שלנו לאותו היום, ולא דומה לקב, שדרכו לצאת כך ולא דרך העולם (הובא **במשנ"ב** סק"ח).

כתב **בד"מ שבנימוקי יוסף** כתב כדברי הרמב"ן שאסור אם הוא לא דרך מלבוש כמו גרביים.

כתב **הרא"ש** גבי אנפליא של בגד שאין חילוק בין בתוך ביתו או לצאת בו לרה"ר, ועוד שהוא בגד רך ולא מגן וכ"כ **הטור** ודלא כהר"ן שחשש לחילוקים אלו.

כתב **בתרה"ד** שהמקל במקום צורך לעמוד על כרים וכסתות של עור ביוה"כ לא הפסיד, והמחמיר תע"ב. כיון שאפשר לדייק **מהמרדכי** שאסור ואפשר לומר שלא דייק בלשונו וכ"ש כרים וכסתות שיהיה מותר לעמוד עליהם, שלא אסר אלא שנועל של עור שהוא רך לרגליו, וראיה לזה מדברי **האור זרוע** שמותר לצאת

במנעל קרוע, ולא ברור מה שיעור הקריעה, ומסתבר שלא התכוין קרוע למטה אלא למעלה וא"כ כ"ש שמותר לעמוד ע"ג כלי עור.

דינים היוצאים מהמש"ב: של עור: סנדל הוא עור קשה, ומנעל הוא מעור רך (ס"ק ג'). קב הקיטע: שעשאו מעור או של עץ מחופה בעור (ס"ק ד'). אבל של גמי: יש מחמירים בשל עץ אפילו שאינו מחופה עור. יש מחמירים לא לצאת במנעל העשוי מלבד ומגן על הרגל ואינו מרגיש יחף, וה"ה ערדלים של גומא. ואף שאין למחות במקלים שהש"ע ורוב האחרונים מקלים בזה, מ"מ מי שאפשר לו נכון להחמיר ללבוש אנפלאות של בגד. אכן אם רוצה לצאת עדיף שילבש נעלי לבד ויוצא ולא נעלי עור (ס"ק ה'). (כתב בכה"ח אות טוב' מנעל העשוי מלבדים ועשוי כמדת מנעל שלנו ומגן ואינו מרגיש כלל שהולך יחף יש להחמיר, ובלבדים רכים מסתבר שאין להחמיר. כתב בחזו"ע עמ' שיג' נעלים של גומי או של בגד ושאר מינים מותר, ויכולים לצאת בהם לרה"ר. כתב בילק"י שנעלי עץ מותרים אפילו אם יש להם רצועה של עור (קבקאב)). של עור: והמחמיר תע"ב. הפר"ח הסכים לדעת הרדב"ז שאין בזה חשש. ודוקא שלא בתפילת עמידה שאז אסור אפילו אינם של עור שנראה כמתגאה, אפילו אינם גבוהים ג"ט, ואם הוא איש מצונן מותר לו לעמוד ע"ג עשבים (ס"ק ט'). (כתב הבה"ל ד"ה אסור) צריך לחלוץ מבעוד יום מ"א. וה"ה רחיצה, סיכה, ותשמיש המטה שצריך לעשות תוספת. (ד"ה או של בגד) ואפילו הוא עשוי כתמונת מנעל ממש בצורתו כיון שאין בו עור לא למעלה ולא למטה כ"ש גרביים שמותר. הב"ח מחמיר לילך יחף, אבל המ"א הט"ז והאחרונים מקלים בזה).

סעיף ג'

ש"ע החיה כל שלושים יום מותרת לנעול את הסנדל. והחולה כיוצא בה, אף על פי שאין בו סכנה, וכן מי שיש לו מכה ברגליו.

מקור ההלכה: משנה יומא עג: והחיה תנעול את הסנדל דברי רבי אליעזר וחכמים אוסרים. ובגמ' עח: משום צינה.

כתב הב"י הפוסקים פסקו כר' אליעזר כי בגמ' מפרשים את טעמו.

כתה הר"ן לא פורש בגמ' עד מתי נקראת חיה לנעילת הסנדל, ומסתבר שעד שלושים יום ע"פ הגמ' (שבת קכט.) שאין מטבילין אותה כל ל' יום משום צינה. וכ"כ הרמב"ם והוסיף שה"ה חולה אע"פ שאין בו סכנה.

כתב בד"מ בשם הנ"י דה"ה איש מצונן. כתב ה"מ שלמד כן מדין חיה וסיכה. ר' ירוחם כתב מי שיש לו מכה ברגלו מותר לנעול.

סעיף ד'

ש"ע מותר כל אדם לנעול סנדל מחמת עקרב וכיוצא בו כדי שלא ישכנו, אם מצוים שם עקרבים או דברים הנושכים. הגה ואם ירדו גשמים ורואה לילך לביתו מבית הכנסת או להפך, והוא חסטינס מותר לנעול מנעליו עד שמגיע למקומו (מהרי"ל).

מקור ההלכה: גמ' יומא עח: אמר שמואל אם מחמת סכנת עקרב מותר (פרש"י מקום שיש לחוש לעקרבים מותר כל אדם לנעול).

כתב **בה"ג** אם רוצה ללכת לקרוא בציבור או לצורך היום וחושש מעקרבים מותר לכרוך דבר על רגלו וללכת. הקשה **הטור** שבמקום סכנת עקרב אפילו מנעל ממש מותר אפילו שלא לצורך מצוה. ולצורך מצוה מותר אפילו מנעל ממש. כדברי **הטור** משמע **מרש"י** וכ"כ **הרמב"ם**.

כתב **הב"י** ליישב דברי **בה"ג** שהוא סובר שלא התירו משום סכנת עקרב יותר ממה שצריך כדי להנצל מזה ובכריכה די, ולזה התכוין שמואל, ומש"כ לצורך היום, הינו לדבר שאינו צורך מצוה ממש שמותר לכרוך.

ולענין הלכה כיון שהרמב"ם ורש"י מסכימים הכי נקטינן.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מחמת עקרב: אפילו הולך לצרכי עצמו (ס"ק יא'). והוא אסטניס: איש מצונו וה"ה איש חלש שיכול להזיק לו ללכת בגשם בלי נעלים. אבל מי שאינו אסטניס אפילו בזמן הגשם אסור, אא"כ יש שם רפש וטיט שאז כולם כאסטניס לזה (ס"ק יב'). מותר לנעול: וה"ה אם רוצה לילך לבית הכסא ויש שם טינוף מותר, אבל תיכף כשיוצא משם צריך להוריד, וכן האסטניס כשמגיע למקום שאין לו צער צריך להורידם, ואפילו במקום שמותר יהפוך שמאל לימין (ס"ק יג'). מנעליו: ולא יגע בהם אלא ע"י בגד, ואם נגע יטול ידיו במקום שנגע (ס"ק יד'). למקומו: וישלחם לביתו או יניחם במקום מוצנע בבית הכנסת, שלא לזלזל בבית הכנסת. גם אם צריך ללכת בין הגוים אסור לנעול, כי יש הסוברים שאסור מהתורה (ס"ק טו').

סימן תרט"ו יום הכפורים אסור בתשמיש המטה. ובו ב' סעיפים:

סעיף א'

ש"ע יום הכפורים אסור בתשמיש המטה. ואסור ליגע באשתו כאילו היא נדה, וכן אסור לישון עם אשתו במטה.

מקור ההלכה: גמ' יומא עז. תשמיש המטה דאקרי עינוי מנא לן? דכתיב "אם תענה את בנותי ואם תקח נשים" (בראשית לא' כ') אם תענה מתשמיש (פרש"י להשבית עונתן).

ירושלמי יומא פ"א ה"א אית חמי ברחיצה הוא אסור בתשמיש המטה לא כ"ש (פ' קו"ה בא וראה ברחיצה הוא אסור, פשיטא דאסור בתשמיש דהא בעלי קריין צריכין טבילה) תפתר במקום שאין טובלים או קודם שהתקין עזרא טבילה לבעלי קריין (פ' קו"ה אצטרך למתני איסור תשמיש במקום שלא נהגו לטבול לקרי').

כתב **הב"י הטור** שכתב תשמיש המטה אסור אפילו האידנא שא"צ טבילה לבעל קרי, הוצרך להשמיענו שנלמד מפסוק שנחשב עינוי, כלומר אם לא היה אסור תשמיש המטה אלא מפני שא"א להתפלל עד שירחוץ והוא אסור ברחיצה. בזמן הזה שבעל קרי א"צ לטבול לתפילה היה מותר בתשמיש, לכן כיון שתשמיש אסור

מהפסוק משום שהוא עינוי אפילו עכשיו שבעל קרי לא צריך לטבול אסור בתשמיש המטה.

כתוב **בהגהות מרדכי** ט' באב ויוה"כ אסור לישון עם אשתו במטה אחת, ובספר **אגודה** כתב שאסור ליגע באשתו ליל יוה"כ כאילו היא נדה.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אסור ליגע באשתו: בין בלילה בין ביום, וגם לא ירבה עמה דברים, וכן כל הפרטים שנתבארו ביו"ד ס' קצה' בדיני הרחקות (ס"ק א'). וכן אסור לישון: אפילו הוא בבגדו והיא בבגדה (ס"ק ב').

סעיף ב'

ש"ע הרואה קרי בליל יום הכפורים ידאג כל השנה, ואם עלתה לו שנה מובטח שהוא בן העולם הבא.

מקור ההלכה: גמ' יומא פח. תני תנא קמי דרב נחמן הרואה קרי ביוה"כ (פרש"י ולא במתכוין) עוונותיו מחולים לו (פרש"י סימן טוב הוא זה יראה זרע יאריך ימים) והתניא עוונותיו סדורין? מאי סדורין סדורין להמחל. תנא דבי רבי ישמעאל הרואה קרי ביוה"כ ידאג כל השנה כולה (פרש"י שמא לא קיבלו תעניתו והשביעוהו במה שבידם להשביע כעבד המוזג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו) ואם עלתה לו שנה (פרש"י שלא מת מובטח לו שמעשים טובים יש בידו שהגיטו עליו וכן העולם הבא הוא) מובטח לו שהוא בן העולם הבא, אמר רב נחמן בר יצחק תדע שכל העולם כולו רעב (פרש"י מתשמיש והוא שבע ולא נתענה בזאת ולא מדעתו השביעוהו ואפעפ"כ עלתה לו שנה יש לדעת שצדיק גמור הוא) והוא שבע, כי אתא רב דימי אמר מפיש חיי (פרש"י זה שראה קרי ביוה"כ) סגי ומסגי (פרש"י בבנים ובבני בנים שכך הסימן "יראה זרע יאריך ימים" (ישעיה נג')).

כתב **הב"י** בליל כפור ולאפוקי ממ"ד שראה ביום דוקא.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: ידאג כל השנה: דוקא שלא היה מחמת רוב אכילה, או מחמת הרהור, כשיודע שבא מהרהור אף שגדול עונו אינו בספק מיתה, ואם עלתה לו שנה אינו מובטח שהוא בן העולם הבא. תיקון למי שנכשל בזה שיתחזק בימי חייו בלימוד התורה, ואם לא יודע ללמוד יתעסק בצדקה, ועיקר הלימוד יהיה על מנת לקיים (ס"ק ג'). מובטח לו: וראוי לתת שבח והודאה על שניתנו לו חיים מהשמים (ס"ק ד'). (עיין ביב"א ח"ו ס' מד', ובליקו"מ תיניא ס' קיז' מה שכתבו בזה).

סימן תרטז' הקטנים מתי יתחילו להתענות. ובו ב' סעיפים:

סעיף א'

ש"ע התינוקות מותרים בכל אלו, חוץ מבנעילת הסנדל, שאין חוששין כל כך אם לא ינעלו. הגה ומותר לומר לעוזר כוכבים לרחץ ולסוכן אצל להאכילם אפילו צידים קרי (טור).

מקור ההלכה: גמ' יומא עח: תנו רבנן תינוקות מותרין בכולן (פרש"י בכל הני דמתניתין אכילה שתיה רחיצה וסיכה) חוץ מנעילת הסנדל, מאי שנא נעילת הסנדל? דאמרי אנשי עבדו ליה (פרש"י גדולים עשו לו והתורה הזהירה גדולים על קטנים שלא יעשו להם בידים דבר האסור כאמרין במסכת יבמות (דף קיד.) לא תאכלום לא תאכלום להזהיר גדולים על קטנים) הנך נמי אמרו אנשי עבדו ליה? רחיצה וסיכה אימר מאתמול עבדי ליה, סנדל נמי אימר מאתמול עבדי ליה? סנדל לא אפשר דמתמול עבדי ליה (פרש"י ויהא ישן כל הלילה והם ברגליו) דאמר שמואל האי מאן דבעי למיטעם טעמא דמיתותא ליסיים מסאני וליגני. והא מותרין לכתחילה קתני (פרש"י שאם בא לימלך אומרים לו האכילהו ורחוץ אותו והאי שפיר ידע דהיום עשאו לו) אלא הנך דלאו רבתייהו גזרו בהו רבנן, הנך דרבתייהו הוא לא גזרו בהו רבנן, דאמר אביי אמרה לי אם רביתה דינוקא מיא חמימי ומשחא (פרש"י מים לרחוץ ושמן לסוך).

כתב הר"ן מוכח בגמ' שמותרים הגדולים להאכילם ולהשקותם לרוחצם ולסוכם.

הטור כתב בשם ר' יהודה שמותר לומר לגוי לרחוץ התינוק אפילו בחמין שהוחמו בו ביום, שסתם תינוק חולה הוא אצל חמין ודבר שאין בו סכנה אומר לגוי עשה.

כתב הב"י נראה מדברי הטור שמותר לגדול להאכילם בידים אבל לא לרוחצם ולסוכם, ונראה הטעם מפני שהגדול עצמו נהנה, משא"כ באכילה ובשתיה שלא נהנה כלל, ואין לומר שר' יהודה בא לחדש שמותר לומר לגוי לחמם מים, שהיה לו לומר כן בפירוש ולא שמותר לומר לו לרחוץ, ועוד שהיה צריך להביאו בהלכות שבת שלומדים משם ליוה"כ.

כתב **התרה"ד** בשם אחד מהגדולים טוב להזהר להכין לתינוקות מאכלם שיקחו בעצמם שלא יצטרכו הגדולים לגעת במאכל משום שיש כרת באכילת יוה"כ ולא בדילי אנשי מאוכל כמו לגבי חמץ בפסח, מ"מ נראה שאין להחמיר בזה וכן המנהג פשוט, ואין זה דומה לחמץ כמו שכתב **מהר"ח** **אור זרוע** שמי שמתענה מותר להתעסק באוכל, ואינו דומה לנזיר שאומרים לו לא להתקרב לכרם שמותר לו לאכול הכל חוץ מיין ופרי הגפן, יש לחוש שישכח, אבל המתענה שאסור לאכול כלל מסיח דעתו מהאוכל ואין לחוש שישכח, וכן יש לחלק בין פסח ליוה"כ.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מותרים בכל אלו: דוקא רחיצה בצונן, שהרי בשאר שבתות השנה אסור לרחוץ בחמין (ס"ק א'). חוץ מנעילת הסנדל: ואם קטן נועל מעצמו כתב **הש"ע** בס' שמג' קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו אבל אביו מצווה לגעור בו להפרישו (מאיסור דאורייתא). וכתב **המשנ"ב** שם שגם מאיסור דרבנן חייב להפרישו כמו שצריך לחנכו במצוות דרבנן, אלא נפק"מ שבאיסור דרבנן אם האבא לא הפרישו, אין הב"ד מוחים בו, ובאיסור תורה מוחים באבא להפרישו (ס"ק ב'). לומר לעכו"ם לרחצם: אפילו בחמין שהוחמו בו ביום, שסתם תינוק חולה אצל החמין, אבל אסור לומר לו לחמם מים. בזמננו שלא נוהגים לסוך ולרחוץ את הקטן בכל יום, אין לרחצו ולסוכו ביוה"כ אפילו ע"י גוי (ס"ק ג').

סעיף ב'

ש"ע קטן (הבריא) **בן תשע שנים שלמות ובן עשר שנים שלמות מחנכין אותו לשעות. כיצד? היה רגיל לאכול בשתי שעות ביום מאכילים אותו בשלוש, היה רגיל לאכול בשלוש מאכילין אותו ברביעית, לפי כח הבן מוסיפין לענות אותו בשעות** (והוא הדין קטנה הבריא) (טור). **בן אחת עשרה, בין זכר בין נקבה, מתענה ומשלים מדברי סופרים כדי לחנכו במצות, הגה ויש אומרים שאין לריכין להקלים מדרבנן כלל** (ר"ן או"ז והגה"מ בשם בה"ג ורוקח ורא"ם), **ויש לסמוך עליהו צנער שהוא כחוש ואינו חזק להתענות** (תרה"ד ס' קנה). **וכל מקום שמחנכין אותו באכילה כך מחנכין אותו צרכילה וסיכה** (הטור). **בת שתיים עשרה ויום אחד ובן שלוש עשרה ויום אחד שהביאו שתי שערות, הרי הם כגדולים לכל המצוות ומשלימים מן התורה, אבל אם עדין לא הביאו שתי שערות, עדין קטנים הם ואינן משלימים אלא מדברי סופרים, הגה ואפילו הוא כך וכחוש לריכין להקלים, דחשנן שמא נשרו השערות** (תהה"ד ס' קמ"ה). **קטן שהוא פחות מבן תשע אין מענין אותו ביום הכפורים כדי שלא יבא לידי סכנה. הגה אפילו אם רוצה להחמיר על עצמו מוחין צידו** (כל בו).

מקור ההלכה: משנה יומא פב. [התינוקות אין מענין אותן] (פרש"י אין חייבים למנוע מהן מאכל) ביו"ד כ, אבל מחנכין אותן (פרש"י לשעות לפני שנה שהיא סמוכה לפירקן, פירקן הוי בן שלש עשרה לנקבה, ארבע עשרה לזכר, שדרך התינוקות להביא שתי שערות בשתיים עשרה ויום אחד דהינו בתוך שנת י"ג והיא פירקה לעונשין ותינוק בן י"ג ויום אחד נמצא שנת י"ד פירקו לעונשין ושנת י"ג היא שנה הסמוכה לפירקו ושנת י"ב היא שנה הסמוכה לפני שנה הסמוכה לפירקו) לפני שנה ולפני שנתיים (פרש"י שהיא לפני שתי שנים סמוך לפירקן דהיינו שלוש שנים לפני פירקן) בשביל שיהיו רגילים במצוות. **גמ'** השתא בפני שתיים מחנכין להו בפני שנה מביאי? **אמר רב חסדא** לא קשיא הא בחולה (פרש"י כחוש ותשוש כח) הא בבריא. **א"ר הונא** בן ח' (פרש"י לבריא שעברה שנה ונכנסה לתשע ובתינוקות כדמסיים מילתיה שנת תשע ארבע שנים לפני פירקה) ובן ט' (פרש"י לחולה שעברה שנת תשע ונכנסה לתוך עשר דהינו ג' שנים לפני פירקה מחנכין לשעות) **אמר רב** מחנכין אותן לשעות, בן י' (פרש"י לבריא שעברה עשר ונכנסה לאחד עשרה, ובן אחד עשרה לתינוקת חולה ונכנסה לי' משלימין מדרבנן. בן י"ב ונכנסה לי"ג משלימין מדאורייתא שהיא פירקה בתינוקת הבריא והחולה שוות בו) ובין י"א משלימין מדרבנן בן י"ב משלימין מדאורייתא בתינוקת. **ורב נחמן** אמר בן ט' בן י' מחנכין אותו לשעות בן י"א בן י"ב משלימין מדרבנן בן י"ג משלימין מדאורייתא בתינוק. (פרש"י לא פליג על ר' הונא אלא מר פירש מילי דתינוקת ומר פירש מילי דתינוק). **ורבי יוחנן** אמר השלמה דרבנן ליכא, בן י' בן י"א מחנכין אותן לשעות בן י"ב משלימין מדאורייתא. **תנן** התינוקות אין מענין אותן ביו"ד כ אבל מחנכין אותן לפני שנה ולפני שתיים (פרש"י מחנכין אותן לשעות לפני שנה, דהינו שתי שנים, ולפני שתיים דהינו שלש, בשלמא לרב נחמן ולרב הונא דאמרי דאיכא השלמה מדרבנן כדאמרינן אע"ג דלדידהו חינוך הבריא ארבע שנים, מצי לתרוצי למתניתין כולה בחולה וה"ק מחנכין אותו לשעות שתי שנים לפני השלמת דבריהם שהם שלוש לפני השלמת דד"ת כדקאמר רב הונא דשנה עשירית מחנכין את התינוקת החולה לשעות שהוא לפני שנה הסמוכה לפירקן השלמת דבריהם שהיא בשנת י"ב לחולה דהיינו לפני שתיים הסמוכים לפירקן דאורייתא) **בשלמא** לרב הונא ורב נחמן לפני שנה ולפני שתיים לפני שנה לדבריהן ולפני שתיים לדבריהם, **אלא** לרבי יוחנן קשיא (פרש"י לדידה לא מיתוקמא מתנתין כלל, דהא אמרינן השלמה מדרבנן ליכא, דתימא מתניתין חדא קתני כדאוקימנא אליבא דרב הונא ורב נחמן. ורישא בחולה וסיפא בבריא, כדאוקימנא רב חסדא נמי לא תוקמא דמיתניתין קתני שלש לבריא ושתיים לחולה ורבי יוחנן אמר שתיים לבריא ואחד לחולה). **אמר לך רבי יוחנן מאי שנה או שתיים סמוך לפירקן** (פרש"י לא תתני לפני שנה דמשמע שתיים ולפני שתיים דמשמע ג' שנים אלא אימא מחנכין אותה שנה סמוך לפירקן בחולה ושתיים לבריא). **ת"ש דתני רבה בר שמואל** תינוקות אם אין מענין אותם ביו"ד כ (פרש"י כר' יוחנן ולא תני לפני שנה ולפני שתיים) אבל מחנכין אותן שנה או שתיים סמוך לפירקן. **בשלמא** לר' יוחנן ניחא, אלא לרב הונא ולרב נחמן קשיא (פרש"י דהא חינוך לשעות הוא ופחות שבחימכין לשעות לדידהו ג' שנים הוי דהא אמר רב הונא בתינוקת חולה שמחנכין אותה בעשירית, ובריייתא קתני גדול שבחנכין שתי שנים). **אמרי לך** רבנן מאי חינוך נמי דקתני השלמה, (פרש"י דדבריהם ולדידן נמי השלמה דדבריהם שתיים לבריא לפני השלמה דאורייתא אחת לחולה) ומי קרי לחינוך השלמה? והא תניא אי זה חינוך היה רגיל לאכול בשתי שעות אוכלין אותו לשלוש, בשלוש מאכילין אותו ארבע, **אמר רבא בר עולא** תרי חנוכי הוו.

לסיכום כתב הב"י במשנה תינוקות אין מענים אותם ביו"ד כ אבל מחנכין אותם קודם לשנה וקודם לשתיים כדי שיהיו רגילים במצוות, ובבריייתא איזה הוא חינוך היה רגיל לאכל בשתי שעות מאכילים אותו בשלוש, בשלוש מאכילין אותו בארבע, ומקשים בגמ' לפני שתיים מחנכין לפני שנה מביאי? **א"ר חסדא** כאן בחולה כאן בבריא. **אמר רב הונא** בן ח' ובן ט' מחנכין אותו לשעות, בן י' ובן י"א משלימים מדרבנן, בן י"ב משלימים מדאורייתא ורב נחמן אמר בן ט' ובן י' מחנכין אותם

לשעות, בן יא' משלימים מדרבנן, בן יב' משלימים מדאורייתא. רבי יוחנן אמר בן עשר ובן יא' מחנכים אותו לשעות, בן יב' משלימים מדאורייתא בתינוקת ובן יג' משלימים מדאורייתא בתינוק.

כתב הרי"ף אע"ג דקיימא לן כר' יוחנן שתינוקת בת יב' ותינוק בן יג' משלימים מדאורייתא, קיימא לן כר' הונא ור' נחמן שהם אחרונים שמשלימים מגיל יא' בין תינוק ובין תינוקת, ובן ט' ובן י' לשעות כר' נחמן. ופירש הרי"ן שכל השנים המוזכרות בסוגיא מדובר בשנים שלמות שחל יוה"כ להיות בשנה שלאחר מכן, לרב הונא בן ח' בבריא בן ט' בחולה מחנכים לשעות, בן י' בריא ובן יא' חולה משלימין מדרבנן, בן שנים עשר שלימות שנכנס לשנה היג' משלימים מדאורייתא, משום שתוך הזמן (יג') כלאחר זמן, ובהשלמה דאורייתא אין חילוק בין חולה לבריא, כל זמן שיכול לסבול את התענית, וגם ר' נחמן מדבר על תינוק, ומודה לרב הונא שבן יב' משלים מדאורייתא כי סובר שתוך הזמן כלאחר הזמן. אלא שחולק על רב הונא בחינוך שעות ובהשלמה שסובר שחינוך שעות מגיל ט' וי', ובהשלמה דרבנן אין חילוק בין חולה לבריא ומשלימים מגיל יא', וטעמו שכשם שבהשלמה דאורייתא לא מחלקים בין חולה לבריא ה"ה מדרבנן. ורבי יוחנן חולק בשלוש א' בחינוך לשעות לא מקדימים כ"כ אלא בריא בן י' חולה בן יא', ב' אין השלמה מדרבנן, ג' בהשלמה דאורייתא תינוקת בת יב' ותינוק בן יג' משום שסובר שתוך הזמן כלפני הזמן. ולכ"ע אין הבדל בין תינוק לתינוקת בחינוך לשעות ובהשלמה דרבנן, אע"פ שתינוקת גדלה לפני תינוק, אין להחמיר על תינוקת יותר משום שעיקר חינוך הוא בתינוק כנאמר בגמ' (מזיר כט.), והרי"ף פסק בחינוך ובהשלמה כר' נחמן שהוא ממצע ולכן בן ט' שלמות בבריא ובן י' שלמות בחולה מחנכים לשעות, ובהשלמה בין תינוק בין תינוקת בגיל יא', ובהשלמה דאורייתא כרבי יוחנן כיון שבגמ' (נידה מה:) נפסקה הלכה כמותו שתוך זמן כלפני זמן לכן תינוקת בת יב' שלמות ותינוק בין יג' שלמות שהביאו שתי שערות משלימים מדאורייתא וכ"פ הרמב"ם וסיים אבל אם לא הביאו שתי שערות עדין קטנים הם ולא משלימים אלא מדברי הסופרים.

כתב ה"מ שדברי הרמב"ם הם בדיוק כדברי הרי"ף, ונראה ששנת היא' (שלא מלאו יא') אינה שנת השלמה מדרבנן, אע"פ שלא נראה כן מדברי הרמב"ם הוא מוכרח מהגמ' (כתובות ז.) שאל"כ ההשלמה בתינוק ג' שנים לפני חיובו מהתורה, וכ"ד הרשב"א שדעת הרי"ף משעברה שנת יא' דוקא, ודעת הרמב"ם בן ט' י' יא' ששלמו השנים.

אבל רש"י גורס א"ר הונא בן ח' ובן ט' לשעות בן יא' משלימים מדרבנן בן יב' משלימים מדאורייתא, ור' נחמן אמר בן ט' בן י' מחנכים לשעות בן יא' בן יב' משלימים מדרבנן בן יג' משלימים מדאורייתא בתינוק. ופירש בן ח' לבריא שבעברה שמונה ונכנסה לתשע וכן בכולם שמלאו השנים ונכנסו לשנה הבאה ורב נחמן לא חולק על רב הונא אלא שהוא דיבר על בן ורב הונא על בת.

הרא"ש כתב שנראית לו גרסת רש"י ופסק כרב הונא ורב נחמן וכ"כ **הטור** אלא שכל השנים שהזכיר אינם שנים שלמות שכתב שמחנכים לשעות בשנת עשר כונתו שהשלים תשע וכן על זה הדרך.

כתב **הד"מ** באו"ז ומנהגים כתבו שנוהגים כרש"י והרא"ש.

כתב **הרשב"א** שלא נתבארה גרסת רש"י בדברי ר' נחמן.

כתב **הר"ן שהרי"ץ גיאת** פסק כר' יוחנן שאין השלמה מדבריהם, הוזכרה השיטה **בה"מ**. וכ"כ **הגה"מ שבה"ג הרוקח והרא"ם ותרה"ד** כתב שכ"כ **התוס'** שהלכה כר' יוחנן.

כתב **ה"מ** י"א שיש השלמה לתינוקות מדבריהם בשנה היב' ולתינוק אין השלמה מדרבנן כלל, וי"א שתינוק משלים בשנה היג' ותינוקת בשנה היב' וזה דעת **הראב"ד**.

לענין הלכה כיון שהריף והרמב"ם מסכימים לדעה אחת הכי נקטינן.

מה ששנינו שהתינוקות אין מענים אותם ביוה"כ פירש **רש"י** שאין חייבים למנוע מהם מאכל, נראה מדבריו דאם רצו לחנכם בעינוי לפני זמן שקבעו חכמים מותר, אבל **מהרמב"ם** משמע שאסור, **והכל בו** כתב שפחות מבן ט' אין מענים אותו שלא יגיע לכלל סכנה ואפילו לשעות, וראוי למחות במי שמענה אותם. **והרא"ש** שכתב שאין חייבים להתענות, אין מתישב עם לשון המשנה.

הטור כתב מסברת עצמו שכשם שמחנכים אותם באכילה כך מחנכים אותם בסיכה וברחיצה. **והר"ן** כתב שלא מצאנו בשום מקום חינוך לכך, ששנינו התינוקות מותרים בכולם.

כתב **התרה"ד** גבי נער כחוש וקטן שלא הביא שערות והוא בן יג' ויום אחד, אע"ג שהרמב"ם והרי"ף פסקו כר' הונא ור' נחמן שיש השלמה מדרבנן, נראה שבכה"ג אפשר לסמוך על בה"ג והתוס' שפסקו כר' יוחנן שאין השלמה מדרבנן, מ"מ נראה שחייב להשלים משום ספק דאורייתא לחומרה וכ"פ **הראב"ן** שחוששים שמא נשרו השערות וה"ה לקטנה, וכ"ש **לסה"ת** שסובר שבגומא בלא שערות די, או אחת בגבו ואחת בכרסו, ומש"כ הרמב"ם שאם לא הביא ב' שערות משלים מדברי סופרים, דבריו ע"פ חכמי התלמוד שהיו בקיאים בבדיקה.

הש"ע פסק בדין חינוך לשעות כרב חסדא בן ט' ובן י' שלמות מחנכים אותם לשעות לפי כח הבן. ולגבי השלמה מדרבנן פסק בן יא' בין זכר בין נקבה כר' הונא ור' נחמן. לגבי השלמה דאורייתא בת שתיים עשרה שנה ויום אחד ובן יג' שנה ויום אחד כר' יוחנן, והוא שהביא שתי שערות כדברי הרי"ף והרמב"ם, קטן פחות מבן ט' אין מענים אותו כלל כדברי הרמב"ם והכל בו.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מחנכין: מצות חינוך שייכת באב. ולכמה פוסקים גם באם לא שייך חיוב חינוך אלא למצוה בעלמא, אולם יש כמה פוסקים שגם לאם יש חיוב. וכתב **המ"א** שלספות לו אוכל בידים אסור לכ"ע אפילו לזרים, כמו שאר

דבר אסור (ס"ק ה'). ה"ה קטנה: ר"ל אף שלענין חיוב תורה בבת הוא שנה קודם, מ"מ לא רצו להחמיר עליה לענין חינוך שעות והשלמה דרבנן (ס"ק ו'). בן אחת עשרה: ולא חילק בין בריא לכחוש, אא"כ הוא חולה ויבוא לידי סכנה (ס"ק ז'). וי"א שאין צריכים להשלים: אבל חינוך לשעות בין כחוש בין בריא (ס"ק ח'). ויש לסמוך עליהם בנער כחוש: אבל בבריא אין להקל. מה שאין מדקדקים בזה בזמננו להתענות בשנה השנים עשרה, משום שירדה חולשה לעולם, וסתם קטן נחשב כלא בריא לזה, אא"כ ידוע שהוא בריא וחזק לסבול. ומדברי הא"ר משמע שגם בשנת היג' לא נוהגים להתענות עד שישלים ליג' (ס"ק ט'). (כתב בחזו"ע עמ' שמ' בזמננו נער שהשלים יב' שנה ונערה שהשלימה יא' יתענו עד חצות היום ולא יותר). אלא מדברי הסופרים: ולא חוששים שמא נשרו השערות כיון שמדובר שמלאו לו יג' ביוה"כ ובדקו אתו כל היום ולא הביא סימנים (ס"ק י"א). אפילו רך וכחוש: מה שהקל הרמ"א ה"מ השלמה דרבנן, משא"כ כאן יש חשש דאורייתא שמא הביא ב' שערות ונשרו, ואין דבריו חוזרים על דברי הש"ע (ס"ק יב'). חישין שמא נשרו: דוקא לענין יוה"כ שהוא ספק דאורייתא אבל שאר תעניות א"צ להתענות אא"כ הביא ב' שערות (ס"ק יג'). אין מענין אותו: אפילו לתענית שעות (ס"ק יד').

סימן תריז' דין עוברה מניקה ויולדת ביום הכיפורים. ובו ד' סעיפים:

סעיף א'

ש"ע עוברות ומניקות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים.

מקור ההלכה: גמ' פסחים נד: דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו (בט' באב) כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכפורים.

(כתב הבה"ל (ד"ה עוברות ומניקות) אם יש לאישה ילד חולה ומסוכן ואינו רוצה לינק כי אם ממנה ואם תתענה סכנה הוא לילד, אינה מתענה אפילו ביוה"כ).

סעיף ב'

ש"ע עוברה שהריחה (ופניה משתנות, אע"פ שלא אמרה צריכה אני) (ר' ירוחם נתיב כז'), לוחשין לה באזנה שיום הכיפורים הוא, אם נתקררה דעתה בזיכרון זה מוטב ואם לאו מאכילין אותה עד שתתישב דעתה.

מקור ההלכה: משנה יומא פב. עוברה שהריחה (פרש"י העובר מריח ריח תבשיל והוא מתאווה לו ואם אינה אוכלת שניהם מסוכנין) מאכילין אותה שתשיב נפשה. ובגמ' ת"ר עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר תוחבין לה כוש ברוטב (פרש"י של אותו בשר ומוצצתו) ומניחין לה על פיה אם נתישבה דעתה מוטב, ואם לאו מאכילין אותה רוטב עצמה, ואם נתישבה דעתה מוטב, ואם לאו מאכילין אותה שומן עצמו, שאין לך דבר שעומד בפני פיקות נפש חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים. **שם עמ' ב'** ההיא עוברה דארחא (פרש"י ויוה"כ היה) אתו לקמיה דרבי אמר להו זילו לחישו לה (פרש"י באזנה שיוה"כ הוא אולי תוכל להתאפק) דיומא דכפורי הוא.

כתב **הב"י** שיש חיסרון בדברי הטור (במהדורה שלפנינו אין חיסרון זה), ובדברי **הרמב"ם** חסר מש"כ בברייתא שתוחבין לה כוש וכו' מן הרוטב, אלא כתב מיד לאחר שלוחשים לה וכו' ואם לאו מאכילין אותה עד שתתישב דעתה. ונראה שהוא סובר שלא אמרו כן אלא כשהמאכל אסור כגון בשר קודש או בשר חזיר, אבל אם המאכל עצמו מותר אלא שאסור משום יוה"כ א"צ לדקדק בזה כי אין הבדל אם אוכל מהרוטב או מהבשר. **והטור** מדבר באופן שהמאכל אסור מצד עצמו אבל אם המאכל היה מותר מאכילים אותה ממנו תחילה. או שיש לומר שמדובר במאכל היתר וגם בזה מאכילין אותה תחילה היותר מעט שאפשר אולי תתישב דעתה בכך. ועל פי זה אפשר לפרש כן גם ברמב"ם שמאכילים אותה תחילה מעט אם נתישבה דעתה מוטב ואם לאו מאכילים אותה יותר.

כתב **הרא"ש** בשם **הרמב"ן** משמע מדברי **בה"ג** שאפילו משום סכנת הולד בלבד מאכילים אותה, וי"א שאין מחללין משום נפלים, אלא עוברה שהריחה הסכנה היא לאם שכל מפלת בחזקת סכנה היא. ואיני יודע מה צורך הדיקדוקים בזה כי אין סכנת עובר בלא סכנה לאם ואין סכנה לאם בלי סכנה לעובר. וכן **פרש"י** שאם אינה אוכלת שניהם מסוכנים ע"כ. וכ"כ **הר"ן**, ולפי זה לא היה **לטור** לכתוב תסתכן היא או הולד שמשמע שיכול להסתכן זה בלא זה.

כתב **ר' ירוחם** בשם **הרמב"ן** אפילו לא אמרה צריכה אני כל שראו שמתאוה לאותו ריח ופניה מוריקות מאכילים אותה שחוששים שיעקר הולד, והטור לא כתב כן כי ה"ה בכל אדם.

כתב **בד"מ האו"ז** כתב שצריך להזהיר את המעוברת שלא תאכל חזיר נבלות וטרפות שזה גורם שהתינוק לא יהיה ירא שמים.

כתב **הרמב"ן** דוקא עוברה מאכילים אותה תחילה כוש ורוטב וכו' אבל חולה שמאכילים אותו ע"י בקיאים מאכילים אותו תחילה הצריך לו. כ"כ **הרא"ש והר"ן**, ור' **ירוחם** הוסיף שעוברה אין לה אומד דעת שלפעמים תתישב דעתה בדבר מועט, אבל חולה אין תלוי בשוב הדעת אלא מאכילים אותו פחות מכשיעור וכ"כ **הר"ן** שהסכימו האחרונים שאפילו חולה מאכילים אותו לשיעורים וכ"כ **הטור**. (הובא במשנ"ב ס"ק ד').

דינים היוצאים מהמשנ"ב: שהריחה: אין נפק"מ בין תחילת עיבורה לסופה (ס"ק א'). ופניה משתנים: ואם אין פניה משתנים אין מאכילים אותה אא"כ אמרה צריכה אני לאכול (ס"ק ב'). עד שתתישב דעתה: ואינה צריכה אומד הרופאים לזה (ס"ק ה').

סעיף ג'

ש"ע כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו, מסוכן הוא אם לא יתנו לו ממנו, ומאכילין אותו ממנו.

מקור ההלכה: גמ' כתובות סא. אמר רב ענן בר תחליפא הוה קאימנא קמיה דמר שמואל ואייתו ליה תבשילא דארדי (פרש"י מין כמהין ופטריות) ואי לא יהב לי

איסתכנאי (פרש"י הייתי מסוכן לאחזני בולמוס מחמת תאוות רעבוני) וכו' כללא דמילתא כל דאית ליה ריחא ואית ליה קיוהא (פרש"י מזיק את מי שאוכלין לפניו ולא אוכל) וכו' אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו קא יתבי אפיתחא דבי אזגור מלכא (פרש"י שם מלך פרס) חליף ואזיל אטורנגא דמלכא (פרש"י מושיב המנות לפני השרים) חזיה רב אשי למר זוטרא דחוור אפיה (פרש"י פניו זועפים שנתאוה למאכל) שקל באצבעתיה אנח ליה בפומיה, א"ל (פרש"י אטורנגה לרב אשי) אפסדתא לסעודתא דמלכא, אמרו ליה (פרש"י שוטרי המלך) אמאי תעביד הכי? אמר להו מאן דעביד הכי פסיל למאכל דמלכא. אמרו ליה אמאי? אמר להו דבר אחר חזאי ביה (פרש"י בשר של חזיר מצורע) בדקו ולא אשכחו, שקל אצבעתיה אנח עליה אמר להו הכא מי בדיקתו, בדקו אשכחו. אמרו ליה רבנן מ"ט סמכת אניסא? אמר להו חזאי רוח צרעת דקא פרחא עלויה (פרש"י דמר זוטרא).

כתב הרא"ש לאו דוקא עוברה אלא ה"ה כל אדם שהריח מאכל ומתאוה לו ופניו משתנים מסוכן הוא ומאכילים אותו ע"פ עצמו או ע"פ בקי, וכ"כ הרמב"ם והר"ן.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: ונשתנו פניו: אם לא נשתנו פניו אע"פ שאומר שליבו חלש וצריך לאכול אין מאכילים אותו כ"כ המ"א והא"ר, ובשועת דוד מגמגם בזה. והחת"ס סובר אע"פ שאין אנו מאכילים אותו מחמת שהוא בחזקת בריא, מ"מ החולה עצמו היודע מרת נפשו יכול ליקח לעצמו ולאכול, בין ביוה"כ בין בשאר האיסורים שמרגיש בעצמו שיכול לבוא לידי סכנה (ס"ק ו'). ומאכילין אותו: הקל הקל תחילה כמו בעוברה. ודוקא עד שתתישב דעתם שלא אומרים כיון שהותר מקצת היום הותר כולו באכילה (ס"ק ז'). ממנו: כשמריח ריח מאכל יזהר לפלוט כל הרוק שבפיו ולא יבלע שלא יבוא לידי סכנה ח"א (ס"ק ח').

סעיף ד'

ש"ע יולדת, תוך שלשה ימים לא תתענה כלל. משלושה ועד שבעה, אם אמרה צריכה אני, מאכילין אותה. מכאן ואילך הרי היא ככל אדם. וימים אלו אין מונין אותן מעת לעת, כגון אם ילדה בשבעה בתשרי בערב, אין מאכילין אותה ביום הכפורים אם לא אמרה צריכה אני, אף על פי שלא שלמו לה שלושה ימים עד יום הכפורים בערב, משום דכיון שנכנס יום רביעי ללדתה מקרי לאחר שלשה.

מקור ההלכה: טור מדברי הרא"ש והר"ן בשם הרמב"ן. וכתב הרא"ש שבשאלות דרב אחאי כתב שחיה אסורה להתענות עד שלוש ימים, אמנם כל המחברים חלקו עליו ומסתבר כמותם.

כתב בתרה"ד תוך שלושה לא מחשבים מעת לעת כגון שאם ילדה בז' תשרי בערב שיאכילו אותה בחצות יום ביוה"כ, אלא מחשבים לפי סדר הימים ומיד שנכנס היום הרביעי ללדתה נחשב לאחר ג' ימים. אע"ג שהרא"ש כתב שלפי הבה"ג מחשבים מעת לעת התוס' כתבו שדוחק לפרש מעת לעת והוכיח (התרה"ד) בראיות שיש לפסוק כהתוס'.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: (כתב הבה"ל (ד"ה יולדת) כתב השדי חמד בשם אחרונים שגם המפלת דינה כיולדת) יולדת: ואפילו לא ילדה עדין, רק שאחזו לה חבלי לידה לעניין לחלל עליה שבת וה"ה לעניין שלא תתענה [מאמר מרדכי] (ס"ק ט'). לא תתענה כלל: אפילו אמרה איני צריכה לאכול, מ"מ יש להאכילה אז פחות מכשיעור. אבל אם לא אמרה שאינה צריכה, מאכילים אותה כדרכה וא"צ לאכול פחות מכשיעור. **ויש** מחמירים שגם בזה צריך להאכילה פחות מכשיעור (ס"ק י'). (כתב בכה"ח אות יט' מסתמיות הש"ע משמע שאפילו אינה אומרת איני צריכה מאכילים אותה פחות מכשיעור אם אפשר. **בחזו"ע** עמ' רד' כתב (תוך ג') אפילו אמרה אני יכולה לצום, ואפילו הרופא מאשר זאת, אסור לה להתענות. **וביחוד דעת** ס' לט' כתב מעוברת שאוכלת ביוה"כ יש להאכילה פחות פחות מכשיעור בכדי אכילת פרס, כדי להקל מעליה איסור כרת ומלקות). אם אמרה צריכה אני: מדובר שחברותיה או הרופאים אומרים שאינה צריכה, אז צריך שתאמר צריכה אני, ומאכילים אותה פחות פחות מכשיעור, משום שלב יודע מרת נפשו, אבל אם אין מי שיאמר שאינה צריכה, אז בסתם שאינה אומרת כלום, או שאומרת שאינה יודעת אם צריכה מאכילים אותה (ס"ק יא'). ככל האדם: כשאר חולה שאין בו סכנה, לכן אף אם תאמר צריכה אני לאכול מחמת צער הלידה אין מאכילים אותה, אבל אם אמרה שמכביד עליה חולי, מאכילים אותה כדרך שמאכילים כל חולה שאמר צריך אני (ס"ק יב'). אין מוה"ר אבותם מעת לעת: בס' של"ס"ק י' הביא המשנ"ב כמה פוסקים שסוברים שמשערים מעת לעת, וכתב נמצא לפי זה דבין לענין מלאכת שבת ובין לענין יוה"כ עד ג' ימים מעת לעת חשבינן לה מסוכנת ומותר אפילו לא אמרה צריכה אני, משלושה ועד שבעה מעת לעת כשאמרה צריכה אני, ונראה לענין יוה"כ ודאי יש לצדד להקל בספק נפשות הוא ואפילו לענין שבת אם לא נזדמן לו גוי לעשות על ידו מותר ע"י ישראל, וכ"כ **בישועות יעקב** שהמקל בספק נפשות לחשב שבעה ימים מעת לעת לא הפסיד (ס"ק יג'). (כתב **בחזו"ע** עמ' רצא' שמשערים מעת לעת וג' ימים היינו עב' שעות, וכתב בהערה בודאי שאילו ראה מרן הש"ע דברי כל הראשונים שמקלים בזה היה פוסק כדבריהם בפרט בספק נפשות להקל).

סימן תריח' דין חולה ביום הכיפורים. ובו י' סעיפים:

סעיף א'

ש"ע חולה שצריך לאכול, אם יש שם רופא בקי, אפילו הוא גוי, שאומר שאם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו, ואין צריך לומר שמא ימות. אפילו אם החולה אומר איני צריך, שומעים לרופא. ואם החולה אומר צריך אני, אפילו מאה רופאים אומרים אינו צריך שומעים לחולה.

מקור ההלכה: משנה יומא פב. חולה מאכילין אותו ע"פ בקיאיין (פרש"י אם יאמרו שני רופאים שהוא מסוכן אם אינו אוכל) ואם אין שם בקיאיין מאכילין אותו ע"פ עצמו עד שיאמר די. **בגמ' פג.** אמר ר' ינאי חולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך שומעין לחולה מ"ט? "לב יודע מרת נפשו" (משלי יד' י'). פשיטא? מהו דתימא רופא קים ליה טפי קמ"ל. רופא אומר צריך וחולה אומר איני צריך שומעין לרופא, מ"ט? תונבא הוא דנקיט לה (פרש"י שטות מחמת חוליו). תנן חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין,

ע"פ בקיאים אין ע"פ בקי אחד לא (פרש"י תרי, ע"פ בקי לא וע"פ עצמו לא תיובתא דרבי ינאי בתר"ייהו)? הכא במאי עסקינן (פרש"י דאמר חולה לא צריך ואשמועינן מתניתין דשומעין לרופאין) דאמר לא צריכנא, ולספד ליה ע"פ בקי? (פרש"י דהא באחד נמי אמר ר' ינאי דשומעין לרופא) לא צריכא דאיכא אחרינא בהדיה דאמר לא צריך מאכילין אותו ע"פ בקיאים. פשיטא ספק נפשות הוא וספק נפשות להקל? לא צריכא דאיכא תרי אחרינא בהדיה דאמרי לא צריך, ואע"ג דאמר רב ספרא תרי כמאה ומאה כתרי, ה"מ לענין עדות אבל לענין אומדנא בתר דעות אזלינן, וה"מ לענין אומדנא דממונא אבל הכא ספק נפשות הוא (פרש"י אשמועינן במתניתין דכי אמרינן זיל בתר דעות באומדנא דממונא כגון בשומא ששמן לבעל חוב, אבל באומדנא דחולה אע"ג דרובא אמרי לא צריך כיון דאיכא תרי דאמרי צריך ספק נפשות להקל). והא מדקתני סיפא ואם אין שם בקיאים מאכילין אותו ע"פ עצמו מכלל דרישא דאמר צריך? (פרש"י ואפילו הכי קתני מתניתין ע"פ בקיאים אין ע"פ עצמו לא) חסורי מחסרה והכי קתני בד"א (פרש"י דמאכילין אותו ע"פ בקיאים, כלומר דבעינן בקיאים דאמר לא צריך ואמרי בקיאים צריך מאכילין אותו, אבל אמר צריך אני אם אין שם בקיאים תרי דאמרי לא צריך אלא חד מאכילין אותו, אבל אמר צריך אני אם אין שם בקיאים תרי דאמרי לא צריך אלא חד מאכילין אותו ע"פ עצמו כר' ינאי דאמר שומעין לחולה) דאמר לא צריך אני, אבל אומר צריך אני אין שם בקיאים תרי אלא חד דאמר לא צריך מאכילין אותו ע"פ עצמו. מר בר רב אשי אמר כל היכא דאמר צריך אני אפילו איכא מאה דאמרי לא צריך לדידיה שמיענן (פרש"י הך סיפא לא תפרש הכי דמשמע דהיכא דאמר צריך אני ואיכא תרי דאמרי לא צריך לא צייתין ליה הא לא אמרינן, דהיכא דאמר צריך אני ואפילו איכא מאה דאמרי לא צריך צייתין ליה מאי טעמא לב יודע מרת נפשו) שנאמר "לב יודע מרת נפשו". תנן אם אין שם בקיאים מאכילין אותו ע"פ עצמו, טעמא דליכא בקיאים הא איכא בקיאים לא? ה"ק בד"א דאמר לא צריך אני אבל אמר צריך אני, אין שם בקיאים כלל מאכילין אותו ע"פ עצמו שנאמר "לב יודע מרת נפשו" (פרש"י אין שם בקיאים כלומר אין בקיאותן כלום).

כתב הרא"ש כתבו תוס' (ישנים) מה שנאמר בגמ' חולה אומר צריך אני היינו שאומר שהוא ירא שאם לא יאכל שיכביד ויהיה מסוכן למות. ויש גורסים בגמ' מהו דתימא האי דקאמר חולה צריך אני שהוא חושש שאם לא יאכל ימות, ומשמע שרק משום ספק מיתה מאכילין אותו. נראה שחומרה גדולה היא, שאין רופא שיאמר אם לא יאכל ימות הוא, אלא שיכביד החולי ויסתכן. ואפילו למי שכן גורס כך בגמ', לאו דוקא הוא אלא שדרך החולה לומר כן מפחד המיתה ע"כ.

וכ"כ בהגה"מ שיש גאונים שפסקו שהחולה אומר צריך והרופא אומר לא צריך שמאכילין אותו דוקא שאומר אם לא אוכל אסתכן וכן פר"י, אבל ר"ת חולק עליהם וסובר שאם החולה יודע שיוה"כ היום או שבת ואומר צריך אני ואינו יכול לסבול מחמת החולי מאכילין אותו אפילו שהחולה אינו מסוכן למות, ואפילו דאבון אחד מאבריו נקרא סכנה ומחללים עליו את השבת.

הראב"ה חלק על דברי ר"ת על דאבון אחד מאיבריו שהרי בגמ' (ע"ז כח:) מעין שמרדה לא התירו לכתחילה אלא משום דשורייקי דעינא בליבא תלו, ולא משום הפסד העין. וכתב כל זה המרדכי.

ובסה"ק כתב פר"י שהחולה מבקש לאכול אומרים לו יוה"כ היום, ואם הוא אומר אף על פי כן תנו לי לאכול מאכילין אותו אפילו שלא אומר צריך משום סכנה (הובא במשנ"ב ס"ק ה') וכתבו הכל בו.

עו"כ בירושלמי **יומא פ"ו ה"ד** ר' חנינא הוה יתיב קמיה דרבי חגאי ביוה"כ, א"ל צחינא טובא, א"ל זיל שתי. בתר שעתא אשכחיה א"ל מה צחותא עברה? אמר לו מכיון דשרית לי אזלת לה ע"כ. לומדים מכאן שאין היצר תאב אלא לדבר האסור לו, לכן מותר לעשות כן. וכעין זה היו עושים למשלח את השעיר **בגמ'** (יומא זו.) שהיו עושים לו סוכות בדרך ומזמינים לו שם מזון ואומרים לו הרי פת הרי מים, והטעם שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו, ומעולם לא הוצרך המשלח לאכול ולשתות ע"כ.

כתב **הב"י** לדייק מהמשנה והגמ' אם יש שם רופא מאכילים אותו ע"פ רופא אפילו אם החולה לא אומר כלום, ואפילו אם אומר שאינו צריך, ואם אין שם רופא אז צריך שיאמר החולה צריך אני, וכשהוא אומר צריך אני אפילו מאה רופאים אומרים שאינו צריך שומעים לחולה. והטעם שלא שומעים לחולה כשאומר שאינו צריך משום ביעות חוליו הוא אומר כן, ומשום ספק נפשות להקל תולים שכשאומר שצריך לאכול לא מחמת ביעות אומר אלא לב יודע מרת נפשו.

כתב **הרמב"ם** והוא שיהיה רופא בקי. כתב **ה"מ** שטעמו כי כתוב במשנה מאכילין אותו ע"פ בקי אין.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: רופא בקי: באותו מקום. (ור' מנוח כתב דהא ובאת אל השופט אשר יהיה בימים ההם) ובס' שכח ס' י' הביא הש"ע דעת יש מי שאומר שלא צריך בקי, אלא כל אדם בחזקת בקי קצת לענין ספק נפשות (והיינו באומר עכ"פ שמבין בחולי זה), ומסיים הרמ"א שם שיש אומרים שדוקא ברופא ישראל, אבל בגוי אינו נאמן עד שיהיה בקי, וה"ה לכאן. גבי יולדת לכ"ע מאמינים לנשים, שהן בקיאות בזה [ד"מ] (ס"ק א'). ויסתכן: אפילו לא אומר בפרוש שיסתכן, רק שאפשר שיכבד החולי (ס"ק ב'). שומעים לרופא: ואפילו אם החולה הוא רופא מומחה שמא מחמת ביעות אומר כן [פמ"ג] (ס"ק ג'). צריך אני: ואפילו אם הרופאים אומרים שהמאכל יזיק לו, שומעים לחולה (ס"ק ד'). שומעים לחולה: אם החולה שצריך לאכול רוצה להחמיר על עצמו עליו נאמר "ואך את דמכם לנפשותכם אדרוש". במקום שמאכילין אותו א"צ כפרה על זה שאנוס רחמנה פטריה, כ"ש אם אכל רק חצי שיעור, שכפרה נאמרה רק על שוגג (ס"ק ה'). (כתב הבה"ל (ד"ה חולה) הפמ"ג והח"א כתבו אפילו שעתה הוא חולה שאין בו סכנה, משערים אם לא יאכל אפשר שיתגבר עליו החולי ויכול להיות שיבוא לידי סכנה. בענין מש"כ הש"ע גבי רופא גוי כתב **בתפארת ישראל** שבזמננו יש להתישב בדבר שאינם נאמנים שעל כל חולי קל אומרים שמי שיתענה יסתכן, ובספר **רוח חיים** כתב לגבי רופאים יהודים שחשודים לעבור על ד"ת ולחלל שבת ואינם מתענים שצ"ע אם אפשר לסמוך עליהם והכל לפי ראות עיני המורה. (ד"ה ואם חולה) **הט"ז** מצדד שדוקא אם החולה מבקש לאכול, אבל אם לא מבקש כלום אלא ששואלים אותו אומר שצריך, צריך שיהיה רופא מומחה אחד שאומר כדבריו, ואז מועיל אפילו כנגד מאה, והרבה אחרונים חולקים על הט"ז).

סעיף ב'

ש"ע רופא אחד אומר צריך ורופא אחד אומר אינו צריך, מאכילין אותו, הגה
והוא הדין לשנים נגד שנים, ואפילו קצתן יותר בקיאות מקצתן, כן נראה לי.

מקור ההלכה: צ"ן באר הגולה לרמב"ם (שביתת עשור פ"ב ה' ח') רופא אחד אומר צריך ואחד אומר אינו צריך מאכילין אותו. כתב ה"מ דספק נפשות להקל ופירוש דוקא בשאין החולה אומר אינו צריך, אבל חולה אומר אינו צריך ורופא אחד אומר כמותו אין מאכילין אותו ע"פ רופא אחד שאין דבריו של אחד במקום שניים.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: רופא אחד אומר צריך: ואפילו אם הוא גוי או אישה, נאמנים להכחיש את הרופא השני ישראל שאומר שאינו צריך, ודוקא אם הגוי בקי, אבל אם אינו בקי אינו נאמן להכחיש את הישראל (ס"ק ו'). ורופא אחד אומר אינו צריך: והחולה שותק או אומר שאינו יודע, שאם גם החולה אומר שאינו צריך, לא שומעים לרופא שאומר שצריך (ס"ק ז'). ואפילו קצתן יותר בקי אין מקצתן: שהשנים שאמרו אינו צריך יותר בקיאים, אפ"ה לא הולכים אחריהם בספק נפשות. **המ"א והא"ר** סוברים שכשהם שוים במנין לא הולכים אחר הבקיאים ודלא כהרמ"א. (בכה"ח אות כא' **המאמר מרדכי** כתב צ"ע למעשה אפילו במנין שוה מאחר שהרמ"א פסק להקל והוא ספק נפשות, ודעת הגר"ז כהרמ"א, **והמט"א** כתב שהמקיל לא הפסיד) אם האומרים שצריך הם מרובים, שומעים להם להקל אפילו שאינם חכמים ובקיאים כ"כ (ס"ק ח').

סעיף ג'

ש"ע אם החולה ורופא אחד עימו אומרים שאינו צריך ורופא אחד אומר צריך, או שהחולה אינו אומר כלום ורופא אחד אומר צריך ושנים אומרים אינו צריך, אין מאכילין אותו.

מקור ההלכה: גמ' יומא פג. (הובא בהרחבה בביאור לס' א') תנן חולה מאכילין אותו ע"פ בקי אין ע"פ בקי אין אין ע"פ עצמו לא, ע"פ בקי אין ע"פ בקי אחד לא, הכא במאי עסקינן דאמר לא צריכנא, וליספו ליה ע"פ בקי? לא צריכא דאיכא אחרינא בהדיה דאמר לא צריך.

מש"כ הטור לא יתנו לו עד שיהיו שנים כנגד שנים. כך משמע מהגמ' בסמוך שאמר החולה שאינו צריך ויש אחר שאומר כמותו מאכילין אותו ע"פ בקי אין, אבל לא ע"פ בקי אחד משום שאין דבריו של אחד במקום שנים, ואין הטעם משום שגם החולה אמר שאינו צריך, ואם היה שותק היו שומעים לאחד האומר צריך ולא לשנים שאומרים שאינו צריך. כי כשהחולה אומר שצריך הוא עדיף מכמה בקיאים משום שלב יודע מרת נפשו, אבל כשאומר אינו צריך לא עדיף מאנשים אחרים.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אם החולה ורופא אחד אומרים שאינו צריך: קמ"ל שמצרפים דברי החולה ולא אומרים שנבעת הוא ולא מרגיש במחלתו, כיון שגם רופא אחד אומר כמותו (ס"ק ט'). ורופא אחד אומר צריך: אם רופא אחד מופלג בחכמה יותר מאחרים חוששים לדבריו להאכילו אע"פ שרבים נגדו, אבל אם

המופלג אומר שאינו צריך, וישנם שאינם מופלגים ואומרים שצריך, הולכים אחר רוב מנין ומאכילין אותו.

סעיף ד'

ש"ע אם שנים אומרים צריך, אפילו מאה אומרים אינו צריך, ואפילו החולה אומר עמהם שאינו צריך, מאכילים אותו, מאחר ששנים אומרים צריך. הגה' והוא הדין אם החולה ורופא אחד עימו אומרים לריק, אף על פי שמאה רופאים אומרים אינו לריק, מאכילין אותו (טור). ולא חשנין להחולה אומר לריק, משום דמאמין לרופא זה שאומר לריק (ב"י בשם מהר"י אבוהב).

מקור ההלכה: גמ' יומא פג. (הובא בארוכה בס' א') **לסיכום** על מה שהעמידה הגמ' דברי המשנה שיש אחר עמו שאומר שאינו צריך מאכילים אותו ע"פ בקיאים, מקשה הגמ' פשיטא ספק נפשות להקל, מתרצת הגמ' שיש שנים אחרים עמו שאמרו שא"צ ואע"ג שאמר ר' ספרא תרי כמאה ומאה כתרי כאן אומרים ספק נפשות להקל, מקשה הגמ' מזה ששנינו בסיפא ואם אין שם בקיאים מאכילים אותו ע"פ עצמו ע"כ מדובר ברישא שאומר צריך, מתרצת הגמ' שכך צריך לגרוס בד"א שאמר לא צריך אני אבל אם אמר צריך ואין שנים שאומרים שאינו צריך אלא רק אחד מאכילים אותו ע"פ עצמו. **מר בר רב אשי** אמר כל מקום שומעים לו אפילו נגד מאה כי לב יודע מרת נפשו.

כתב **הרא"ש** שהלכה כמר בר רב אשי שבתרא הוא, ובתשובות הגאונים כתוב שבכל מקום הלכה כמותו חוץ ממפיק שבועה (שבועות מא.) ואודיתא (סנהדרין כט:). ובשאלות דרב אחאי כתב שהולכים אחר רוב דעות וכ"כ רש"י **בגמ'** (יומא פד:) והסביר **הרמב"ן** שאע"ג שנאמר שהולכים אחר רוב דעות באומדנא דוקא בממון, הם סוברים (רש"י ורב אחאי) שהאוקימתא הזו נצרכה כדי לתרץ מה שהקשתה הגמ' פשיטא תרי ותרי נינהו, אבל כיון שאומר מר בר רב אשי שכל מקום שאומר חולה אפילו נגד מאה, ממילא מעמידים את המשנה כבתחילה שיש אחד עם החולה שאומר שאינו צריך שמאכילים אותו ע"פ בקיאים, שהיה עולה על הדעת שכשם שהחולה אומר שצריך שומעים לו אפילו נגד מאה בקיאים, ה"ה כשהוא אומר שאינו צריך, קמ"ל שאומרים כן להקל ולא להחמיר, שלחומרה הוא כאחד. אולם כיון שנאמר בגמ' בפרוש שלא הולכים אחר רוב דעות לא דוחים את הסוגיא בפרכא בעלמא. מסיק **הרא"ש** וכן נראה לי כיון שיש בזה מחלוקת רבוותא מקלים בספק נפשות ע"כ. וכן פירש **הר"ן** דברי **הרי"ף** שלא הולכים אחר רוב דעות באומדנא של חולה.

וכתב **הר"ן** על דעת רש"י ור' אחאי שהולכים אחר רוב דעות, שאין זה מובן שהרי הגמ' מסיקה שבספק נפשות אין הולכים אחר רוב דעות ושכן דעת **הרמב"ם**. ע"כ.

כתב **הב"י** לתמוה על דברי **הר"ן** מש"כ בשם **הרמב"ם**, שהרמב"ם בפרוש כתב שהולכים אחר רוב דעות וכ"כ הטור בדעתו וה"מ, וכ"פ **הסמ"ק**.

הטור כתב כדברי **הרא"ש** שלא הולכים אחר רוב דעות, ולכן כיון ששנים אומרים שצריך אפילו מאה אומרים שא"צ מאכילים אותו. ואע"פ שכתב שאם הוא אומר שצריך אפילו מאה רופאים אומרים שא"צ נותנים לו, ולפי זה לא היה צריך לכתוב אם הוא ואחר עמו שומעים להם כנגד מאה, נמשך בזה אחר לשון הרא"ש, וכדי שלא נטעה לחשוב שבגלל שהחולה עצמו ועוד אחד אומרים שצריך מאכילים אותו, הא לאו הכי הולכים אחר רוב דעות, ולכן כתב שנים אומרים צריך ומאה והוא אומרים א"צ מאכילים אותו, שלא שומעים לדברי החולה אלא להקל ולא להחמיר. והרא"ש שכתב הוא ואחר טעמו משום שהחולק על מר בר רב אשי לא מחשיב את החולה עצמו יותר מאחד אחר הבקי.

נמצא בשם **מהר"י אבוהב** לתרץ דברי הטור שצריך להשמיע החולה ואחר עמו, שהיה עולה על הדעת שדוקא כשהחולה לבדו אומר שצריך שומעים לו כנגד מאה שאומרים שא"צ, אבל שאחר עמו, הוא נמשך לומר כמותו ולא משום שלב יודע מרת נפשו, קמ"ל שאפ"ה מאכילים אותו.

כתב **ר' ירוחם** למרות שיש מחלוקת הפוסקים בענין רוב דעות, אם היה בא מעשה לפנינו היינו מאכילים משום שספק נפשות להקל.

כתב **המשנ"ב** (ס"ק יב') אף על פי שמאה רופאים: אפילו אם היו בקיאים ומופלגים בחוכמה יותר מרופא זה, כיון שהחולה מסייעו ולב יודע מרת נפשו מאכילים אותו.

סעיף ה'

ש"ע אם החולה אומר איני צריך והרופא מסופק, מאכילין אותו. אבל אם הרופא אומר אינו צריך והחולה אומר איני יודע, אין מאכילין אותו.

מקור ההלכה: ירושלמי יומא פ"ח ה"ד. חולה אומר יכול אני ורופא אומר איני יודע, ר' אבהו בשם ר' יוחנן נעשה כספק נפשות וכל ספק נפשות דוחה את השבת (פ' קו"ה דבסקילה וכ"ש יוה"כ בכרת).

הרא"ש הר"ן וה"מ הביאו את דברי הירושלמי. וכתב **הרמב"ן** מסתבר דוקא כשהחולה אומר שיכול ששכיח בו תונבא, אבל אם הרופא אומר יכול והחולה אומר איני יודע, שומעים לרופא. כי מה שאומר החולה איני יודע כלום הוא שרוב החולים לא בקיאים בחולי שלהם (הובא **במשנ"ב** ס"ק טו').

כתב **מהרי"ק** מעשים שבכל יום שסומכים על רופא גוי להאכיל חולה ביוה"כ על פיו.

הרמב"ן (בתורת האדם) הביא סברא שמדיקים מדברי המשנה שהולכים אחר יחיד מומחה נגד רבים שאינם מומחים. וכתב שאינו נראה לו שהרי בסנהדרין לא הולכים אחר רוב חכמה אלא אחר רוב מנין, ולגבי שואל לחכמים מצאנו **בגמ'** (ע"ז ז.) שהולכים אחר הגדול בחכמה במניין שוה, אע"ג שבסנהדרין לא עושים כך משום שהיה ראוי שלא לפסוק דין עד שכולם יסכימו, אבל התורה אמרה ע"פ רבים להטות. אבל כאן שומעים לחכם והשני לא ראוי להיות נשאל בפני מי שגדול

ממנו, אבל אחד במקום שני רופאים לא, כיון שכולם רופאים אין דברים של אחד במקום שנים, מ"מ אם הוא מופלג מהם בחכמה חוששים לדבריו לחומרה כמו המובא **בגמ'** (יבמות יד.) שבית שמאי מחודדים יותר לכן חוששים לרוב חכמה ובקיאות להחמיר, וכאן החומרה היא ספק נפשות להקל ולהתעסק בחולה כל צרכו ע"כ.

והר"ן סובר שהולכים אחר יחיד מומחה אפילו נגד רבים משום **שבגמ'** (ע"ז ז.) נאמר אם היה אחד מהם גדול בחוכמה ובמניין הולכים אחריו, הרי שצריך שני תנאים גדול בחכמה ובמניין, ולעניין מחלוקת ב"ש וב"ה משמע שהולכים אחר הרוב רק כאשר הם שוים, אבל ב"ש מחודדים יותר, ולכן אם ברור שבקיאותו, מכרעת רוב מנין של אחרים שומעים לו בין להקל בין להחמיר, ואם הדבר ספק מאכילים אותו שספק נפשות להקל.

כתב **הד"מ** נראה שדעת הרמב"ם כהר"ן וכן נראה שהבין הטור מדבריו, אבל ה"מ כתב שדעתו כהרמב"ן, **ולענין הלכה** הולכים כהמקילים שספק נפשות להקל.

הרמב"ם כתב אמר החולה איני צריך והרופא אמר צריך מאכילים אותו על פיו והוא שיהיה רופא בקי וכו' מקצת הרופאים אומרים צריך ומקצתם אומרים אינו צריך הולכים אחר הרוב או אחר הבקיאים. כתב **ה"מ** שדעת הרמב"ם שהולכים אחר רוב דעות וכן דעת השאלות ומש"כ או אחר רוב בקיאים, פירוש, אם שוים במנין הולכים אחר הבקיאים בין להחמיר בין להקל וכ"כ הרמב"ן, אבל כשאין המנינים שוים הולכים אחר הרוב, אלא שהרמב"ן כתב שאם יחיד מומחה אומר צריך ושאין חכמים כ"כ אומרים אינו צריך וכו' או שהיו שנים אומרים צריך אפילו מאה אומרים שלא צריך הולכים ע"פ המקילים, וכ"פ מקצת הגאונים והסכימו לזה האחרונים, וזה לא לפי דעת הרמב"ם.

הש"ע בתחילת דבריו פסק שאם החולה אומר איני צריך והרופא מסופק מאכילים אותו כדברי הירושלמי שהביאו הרא"ש הר"ן וה"מ. ובסוף דבריו אם הרופא אומר אינו צריך והחולה אינו יודע אין מאכילים אותו, כדברי הרמב"ן.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: והרופא מסופק: מדובר שמכיר את החולי, אלא מסופק אם יסתכן, שאם לא מכיר הרי הוא כאיש בעלמא (ס"ק יג'). מאכילין אותו: שדברי החולה לא מועילים אלא כשאומר צריך אני, ולכן מאכילים אותו מחמת שהרופא מסופק שספק נפשות להקל (ס"ק יב'). אין מאכילים אותו: אם רופא אחד מסופק ואומר שאינו יודע, ורופא אחר אומר שאינו צריך, מאכילים אותו. לדעת **הט"ז** אם החולה עצמו הוא רופא ומסופק ואינו יודע, ורופא אחר אומר שאינו צריך מאכילים אותו, **והא"ר** מפקפק בזה שאפשר שאינו מבין על עצמו בעת מחלתו אף שהוא רופא. ונראה שזה תלוי לפי מהות המחלה שאם יש לו חום אין דעתו צלולה ויש מקום לדברי הא"ר (ס"ק טו').

סעיף ו'

ש"ע אם הרופא אומר שאינו מכיר החולי, הרי הוא כאדם דעלמא, ואין דבריו מעלים ולא מורידים. הגה מיהו אם נחלץ הרבה עד שנקראה לרוב צני אדם שאלו הוא מסוכן אם לא יאכל, מאכילין אותו (איסור והיתר הארוך).

מקור ההלכה: כתב ר' ירוחם נראה לי שכל רופא שיאמר שאינו מכיר החולי שאינו מעלה ולא מוריד לא להאכיל ולא שלא להאכיל, ואינו נקרא רופא כלל בזה החולי והרי הוא כאדם בעלמא.

הד"מ כתב דברי **האיסור והיתר** (הובא בהגה) ודלא **כמהרי"ל** שכתב בשם מהר"ש שדוקא אם רופא ממוחה אומר שצריך אבל רופא שאינו מומחה או לנשים לא מאמינים, אלא לגבי יולדת ששם הנשים בקיאות יותר.

כתב **המשנ"ב** (ס"ק טז) מאכילים אותו: אף בלא רופאים שספק נפשות הוא.

סעיפים ז'-ח'

ש"ע ס' ז' כשמאכילים את העוברות או את החולה, מאכילין אותם מעט מעט כדי שלא יצטרף לשיעור, הלכך מאכילין אותו כשני שלישי ביצה בנונית, וישהו כדי אכילת ארבע ביצים. והשתיה יבדקו בחולה עצמו כמה כדי שיסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו.

ש"ע ס' ח' וישקוהו פחות מאותו שיעור, וישהו בין שתיה לשתיה כדי אכילת ארבע ביצים, ולפחות ישהו בין שתיה לשתיה כדי שיעור שתית רביעית. ואם אמדוהו שאין השיעורים הללו מספיקים לו או שהחולה אומר כן או שנסתפקו בדבר, מאכילים ומשקים אותו כל צרכו (מיד).

מקור ההלכה: כתב הרא"ש גרסין **בגמ'** (כריתות יג.) התירו לה לעוברת לאכול פחות פחות מכשיעור, ופריך מפני הסכנה אפילו טובא נמי תיכול? אמר רב פפא הכי קאמר התירו לה לעוברת לאכול פחות פחות מכשיעור כדי שלא יצטרף כזית בכדי אכילת פרס. וכ"כ בה"ג ושנראה שאף לחולה עושים כן. ונ"ל (הרא"ש) שבחולה אין עושים כן אלא ע"פ רופאים אם אומר שיספיק לו לאכול מעט מעט, וכן בעוברת אם אין דעתה מתישבת בכך צריך להאכילה כשיעור ע"כ. וכ"כ הר"ן וה"מ.

כתבו הגה"מ בשם **סה"ק** כיון שאין אנו בקיאים היטב בשיעור לכן טוב להאכילו מעט מעט שלא יהיה ככותבת בכדי אכילת פרס, ובשתיה חצי רביעית שלא יגיע למלוא לוגמיו, ויגיע לאיסור כרת, אמנם צריך להזהר שאם אין החולה יכול לסבול ולעמוד בכך, שיאכילו אותו כרגיל ע"כ.

כתב הר"ן כיון ששיעור כותבת הגסה הוא פחות מעט מכביצה, צריך להאכילו כשני שלישי ביצה שאז אין כאן איסור כרת ומלקות. וצריך לשהות בין אכילה לאכילה כשיעור ארבע ביצים לחוש לשיטת רש"י, ולענין שתיה כיון שהשיעור כדי שיסלקנו לצד אחד ויראה כמלוא לוגמיו, צריך לבדוק לפי החולה עצמו וישקוהו פחות מאותו שיעור, ואע"ג שמוכח **מהגמ'** (יומא פ.) שכמלוא לוגמיו באדם בינוני הוא פחות מרביעית, לא נאמר שיעור ברור כמה פחות מרביעית, ואע"פ שלדעת

הרמב"ם אין צריך לשהות בין שתיה לשתיה אלא שיעור שתיית רביעית, מ"מ יש לחוש להחמיר ע"פ הגמ' (כריתות יג.) שישה בין שתיה לשתיה כדי אכילת פרס, אבל בין אכילה לשתיה א"צ לשהות ששנינו **יומא** (עג:) שהאוכל והשתיה לא מצטרפים. אבל אם אמדו הרופאים שהשיעורים הנ"ל לא מספיקים לו, או שהחולה אומר כן, או שיש ספק בדבר מאכילים אותו כל צרכו ע"כ.

הש"ע בתחילת ס' ז' פסק כדברי הרא"ש ע"פ הגמ' בכריתות, ולגבי השיעורים פסק כדברי הר"ן, וכן לגבי השהיה, ולגבי שתיה פסק בס' ח' שלכתחלה ישהו כדי אכילת ד' ביצים, וסיים כשיעור הרמב"ם שלפחות ישהו כדי שתית רביעית. וסיים כדברי הרא"ש הטור והר"ן שאם אין השיעורים מספיקים לו מאכילים ומשקים אותו כל צרכו.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מאכילים אותם מעט מעט: מדובר שדי להם בזה להשקיט רעבונם (ס"ק יז'). כשני שלישי: ה"ה יותר מעט רק שלא יהיה קרוב לביצה, שבזה יש חיוב (ס"ק יח'). (**בחזו"ע** עמ' רצז' פסק כדברי הש"ע והר"ן שהשיעור הוא כשני שלישי ביצה שהוא (כותבת) שיעור יח' דרהם (וא"כ צריך להאכילו יב' דרהם שהם כ 36 גרם). ולמעשה נוהגים לתת לחולה או ליולדת שיעור שלוש גרם לחמניה עם לפתן ששוקלים ומכנים אותם מערב יוה"כ). וישהו: אחר האכילה, כדי שלא יצטרפו אכילות (ס"ק ט'). כדי אכילת ד' ביצים: ואם קשה לו ימתין עכ"פ שיעור ג' ביצים שלכמה פוסקים לא מצטרפים בזה [מ"א] (ס"ק כ'). יבדקו בחולה עצמו: צריך לבדוק השיעור מבעוד יום, וימדוד גם כמה זמן לוקח לו לאכול ד' ביצים וישהו ע"פ זה בין אכילה לאכילה ובין שתיה לשתיה (**החזו"א** כתב שמשערים שיעור כדי אכילת ד' ביצים באדם בינוני ולא בחולה) **והחת"ס** כתב שצריך להמתין תשע דקות בין אכילה לאכילה שזה שיעור כדי אכילת פרס. בין אכילה לשתיה א"צ לשהות כלל (ס"ק כא'). כדי אכילת ד' ביצים: לפחות כדי אכילת ג' ביצים (ס"ק כב'). (כתב **בחזו"ע** עמ' רצז' ששיעור השתיה באדם בינוני הוא ארבעים גרם, ובין שתיה לשתיה מן הדין די שישה כדי רביעית כסתם מרן בס' תריב' ס' י' אבל אם אפשר טוב לשהות בין שתיה לשתיה כט' דקות). או שהחולה אומר כן: כתבו האחרונים שנותנים לפניו מאכל ואומרים לו יוה"כ היום, אם אתה חושש שתהיה לך סכנה אם לא תאכל כשיעור בבת אחת אכול בבת אחת, ואם לא תאכל מעט מעט פחות מכשיעור. כתבו האחרונים שצריך כל מורה שיהיו הדינים האלו שגורים בפיו מערב יוה"כ כי יכול להיות שע"י שהייה קטנה יש סכנת נפשות. אם יש שאלה שהמורה צריך לעיין בדין, ויש שם אחר שיודע להשיב תיכף, אין חולקים בזה כבוד לרב (ס"ק כד'). (כתב **הבה"ל** (ד"ה כשמאכילים את העוברות) הינו שהריחה ונשתנו פניה. וה"ה לכל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו, וכן ליולדת תוך ג' שאמרה איני צריכה לאכול, ואם לא אמרה איני צריכה מאכילים אותה כדרכה כ"כ הרב"פ, והגר"ז מחמיר בזה. (ד"ה אם אמדוהו) כתב **הבנין ציון** שבכל אכילה ואכילה אף אם הותר לו לאכול פעם אחת יותר משיעור, מ"מ על האכילה השניה אם היה די לו בפחות משיעור והוא אוכל כשיעור חייב כרת, לכן צריך לשער בכל אכילה ואכילה אם די לו בפחות, וצריך לזה זריזות ובקיאות).

סעיף ט'

ש"ע מי שאחזו בולמוס, והוא חולי שבא מחמת רעבון, וסימנו שענינו כהות ואינו יכול לראות, מאכילין אותו עד שיאורו עיניו. ואם אין שם מאכל של התר,

מאכילין אותו מאכל איסור. ואם יש כאן שני מיני איסורים אחד חמור מחברו, מאכילין את הקל תחילה. הגה' אס' לרי"ך לזכר, ויש' כאן זהמה שריכין לשחטה וזכר נבלה מוכנת, עיין לעיל ס' סכח ס' יד'.

מקור ההלכה: משנה יומא פג. מי שאחזו בולמוס (פרש"י חולי האוחז מחמת רעבון עיניו כהות והוא מסוכן למות, ושמראיתו חוזרת בידוע שנתרפא) **בגמ' ת"ר** מנין היו יודעים שהאירו עיניו? משיבחין בין טוב לרע, אמר אביי ובטעמא (פרש"י משודע להבחין בין טעם תבשיל יפה לטעם תבשיל רע). **ת"ר** מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל (פרש"י אם אין לנו דברים מותרים כדי צרכו, ויש לפנינו מיני איסורים מאכילים אותו הקל הקל שבהם).

דינים היוצאים מהמשנ"ב: עד שיאורו עיניו: משמע שא"צ ליתן לו פחות פחות משיעור, שע"י השהיה יכול לבוא לידי סכנה (ס"ק כו'). לעיל ס' שכח: מבואר שם שהוא צריך לאכול לאלתר והנבלה מוכנת, מוטב להאכילו נבלות (ס"ק כז').

סעיף י'

ש"ע חולה שאוכל ביום הכפורים ונתישבה דעתו בעניין שיכול לברך, צריך לברך, צריך להזכיר של יום הכפורים בברכת המזון, שאומר יעלה ויבוא בבונה ירושלים.

מקור ההלכה: כ"כ הרא"ש והגה"מ וכן נמצא בתשובת הר"מ והוסיף ודבר פשוט הוא שאוכל בהיתר, ועושה מצוה, ויוה"כ בשבילו כמו ימים טובים בשבילנו, ואע"פ שמדברי הרשב"א נראה שמדמה לאוכל טבל שלדעת הרמב"ם לא מברך, כבר חלק (הרשב"א על הרמב"ם) הוא והסכים לדעה שהאוכל טבל מברך עליו.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: חולה שאוכל ביוה"כ: ה"ה לילדים שאוכלים ביוה"כ ויולדת שאינה מתענה [מטה אפרים] (ס"ק כח'). שאומר יעלה ויבוא: ואם חל בשבת אומר רצה והחליצנו. ויש מקלים שלא לומר יעלה ויבוא וה"ה רצה והחליצנו שחל בשבת. קידוש ודאי אין לעשות שיש חשש ברכה לבטלה. וכן אם שכח יעלה ויבוא או רצה והחליצנו ונזכר לאחר שסיים ברכת בונה ירושלים לא יחזור (ס"ק כט'). (וכ"פ בחזו"ע עמ' שז' שא"צ לקדש, ושאומר יעלה ויבוא ביוה"כ הזה ביום סליחת העון הזה, ואם שכח לומר יעלה ויבוא אינו חוזר).

סימן תריט' סדר ליל יום הכפורים. ובו ו' סעיפים:

ש"ע ליל יום הכפורים נוהגים שאומר שליח ציבור: בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירים להתפלל עם העבריינים.

מקור ההלכה: כתב המרדכי נכנסים לבית הכנסת ומתירים חרם להתפלל עם כל איש שעבר על גזירת הקהל אפילו אינו מבקש שיתירו שנאמר **בגמ' (כריתות ו:)** אמר רבי שמעון חסידא כל תענית שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית. (כתב הפרישה בשם ר' בח"י כי שם שמים מתעלה ומתקדש בשעה שהרשעים חוזרים בתשובה

ונמנים בכלל הצדיקים, שאל"כ הצדיקים נתפסים עליהם מפני הערבות שאם אין פושעי ישראל בתוכם ר"ל שאין נותנים לב לשוב בתשובה אינו תענית, שמפני הערבות השי"ת לא שומע חלילה את תפילת הצדיקים).

וכ"כ **הכל בו בשם הר"ם** קודם שיאמרו כל נדרי אומר בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה אנו מתירים להתפלל עם העבריינים, וגם **התשב"ץ** כתב כן והוסיף שאומר החזן על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירים אם יש עבריין בתוכנו שנוכל להתפלל עמו.

כתב **המשנ"ב** (ס"ק א') שאומר שליח ציבור: ועכשיו אומר הגדול שבכל עיר, וצריך לצרף עוד שנים. ואומרים בישיבה וכו' שהישיבות מסכימים לצרף דעת המקום לדעת הקהל להתיר את העבריינים מעבריינותם [עבריין נקרא מי שעבר על גזרת הציבור או שעבר עברה. ומי שנידו אותו לא מצטרף לכל דבר שבקדושה, ויכולים להתנות שלא להתפלל אתו בבית הכנסת אפילו אם יש שם עשרה, ושמה התנו כן, על כן מתירים לו].

ש"ע ונוהגים שאומר כל נדרי,

מקור ההלכה: כתב **הטור** ומוציא ספר תורה ואוחזה בחיקו. ואומר כל נדרי ואסרי וכו' די נדרנא ודי אשתבענא ודאחרימנא מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים הזה. שמכונים להתיר הנדרים והחרמות והשבועות אולי עברו עליהם ולהנצל מעונש.

והוקשה **לר"ת** מה מועיל להתיר על מה שעבר כבר. **הב"י** כתב שדברי הטור סתומים שודאי מועיל התרה לנדרים שעברו עליהם. ומה שהוקשה לר"ת מבואר **ברא"ש** שלהתרה צריך ג' הדיוטות או יחיד מומחה, ועוד שאין החרם מתיר הנדר בלא חרטה, ועוד שצריך לפרט הנדר, ועוד מי מתיר לחזן שאינו יכול להתיר לעצמו, ולכן כל נדרי אינו התרה אלא ענין תנאי, וא"א להתנות על נדרים שעבר עליהם שיהיו בטלים. ולכן הנהיג לומר מיום הכפורים הזה עד יום הכפורים הבא עלינו וכו' והטעם שנינו **נדריים** (נג:) הרוצה שלא יתקימו נדריו של כל השנה יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדרים שאני עתיד לידור בשנה זו יהיו בטלים. והוא שלא יזכור את התנאי בשעת הנדר, שאם הוא זוכר התנאי בטל והנדר קיים, והביטול אינו מועיל אלא לנדרי עצמו או שבועה שישבע מעצמו. אבל נדר שחברו מדירו או שב"ד משביעים אותו אין מועיל להם ביטול.

וכתב **הרא"ש** שאומרים כל דבר ג"פ שכל דברי חכמים משולשים **מנחות** (סו.) ומה שאומרים ונסלח לכל עדת בני ישראל, לא שצריך עכשיו כפרה אלא אם ידור וישכח אע"פ שכבר ביטלו צריך כפרה, כמו שנאמר בגמ' **קידושין** (פא:) היה סבור לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך סליחה.

כתב **הגה"מ** בדעת ר"ת שאינו אומר ככתוב.

כתב **הרא"ש** נראה כמנהג הקדמונים שלשון כל נדרי מוכח שנתקן על נדרים שעברו עליהם בשנה שעברה ומתירים אותם כדי להנצל מהעונש, ואומרים ונסלח לכל עדת ישראל כי צריכים כפרה לאותם שעברו. ותירץ את כל מה שהוקשה לר"ת שצריך חרטה, אכן סהדי שכל מי שעבר על נידרו הוא מתחרט מעיקרו כדי

להנצל מעונש. שצריך שלושה הדיוטות, הרי כל הקהל אומרים אותו איש איש בלחש, וגם לחזן הקהל מתירים, ומה שצריך לפרט הנדר, היינו דוקא שהנודר בא לחכם להתיר לו נדרו אולי נדר על דבר מצוה, ולא יתיר לו החכם נדרו. וכעין זה כתב **רב סעדיה**.

גם **המרדכי** כתב שיש מרבותינו שנהגו לומר מיום הכפורים הזה עד יוה"כ הבא עלינו לטובה, ופירש **הראב"ן** לפי שאין הכל בקיאים בזה שהנודר הקים במה והמקיים כאילו הקריב קרבן **נדרים** (נב). וכולם מכוונים למה שאומר הש"ץ כאילו שאמרו בפירוש שבנו והתחרטנו על נדרנו ונישאלנו והוא מתיר להם בהסכמת רבים שאין יחיד יכול להתיר אא"כ הוא מומחה (לא זכיתי להבין שהרי המרדכי שמביא יש מרבותינו שהם כשיטת ר"ת, והביא פירוש הראב"ן שמסביר כמו הדעה שכל נדרי חוזר על העבר), וא"צ לומר חוץ מתקנת הקהל וגזירה וחרם של ישוב, שאין מסכימים להתירה זו, וצריך לומר ג"פ כלשון התלמוד. ונהגו לקרוא כל נדרי עם הש"ץ כדי שיהיו לפחות ג' מתירים לו, ואומרים ונסלח וכו' ויש שקוראים אותו בקול רם כדי שיהיה הקב"ה מסכים, ולכן אומרים ג"פ שמא יש אדם שלא שמע בפעם הראשונה או השניה.

כתב **הכל בו** טוב שאם יש לש"ץ שבועה או נדר שיתירו לו ג' לפני שיורד לתיבה ע"כ. ועכשיו אין נוהגים כן שסומכים על מה שהקהל קוראים ביחד עם הש"ץ כדי להתיר לו.

עו"כ **הטור** בשם **הרב סעדיה** שתקנו לומר כל נדרי לעדה ששגגה ואסרו על עצמם בבית הכנסת, כגון נדרי שגגות ואונסים בשגגת ציבור, אבל מי שנשבע כל השנה, להתיר שבועה ולבטלה לא. וכ"כ **הכל בו** בשמו.

הריב"ש כתב שטוב לומר כל נדרי וכן הוא מנהג קטלוניא ע"כ. וכ"כ **רב נטרונאי** ומנהג שתי ישיבות לא להתיר נדרים לא בר"ה ולא ביוה"כ, שאין מועיל התרה למי שמתיר אחר נדרו, וכ"כ **ר' האי** שכן יש לנהוג.

כתב **הטור** וכבר פשט המנהג בכל המקומות לאומרו, וכ"כ **הב"י**.

כתב **באה"ג** שהש"ע פסק כר"ת, ומנהג הספרדים כהרא"ש.

כתב **המשנ"ב** (ס"ק ב') כל נדרי: אנו נוהגים כדברי ר"ת ולכן צריך לומר בלשון עתיד די נדירנא ודמשתבענא, **והמ"א** מסיק שאפילו לדעה זו אפשר לומר בתיבה אחת דנדרנא שמשמע גם להבא. (כתב **הכה"ח** אות טוב' ההולכים ע"פ האר"י אומרים מיוה"כ שעבר עד יוה"כ שבא עלינו לשלום, ומיוה"כ הזה עד יוה"כ שיבא עלינו לשלום).

ש"ע ואחר כך אומר שהחיינו בלא כוס.

מקור ההלכה: כתב **הטור** ואחר שאמר כל נדרי מברך שהחיינו. דקיימא לן שאומרים זמן בר"ה ויוה"כ. וזמן אומרו אפילו בשוק אלא שתיקנו לאמרו על הכוס וכאן א"א לאמרו על הכוס כי כשאומר זמן מקבל עליו יוה"כ ואסור לשתות. ולא נותנים לתינוק לשתות ממנו, שמא יבוא לשתות אף לאחר שיגדל.

כתב **הב"י** וא"א לברך בלי לשתות, לכן לא מביאים כוס, אע"ג שברית מילה שחלה בט' באב מברך על הכוס ונותן לתינוק ולא חוששים שיבוא להמשך, שם כיון שאינו דבר קבוע לא חוששים. ומדוע בין חוששים שיבוא להמשך ואנו מאכילים ומשקים את התינוקות ולא חוששים לזה כתב **ר' דוד אבודרהם** כיון שאינו צמא ונותנים לו לשתות הוא סובר שיש מצוה לשתות ויבוא לשתות כשיהיה גדול.

כתב רב **עמרם** כיון שעומד ש"ץ לפרוס על שמע מברך שהחיינו ואח"כ מתחיל והוא רחום יכפר עוון. וכ"כ **ר' פלטוי**.

ורב **סעדיה** כתב שאומרים שהחיינו אחר תפילת ערבית, ואמר **ר' האי** שכן נוהגים. והמנהג עכשיו כרב עמרם.

וכתב **הב"י** שלא תיקנו לאומרו בבית הכנסת, אלא שמא יש אחד שלא ברך שיצא בברכת הש"ץ. וכתב **הכל בו** שאם ת"ח הוא ורוצה לברך לעצמו לאחר חשכה מותר ע"כ. אבל אין נוהגים כן אלא סומכים על ברכת הש"ץ.

כתב **בד"מ** במנהגים כתב שאין אומרים והוא רחום.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אומר שהחיינו: וגם הציבור יאמרו כל אחד בלחש. וטוב שימהרו לסיים הברכה כדי שיספיקו לענות אמן אחר הש"ץ, מ"מ הש"ץ צריך לכוין להוציא את הציבור, שהרוצה לצאת יצא בברכתו (ס"ק ג'). (כתב **בחזו"ע** עמ' רסו' הש"ץ או רב בית הכנסת מברך שהחיינו בקול רם ומוציא את כל הקהל, ויכול כל יחיד לברך לעצמו, במקום שמוכרים את המצוות מי שזכה בהגבהת ספר תורה של כל נדרי הוא המברך שהחיינו, ובלבד שיהיה בעל תורה ויראת שמים). בלא כוס: כיון שמברך שהחיינו אפילו אם הוא מבעוד יום כבר קיבל עליו קדושת יוה"כ ונאסר בשתיה. יתעטף בטלית מבעוד יום כדי לברך שבילילה אין מברכים אפילו על כסות המיוחדת ליום, וכתב המשנ"ב בס' יח' ס"ק ז' שאם הוא מסופק אם כבר הגיע בין השמשות, נראה שיכול לברך (ס"ק ד').

הגה ואחר כך מתפללים ערבית. ונוהגים לומר כל נדרי צעודו יום, וממשיך צניגונים עד הלילה. ואומרים אותו שלש פעמים, וכל פעם מגביה קולו יותר מצראשונה (מהרי"ל). וכן אומר השליח ליצור שלש פעמים ונסלח לכל עדת ישראל וגו' והקהל אומרים שלש פעמים ויאמר ה' סלחתי כדצריך (מהרי"ל). ואל יסנה אדם ממנהג העיר אפילו צניגונים או צפיוטים שאומרים שם (מהרי"ל).

מקור ההלכה: כתב **הטור** והוא מדברי **הרא"ש** נוהגים לאומרו (כל נדרי) קודם ברכו משום שנאמר **בגמ' שבת** (קנז.) אין נשאלים לנדריים בשבת אלא לצורך השבת. ורב **פלטוי** כתב שאומרים שהחיינו ואח"כ כל נדרי ואח"כ ברכו ע"כ. ומנהגנו כסברא ראשונה.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מבעוד יום: אע"ג שאנו סוברים כר"ת ומתנים על להבא שלא יחולו, מ"מ דומה להפרת נדריים שאין מפרים בשבת (ס"ק ה'). עד הלילה: כדי להתפלל תפילת ערבית בזמנה, ואם לא הגיע זמן ק"ש יאמרו תהילים

קודם ערבית (ס"ק ו'). אפילו בניגונים: כי מבלבל דעת הקהל. אין אומרים באהבה קודם מקרא קודש, ובמקום שנוהגים לאומרו אין לשנות. (בכה"ח אות לא' משמע שאומרים באהבה אפילו שחל בחול וכ"פ בחזו"ע עמ' ער'). ואם חל בשבת אין לומר אלקינו ואלקי אבותינו רצה נא במנוחתינו, כיון שהוא יום תענית ולא יום מנוחה (וכ"פ ביב"א ח"א ס' לח' אבל במקום שנוהגים לאומרו בשבת יכולים להמשיך במנהגם מפני המחלוקת). אבל אומרים והנחילנו ה' אלקינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בו וכו' (כתב בכה"ח אות לג' שבסידור בני ספרד לא כתוב ולא נהגו לאומרו) ויסיים כי אתה סלחן וכו' ולא לומר ודברך מלכנו אמת וקיים לעד (ס"ק ז').

סעיף ב'

ש"ע בליל יום הכפורים ומחרתו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם.

מקור ההלכה: מדרש רבה פ'ב' פ'לו' בשעה שעלה משה למרום שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והוריד אותה לישראל. ולמה אין ישראל אומרים אותה בפרהסיא? אמר ר' אסי למה הדבר דומה, לאחד שגנב קוזמין (פ' מהרז"ו תכשיט שמתקשטת בו המלכה) מתוך פלטין של מלך, נתנה לה לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בה בפרהסיא אלא בתוך ביתך. אבל ביום הכפורים שהן נקיים כמלאכי השרת, הן אומרים אותו בפרהסיא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

סעיף ג'

ש"ע אם חל בשבת, אומרים ויכלו וברכה אחת מעין שבע, וחותרם מקדש השבת, ואינו מזכיר של יום הכפורים (ואין אומרים אבינו מלכנו בשבת, אבל שאר סליחות והתחינות אומר כמו בחול) (ריב"ש ומנהגים).

מקור ההלכה: גמ' שבת כד: א"ר יהושע בן לוי יוה"כ שחל להיות בשבת המתפלל נעילה צריך להזכיר של שבת יום הוא שנתחייב בארבע תפילות (פרש"י לאו תפילת הלילה בכלל אלא תפילות היום שחרית מוסף מנחה ונעילה). קשיא הלכתא אהלכתא אמרת הלכתא כריב"ל וקיימא לן הלכתא כרבא דאמר רבא יו"ט שחל להיות בשבת שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית אינו צריך להזכיר של יו"ט שאילמלא שבת אין שליח ציבור יורד ערבית ביו"ט (פרש"י המתפלל ברכת מעין שבע קונה שמים וארץ מגן אבות בדברו) הכי השתא? התם בדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך ורבנן הוא דתקוני משום סכנה, אבל הכא יום הוא שנתחייב בארבע תפילות.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אם חל בשבת: ובתפילה אומר ותתן לנו ה' אלקינו באהבה וברצון את יום השבת הזה ואת יום צום הכפורים הזה (ס"ק ט'). וברכה מעין שבע: וצ"ל המלך הקדוש שאין כמוהו (ס"ק י').

סעיף ד'

ש"ע צריך להעמיד אחד לימין השליח ציבור ואחד לשמאלו.

מקור ההלכה: בהגה"מ החדשות כתוב **במכילתא** (פ' ויבוא עמלק) צריך להעמיד אחד מימינו של החזן ואחד משמאלו שנאמר "ואהרון וחור תמכו בידיו" (שמות יז' ב') מכאן אמרו חכמים אין מורידין לפני התיבה בתענית ציבור פחות משלושה וכן מנהגנו בר"ה ויוה"כ. **ובפרקי דר' אליעזר** (פ' מד') מכאן אתה למד ששליח ציבור אסור להתפלל אם אין שם שנים עומדים אחד מימינו ואחד משמאלו ע"כ.

כתב **המרדכי** יחיד שראוי למנותו פרנס על הציבור הוא שמנחם אותם בצערם ומצילים לכן ראוי הוא להתמנות על מעשה רבים, ונהגו שפרנסים ומנהגים עוברים לפני התיבה בר"ה ויוה"כ.

כתב **המשנ"ב** (ס"ק יב') עכשיו המנהג שעומדים אצל החזן עד ברכו, ואם חל בשבת יכולים לחזור למקומם בתחילת אמירת מזמור שיר ליום השבת. (כתב **בכה"ח** בשירי כנה"ג כתב מנהגנו בין בר"ה בין ביוה"כ בין בת"צ להעמיד שנים אצל הש"ץ, כשאומרים סליחות ותחנונים, והכל לפי המנהג).

סעיף ה'

ש"ע יש שעומדים על רגליהם כל היום וכל הלילה.

מקור ההלכה: מדברי המדרש שהובא בס' תרו' שהס"מ משבח את ישראל לפני הקב"ה שאין להם קפיצים, ועומדים על רגליהם דוקא בשעת ערבית, שאם לא ישנו כל הלילה, א"א לכוין בתפילה ביום.

כתב **בד"מ** שראה אנשים שעמדו כל הלילה ממש, אמנם העיקר כדברי **הב"י**.

כתב **המהרי"ל** מי שעומד יכול להסמך על משהו כשנחלש. וכתב **מהר"י וויל** שהעומדים יזהרו שלא להשהות נקביהם משום בל תשקצו. והובא כל זה **במשנ"ב** (ס"ק יג') ונשים לא יעמדו.

סעיף ו'

ש"ע נוהגים ללין בבית הכנסת ולומר שירות ותשבחות כל הלילה. ה"גה וטוב לישן רחוק מהארון (הגה"מ) ומי שאינו רוצה לומר תשבחות ושירות כלילה לא יאן שם (מהרי"ל). והחזנים המתפללים כל היום לא יעורו כל הלילה כי מאזדים קולם כשאניס יאניס (מהרי"ל).

מקור ההלכה: כתב **המרדכי** ובהגה"מ שנוהגים לישון בבית הכנסת כי אומרים הרבה שירות ותישבחות, ויש שעושים כן כדי לשמור על הנרות ואין כאן חשש איסור, וכן נהג הר"מ רק שהיה ישן במערב רחוק ממקום התפילה, או בעזרת נשים כשלא היו שם נשים.

כתב **הכל בו** הש"ץ צריך שיהיה אדם הגון ומרוצה לכל הקהל ויאמר בקשה יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו לטהר מערכי רעיונינו וכו' ע"כ. ואע"פ שלא נהגו לאומרה יש לאומרה בלחש.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: ללין בבית הכנסת: **הלבוש** כתב שמוטב לישון בביתו שיכול להתפלל ביום בכונה. וישכרו שומר לשמור על הנרות. כתב **השל"ה** קודם שישן יאמר ד' מזמורי תהילים הראשונים שהם שמירה לקרי, מלבד ק"ש, וטוב שלא יתעטף בכרים וכסתות המחממים, ולא יכסה רגליו (ס"ק יד'). רחוק מהארון: שלא יפיח (ס"ק טו'). כתב **הגר"א** טעם היתר שנה משום מצוה. טוב ללמוד ביוה"כ משניות יומא, ומאמרים מהגמ' מענין התשובה. אין לת"ח לעסוק בתורה ולהשמט מלומר תפילות וסליחות עם הציבור (ס"ק טז').

סימן תרכ' מנהג יפה לקצר בתפילת שחרית. ובו סעיף אחד:

ש"ע טוב לקצר בפיוטים ובסליחות שחרית כדי למהר, בענין שיתפלל מוסף קודם שבע שעות.

מקור ההלכה: כ"כ הטור, כתב **הב"י** נתבאר בס' רפ"ו ויש חולקים, וגם **הגה"מ** כתב שצריך לדקדק שלא תמשך תפילת שחרית עד זמן מנחה שהוא חצות וחצי, כי יש מרבתינו שסוברים שאז צריך להקדים מנחה למוסף וכ"כ **מהר"מ** ולפעמים היה מדלג אבינו מלכנו.

כתב **בד"מ** שר' יונה סובר שאין צריך להקדים מנחה אלא שהגיע זמן מנחה קטנה, א"כ רוצה להתפלל מנחה, וכ"כ **המרדכי** וכן נוהגים.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: טוב לקצר: ואם הוא סוף שש ידלגו אבינו מלכנו (ס"ק א'). קודם שבע שעות: לכתחילה ראוי להתחיל תפילת מוסף קודם שש שעות וחצי, שבשש וחצי מתחיל זמן מנחה גדולה, והיא תדירה מתפילת מוסף. מ"מ בדיעבד אם נתאחר תפילת מוסף עד חצי שבע או אחר שבע, יתפלל מוסף קודם מנחה, א"כ כבר הגיע זמן מנחה קטנה. (**הש"ע** בס' רפ"ו ס' ד' פסק שאם איחר להתפלל מוסף עד ו' (ומחצה) צריך להתפלל מנחה תחילה ואח"כ מוסף, וכתב בכה"ח שם אות' לו' שאם כבר הגיע ו' ומחצה סומכים על דעת ה"א שא"צ ביוה"כ להתפלל תפילת מנחה קודם מוסף). צריך כל יחיד לומר עשרה וידויים לפחות, ארבע בארבע תפילות וארבע בחזרת ש"ץ ואחת במנחה (ערב יוה"כ) ואחת בערבית כנגד עשר פעמים שהיה הכהן גדול מזכיר את השם ביוה"כ.

[**ענינים המוזכרים בטור:** שחרית משכימים לבית הכנסת. אומרים פסוקי דזימרה כמו בשבת. כתב **הב"י** שכ"כ **הכל בו** מלבד פסוק מזמור שיר ליום השבת שלא אומרים אם לא חל בשבת ע"כ. ויש שלא נמנעים לאמרו ע"כ. בספרד נוהגים להרבות במזמורים מענינו של יום, וטוב שלא להאריך כ"כ לקרות ק"ש בזמנה, כתב רב **עמרם** הש"ץ עומד לפני התיבה בנשמת. ואם יש מנהג להוסיף ביוצר אור ובאהבה רבה ובאמת ויציב רשאים וכן נוהגים באשכנז, ויותר טוב מנהג טוליטולא לא להוסיף. ע"כ (רב עמרם) אומר במגן ובמחיה ובהמלך הקדוש דברי ריצוי וסליחה ואין זה חובה ואין לזה קיצבה אבל סליחות ותחנונים חובת היום. כתב **בעה"ט** שחרית מתודה ג"פ וכן במוסף ובמנחה ובנעילה פעם אחת, ובלילה לא מתודה (ש"ץ) ויש נוהגים שמתודה פעם אחת בכל תפילה והציבור פעם הרי שמונה, ובערבית אחת ובמנחה אחת. מנהג טוליטולא טוב יותר ממנהג אשכנז שהם אומרים הפיוטים אחר שמסיים ש"ץ החזרה. **לגאון** מנהג הישיבה לומר בערבית ובשחרית חמישה פעמים ויעבור במוסף שבע ובמנחה שש ובנעילה שלושה. **ואבי עזרי** כתב שבשחרית צ"ל שלש עשרה פעמים כנגד י"ג מידות. **ורב נטרונאי** כתב בשחרית שבע סליחות ובמוסף חמישה ובמנחה שלושה ואם יש פנאי אומר חמשה.]

סימן תרכא' סדר קריאת התורה ומילה ביום כיפור. ובו ו' סעיפים:

סעיף א'

ש"ע מוציאין שני ספרים, בראשון קורים ששה בפרשת אחרי מות עד ויעש כאשר ציוה ה', ואם חל בשבת קורים שבעה, ומפטיר קורא בשני בפנחס ובעשור לחודש, ומפטיר בישעיה ואמר סולו סולו, עד כי פי ה' דיבר.

מקור ההלכה: משנה מגילה כא. ביוה"כ ששה בשבת שבעה אין פוחתים מהן אבל מוסיפין עליהן.

שם ל: ביוה"כ אחרי מות. **ובגמ' לא.** ביוה"כ קורין אחרי מות ומפטירין כה אמר רם ונישא (פרש"י ואמר סולו סולו שמדבר במידת התשובה הלא זה צום אבחרהו).

כתב הב"י הטעם שקוראים אחרי מות לפי שכתוב בו עבודת היום, וטעם ההפטרה שכתוב כך "ולקדוש ה' מכובד" (ישעיה נח' יג') ודורשים שזה יוה"כ.

כתב הכל בו אין אומרים לא בשחרית ולא במנחה מלך מוחל וסולח כי מה טיבה של מחילה וסליחה אצל נביאים ע"כ. אבל **הרוקח** כתב שחותם מוחל וסולח.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: קורין ששה: מפני שקדוש יותר משאר יו"ט שאסור בכל מלאכה, לכן מוסיפים אחד ואין מוסיפים יותר (ס"ק א'). בפרשת אחרי מות: כתוב בזהר כל מי שמצטער על מיתת בני אהרון או מוריד דמעות עליהם, מוחלים לו עוונותיו, ובניו אינם מתים בחייו. שעל ידי זה יתן לב לשוב מעבירות שבידו (ס"ק ב'). קוראים שבעה: כתב **המ"א** שלכתחילה אין להוסיף על שבעה. **והפמ"ג** כתב שבמקום שנותנים העולים הרבה מעות לצדקה, המקל לא הפסיד (ס"ק ג'). ומפטיר: בהפטרה אין אומרים מלך מוחל וסולח, רק ודברך אמת וקים לעד [ד"מ] (ס"ק ד'). (כתב **בחזו"ע** עמ' שמח' חותם בסוף ברכות ההפטרה בא"י מלך מוחל וסולח לעוונות עמו ישראל וכו' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכיפורים).

סעיף ב'

ש"ע מילה ביום הכיפורים, מלין בין יוצר למוסף אחר קריאת התורה, ולאחר המילה אומרים אשרי. (המנהג למול אחר אשרי) (מנהגים). **ואם הוא במקום שצריך לצאת מבית הכנסת, אין מלין עד אחר חזרת ספר תורה, וחוזרים אומרים קדיש.**

מקור ההלכה: כתב **המרדכי** אחר קריאת התורה יוצאים קודם תפילת מוסף ומלין, ואח"כ חוזרים לבית הכנסת ומתפללים תפילת מוסף. כתב **הרוקח** הטעם לפי שהשכינה אצל התורה, והגהות אחרונות של **מרדכי** בשם **מהר"מ** כתבו מלין בין יוצר למוסף אחר קריאת התורה שמזכירים נשמות, ולאחר המילה אומרים אשרי, ואם הוא במקום שצריך לצאת מבית הכנסת אין מלין אלא אחר חזרת הספר תורה וחוזרים ואומרים קדיש.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מילה: ואומרים זכור ברית, ואם חל בשבת אומרים יום ליבשה (ס"ק ה'). בין יוצר למוסף: תפילת שחרית קודם כי היא תדירה משא"כ מוסף (ס"ק ו'). אחר אשרי: ויש נוהגים למול קודם אשרי [מ"א]. וכן הסכים **בא"ר** (ס"ק ז'). במקום שצריך לצאת: כשאין עירוב ואין יכולים להביא את התינוק לבית

הכנסת (ס"ק ח'). וחוזרים ואומרים קדיש: ה"מ לדעת הש"ע שחוזרים יאמרו אשרי וקדיש, אבל לדעת הרמ"א שהמילה לאחר אשרי, אז אומרים יהי רצון שקודם מוסף שיש בו אמירת פסוקים, והקדיש חוזר עליהם, ואם לא אמרו יהי רצון יש לומר מזמור לפני הקדיש (ס"ק י').

סעיף ג'

ש"ע מברכין על המילה בלא כוס. (ויש אומרים דמברכין אכוס ונותנין לתינוק הנימול וכן נוהגין).

מקור ההלכה: כתב המרדכי השיב הריב"ש אם חלה מילה יוה"כ אין מברכים על כוס כי אין שותים יין, וא"א להטעימו לקטן דילמא אתי למיסרך, ודוקא יוה"כ שיש בו כרת, אבל בשאר תעניות משקים את הקטן או את אמו, אבל ר"ת חולק וסובר שניתן לעשות בלא כוס כלל שהרי ברכת המזון שטעונה כוס עושים בלא כוס, אמנם עושים על כוס ולא חוששים דילמא אתי למסרך, ואינו דומה לברכת שהחיינו שחוששים ועושים בלא כוס כי שם ברכת שהחיינו היא משום יוה"כ, וכן שותא בכרמא (שלא נותנים לתינוק ישראל לזרוע) חוששים משום כלאים דלמא אתי למסרך ע"כ.

כתב הב"י שבס' תקנט' כתב שהנכון לברך בלא כוס כהגאונים.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: על המילה בלא כוס: מברכים רק אשר קידש ידיד מבטן. ורשאי למצוץ בדם כדרכו. והנוהגים למצוץ בין לא יזלפו בפה, וגם לא במוך משום סוחט, אלא יזלפו ביד [מטה אפרים] (ס"ק יא'). ונותנים לתינוק הנימול: מלבד מה שנותנים לתינוק באמירת בדמ"ך ח"י, צריך לתת לו קצת לשתות מהכוס [מ"א]. ואם מלים אצל היולדת בענין שמותרת לאכול, יאמר לה שתכוין לצאת בברכתו ותשתה ממנו (ס"ק יא'). (בחזו"ע עמ' שמב' כתב שמברכים אשר קידש ידיד בלא כוס. ויש נוהגים לברך על הכוס ולהטעימו לתינוק).

סעיף ד'

ש"ע במוסף אומר שליח ציבור סדר עבודה. הגה ונוהגין ליפול על פניהם כשאומרים והכהנים והעם, גם צעלינו לשבח, אבל שליח ציבור אסור לעקור ממקומו בצעת התפילה כדי ליפול על פניו, ויש למחות ציד העושים כן.

מקור ההלכה: גמ' יומא לו: ההוא דנחית קמיה דרבא ועבד כרבי מאיר (פרש"י) שליח ציבור שמסדר בתפילתו של יוה"כ סדר עבודתו של כהן גדול על שם ונשלמה פרים שפתינו).

שם נו: ההוא דנחית קמיה דרבא אמר יצא והניחו על כן שני שבהיכל נטל דם הפר והניח דם השעיר, אמר ליה חדא כרבנן וחדא כרבי יהודה? (פרש"י חדא כרבנן דאמרת כן השני, וחדא כרבי יהודה דאמרת נטל תחילה ואח"כ הניח אלמא לא היה כן שני להניחו לכן הוצרך ליטול תחילה) אימא הניח דם השעיר ונטל דם הפר.

כתב הר"ן שמוכח מהגמרות הנ"ל שמנהגם היה להזכיר סדר עבודתו של כהן גדול ביוה"כ ע"כ.

כתב הב"י שכן נהגו העולם, ויש שסידרו בדרך פיוט, וסדר בני ספרד לומר אתה כוננת ויש בו כמה דברים שאינם הלכה. (האריך בב"י לתקן הסדר ולהגיה שיהיה נכון ע"פ ההלכה עיין שם בפנים).

כתב המרדכי בשם רב עמרם שלא אומרים סדר העבודה לא בתפילת שחרית ולא במנחה כמו שלא אומרים מלכויות זיכרונות ושופרות אלא בתפילת מוסף, שעיקר עבודתו הייתה במוסף, וכ"כ בהגה"מ וכ"כ הטור וכן המנהג וכ"כ ר' נטרונאי ודלא כהכל בו שכתב שהמנהג לאומרו בשחרית.

כתב הראבי"ה על כל אזכרה היו מברכים וכורעים לכבוד השם יתברך וכן נמצא בספרים חיצונים כשמסר ר' נחוניא בן הקנה את השם לתלמידיו צוה עליהם לכרוע וליפול על פניהם, וכן אנו עושים לדוגמא.

כתב בד"מ כתוב במנהגים ואומרים היום תאמצנו, ודלא ככל בו שאמר לאומרו בנעילה, כתב המרדכי שלא אומרים אבינו מלכינו במוסף וכן נוהגים.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: ליפול על פניהם: יש לשטוח עשבים על הריצפה, שאסור לשטוח אפיו על הרצפה (משום אסור אבן משכית) או יחוץ בטליתו (ס"ק יד'). ביד העושים כן: פשט המנהג שגם הש"ץ נופל על פניו, ונראה שסומכים על זה שהליכה לא נחשבת הפסק [ט"ז]. וכעת פשט המנהג לשים עוד סטנדר לפניו, ובעבודה מסלקים אותו ואין עוקר רגליו [פמ"ג] (ס"ק טז'). (כתב בחזו"ע עמ' שנד' הש"ץ בשעה שכל הציבור משתחוים, לא יעקור רגליו ממקומו. אלא ישתחוה על התיבה, וחכם עיניו בראשו, שיזהר לפני שיתחיל תפלת החזרה להתרחק קצת מן התיבה, כדי שיוכל להשתחוות ברוח).

סעיף ה'

ש"ע סדר הודוי חטאתי עויתי פשעתי.

מקור ההלכה: גמ' יומא לו: ת"ר כיצד מתודה? עויתי פשעתי חטאתי, וכן בשעיר המשתלח הוא אומר "והתודה עליו את כל עונות ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם" (ויקרא טז' כא') (פרש"י עונות תחלה ואח"כ פשעים ואח"כ חטאים) וכן במשה הוא אומר "נושא עון ופשע וחטאה" (שמואל לד' ז') וחכ"א פשעים אלו המרדים (פרש"י העושה להכעיס) חטאתם אלו השגגות, ומאחר שהתודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות? (פרש"י בתמיה אם על זדונות ימחלו לו אין צריך לבקש שוב על השגגות) אלא כך היה מתודה חטאתי ועויתי ופשעתי לפניך אני וביתי וכו' וכן בדוד הוא אומר "חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו" וכו' אלא מה שאמר משה "נושא עון ופשע וחטאה" אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שישראל חוטאין לפניך ועושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות (פרש"י) והכי קאמר נושא עון ופשע (כחטאת שוגג). אמר רבה בר שמואל אמר רב הלכה כדברי חכמים, פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים? מהו דתימא מסתבר טעמא דר"מ דקא מסייע ליה קרא

דמשה קמ"ל. ההוא דנחית קמיה דרבה ועבד כר"מ, א"ל שבקת רבנן ועבדת כר"מ? א"ל כר"מ סבירא לי כדכתיב בספר אורייתא דמשה.

כתבו הרא"ש הרי"ף ובה"ג ר' חננאל וכן שנינו בתורת כהנים כרבנן. ר' סעדיה פסק כר"מ, וכ"פ הרי"ף גיאת ובעה"ט והביאו ראייה ששתק רבא לאותו אחד שירד לפניו ש"מ שהסכים אתו והלכה כרבא שהוא בתראה. ונוהגים העולם כרבנן וגם הר"ן כתב שמנהג כהרי"ף וכ"כ הרמב"ם, וגם הרמב"ן כתב שהלכה כחכמים והכי נקטינן.

[בענין אמירת אנא ה' אנא בשם גמ' יומא לז. ומנין שבאנא (פרש"י יהא וידוי זה) נאמר כאן כפרה ונאמר להלן בחורב (פרש"י אנא ה') נאמר כאן כפרה ונאמרה בעגלה ערופה כפרה מה להלן בשם אף כאן בשם.

כתב הב"י נוסח שלשת וידוים אלו שמוזכר בהם חטא עון ופשע פשוט שהם לדעת רבנן שחולקים על ר"מ, ועינינם שבראשון מתודה עליו ועל ביתו ובשני מוסיף ובני אהרון עם קדשך ובשלישי מתודה על ישראל ונלמד מהמשניות ביומא (לה: ומא:): ונוסחת הוידוים אנא השם. והגרסא (הנכונה בעיני הב"י) בתוספתא אנא ה' עיתי וכו' אנא בשם כפר נא. שגורסים בוידוי השני בשם, וכ"כ המרדכי בגרסת התוספתא. ובירושלמי אמר רבי חגי בראשונה היה אומר אנא השם, ובשניה אנא בשם, ור' חננאל כתב שלא משגיחים על ר' חגי נגד המשנה. נראה שהיה גורס במשנה בשניהם אנא השם, וא"כ אפילו אם גרסת התוספתא כר' חגי, כיון שנדחה הירושלמי מפני המשנה דוחה גם את התוספתא. וראב"ה סובר שכיון שפירש ר' חגי שבראשונה אומר אנא השם ובשניה אנא בשם, כך צריך לעשות כי האומרים בקיאים בגרסאות יותר מאתנו. והכהן הגדול היה אומר בראשונה אנא השם ובשניה אנא בשם, והמשנה נשנית כלשון העולם. פירש הב"י שאע"פ שכתוב במשנה בשניהם אנא השם, דרך העולם לומר כן בתפילותיהם, אבל הכהן הגדול אומר בשניה אנא בשם.

ורב האי כתב שהכהן הגדול היה מזכיר שם של מב' אותיות, וכן כשהיה אומר לפני ה' תטהרו היה מזכיר שם מפורש. והרא"ש חולק עליו כיון שלמדנו בגזירה שוה הזכרת השם של ד' אותיות אין לשנות, אלא מזכירו כמו שכתוב בפסוק, אלא שמזכירו ככתיבתו והוא הנקרא שם המפורש והוא מקור לכל השמות וכולם נאצלים ממנו. ועליו נאמר ההוגה את השם באותיותיו נעקר מהעולם שאין להזכיר בגבולין ע"כ.

כתב רב סעדיה שראוי לומר לפני השם תטהרו כמו שאומר אנא השם. כתב הב"י טעמו שהוא סובר שהכהן גדול היה מזכיר אנא השם בשם המפורש וכן להשם חטאת, ולכן אנו אומרים אנא השם ברמז, לא שם בן ד' בכוניו. והרי"ף גיאת כתב שאומר כקורא פסוק ואין הוגים את השם, כתב הב"י טעמו אע"ג שאנו אומרים זכר למה שאמר הכהן גדול והוא היה מזכיר שם המפורש, מ"מ אנו קוראים כדרכנו לקרוא פסוקים, ונהגו עולם כהרי"ף גיאת וגם הריב"ש כתב שכן המנהג ושכן שמע מהרב פרץ והר"ן שהיו עוברים לפני התיבה ואומרים לפני ה' תטהרו, אבל באנא השם שהם דברי הכהן גדול בלבד ולא פסוק, אם היינו אומרים כמו שקוראים פסוק בכוני היינו חושבים שכן אמר הכהן הגדול ולכן אומרים אנא השם]

ש"ע נהגו לידור צדקה ביום הכיפורים בעד המתים. (ומזכרין נשמותיהם, דהמתים גם כן יש להם כפרה ביום הכיפורים) (מרדכי).

מקור ההלכה: כתב המרדכי שנינו בספרי (שופטים פסוקא כ"י) דתניא בפרשת עגלה ערופה "כפר לעמך ישראל" (דברים כא' ח') אלו החיים "אשר פדית" אלו המתים מלמד שהמתים צריכים כפרה.

כתב בד"מ כתב מהר"י וויל שלכן נקרא יוה"כ בלשון רבים לחיים ולמתים. (הובא במשנ"ב ס"ק יח'). והכל בו כתב שע"י זכירת המתים נשבר ונכנע לבו של אדם.

כתב הרוקח אסמכתא לזה, שכתוב בסוף פרשת תצוה "הכפורים אחת בשנה יכפר" (שמות ל"י) וסמוך לו "ונתנו איש כופר נפשו לה" מה מועיל שיתן החי צדקה עבור המת, אלא ה' בוחן לבות החיים והמתים, אם אותו המת היה בחיים היה נותן צדקה, ואם הוא היה עני בעל לב טוב שאם היה לו היה נותן אז תועיל לו

קצת, כי יכול החי לבקש להקל על המת, אבל אם המת רשע לא מועיל (הובא במשנ"ב ס"ק יט'). ונותנים לכבוד המתים שהצדיקים מליצים על צאצאיהם.

כתב המשנ"ב (ס"ק יט') ואם התודה קודם מותו יש לומר שיש לו כפרה ונחשב כצדיק [פמ"ג] מסתבר שאם הבן נותן בעד אביו בכל אופן מועיל להקל דינו, דברא מזכה אבא.

סימן תרכב' סדר תפילת מנחה. ובו ד' סעיפים:

סעיף א'

ש"ע למנחה אומר אשרי ובא לציון. ואין אומרים ואני תפילתי אפילו אם חל להיות בשבת. הגה ואין לנו נוהגים לומר אשרי וזל לציון קודם מנחה רק קודם נעילה, וכן כתבו קצת רבנותא (מרדכי הגה"מ כל בו ומנהגים) ואין אומרים אין כאלוקינו ציוס כפור (מנהגים).

מקור ההלכה: כתב המרדכי בסדר רב **עמרם** (וכ"כ הגה"מ בשמו) כתב שאומרים אשרי אחר תפילת מוסף כדי להפסיק בין תפילת מוסף למנחה, אבל אנו אומרים אשרי אחר תפילת מנחה כדי למהר שלא יעבור זמן תפילת מנחה, כ"כ הגה"מ וכן הכל בו שבעלילה זו (אשרי) פותח בנעילה, אבל בתפילת מנחה א"צ עלילה לפי שאוחז ספר תורה בידו ודיו כמו הפלגת שחרית ממוסף, עו"כ שבתחילת נעילה אומר אשרי ובא לציון ואח"כ אומר קדיש זוטא ומתפללים ע"כ.

כתב הב"י המנהג לומר אשרי קודם מנחה כדברי הטור.

כתב בהגה"מ אין אומרים ביוה"כ קדושה דסדרא עד לאחר מנחה קודם נעילה, כדי להפסיק בין מנחה לנעילה וגם כדי שלא יעבור זמן מנחה.

כתב הטור שאין לומר "ואני תפילתי" אף אם חל בשבת, כי מה שאומרים אותו במנחה של שבת הוא ע"פ המדרש "שיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר" (תהילים סט' יג') אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אומות העולם כששותים ומשתכרים יושבים ומנגנים. ואני לא כן אלא "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" (שם יד') אע"פ שאני אוכל ושותה אני בא להתפלל לפניך. לכן אומרים אותו בשבת במנחה, וזה לא שייך ליוה"כ. ומנהג טוליטולא שאומרים אותו אפילו כשחל יוה"כ בחול.

הש"ע פסק כהטור והמרדכי בשם סדר רב עמרם.

כתב המשנ"ב (ס"ק ה') אין אומרים אין כאלוקינו: בשבת אומרים כן כדי להשלים למאה ברכות, וביוה"כ יש הרבה שבחים להשלים בהם. א"צ לומר פיתום הקטורת שהוא כלול בעבודה, אבל נראה שטוב לומר ביחידות, שהרי סמני הקטורת לא הזכירו בעבודה [ט"ז], וגם המ"א כתב שיש לאומרו.

סעיף ב'

ש"ע ומוציאין ספר תורה, וקורין שלשה בפרשת עריות עד סוף הפרשה, והשלישי מפטיר ביונה ומסיים מי אל כמוך, ומברך לפניה ולאחריה, ואם חל בשבת מזכיר בה בשל שבת וחותרם בשל שבת. הגה' ואין אומרים על התורה ועל העבודה זמנחה (הגה"מ מהרי"ל מנהגים והגהות מרדכי).

מקור ההלכה: גמ' מגילה לא. ובמנחה קורין בעריות ומפטירין ביונה (פרש"י שמי שיש עבירות בידו יפרוש מהן לפי שהעריות עברה מצויה שנפשו של אדם מחמדתן ויצרו תוקפו).

כתב **המרדכי** שמברכים על ההפטרות לפניה ולאחריה כמו בשחרית, וכן נוהגין ודלא כהגה"מ בשם **ראב"ן** שכתבו שלא יאמרו על התורה ועל העבודה אלא מסיים מגן דוד שהרי פסקה העבודה כבר מהשחר ובירך עליה בשחרית. כתב **בד"מ** כתבו בגהות מרדכי והגה"מ ומהרי"ל וכן המנהג לחתום במגן דוד. (כ"כ במשנ"ב ס"ק י').

כתבו **הרא"ש הר"ן והמרדכי** אם חל בשבת חותרם בה בשל שבת, ואפילו למ"ד בגמ' **שבת** (כד.) בראש חודש שחל בשבת לא מזכיר של ראש חדש בהפטרות, מודה בהפטרות יוה"כ משום שאלמלא שבת אין נביא בראש חדש כלל, אבל ביוה"כ שחל בחול יש נביא, לכן כשחל בשבת מזכיר של שבת וחותרם בו.

כתב **רב עמרם** במנחה לא אומרים סליחות, אלא לאחר סיום התפילה אומר אבינו מלכנו. אבל ר' **נטרונאי** אומר שהרצה לומר סליחות במנחה הרשות בידו, ובכל תפילה ראוי לומר, וכן המנהג בשתי ישיבות. וכן המנהג לומר סליחות בכל ארבעת התפילות.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: וקורין שלושה: מתחילים ממעשה ארץ מצרים, עד וחי בהם. שניה אלו קי"ח אני ה', שלישי הוא מפטיר **[לבוש]** (ס"ק ו'). בפרשת עריות: מפטיר ביונה וכו' ועוד שאין יכולים לברוח מה' (ס"ק ז'). (כתב **בשע"צ** אות ו' כי האדם חושב כמה פעמים לייאש את עצמו שאין יכול לתקן בשום אופן, על כן יתנהג תמיד באופן אחד, ואם יגזור עליו הקב"ה למות ימות. אבל טעות הוא. שסוף דבר יהיה כל מה שהקב"ה רוצה מנפשו שיתקן מוכרח הוא לתקן, ויבוא עוד פעם ופעמים לעולם הזה, ובעל כרחו יוכרח לתקן, ואם כן למה לו כל העמל למות ולסבול חיבול הקבר ושאר צרות ולחזור עוד הפעם. וראיה מיונה, שהקב"ה רצה מאתו שילך וינבא, והוא מאן בזה ונס לים [לח"ל] מקום שלא תשרה עליו השכינה להתנבא, ונטבע בים ונבלע בדג, והיה שם במעיו כמה ימים, ולפי הנראה בודאי לא יכולים להתקיים דברי ה' יתברך, ומ"מ ראינו שבסוף דבר היה רצון ה' נתקיים וילך וינבא, כן הוא האדם בענייניו. וזה שאמר באבות ואל יבטיחך יצרך שהשאל בית מנוס לך, שעל כרחך אתה נוצר וכו'). והשלישי מפטיר ביונה: ואין אומרים קדיש על הספר, רק חצי קדיש לפני התפילה **[ד"מ]** (ס"ק ח'). ואין אומרים על התורה: כשמוציאים ס"ת אין אומרים על הכל ולא שמע ישראל רק יאמר גדלו. בנוסח אבינו מלכנו יש לומר רע גזר בנשימה אחת (דהיינו שיקרע ה' רק את הרע שיש בגזירה, ומה שנשאר יהיה לרחמים) והמפסיקים בניגון בין רע לגזר צריך למחות בהם, בפרט החזנים **[ט"ז]** (ס"ק י').

סעיף ג'

ש"ע ואם חל בשבת אומרים צדקתך ואומרים אבינו מלכנו. ה'גה וצמדינות אלו
אין אומרים צדקתך ולא אבינו מלכנו.

מקור ההלכה: הכל בו והר"ן סוברים שאומרים צדקתך אם חל יוה"כ בשבת,
ובשם הרב יהודה ברצלוני כתבו שאין אומרים אותו והוא כתב שהמנהג לאומרו
כיון שהוא יום עינוי וגם אבינו מלכנו אומרים אע"פ שיש בו שאלת צרכיו מפני
שהוא שעת גמר דין ואם לא עכשיו אימתי (הובא במשנ"ב ס"ק יא') וכ"כ הכל בו,
וכתב שבעל העינים ור' נתן כתבו שלא לאומרו בשבת ע"כ.

כתב הב"י ואנו אין לנו אלא דברי הר"ן כיון שהדבר תלוי בסברא. וכ"פ בש"ע.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אין אומרים צדקתך: כיון שכתוב בו תהום רבה, ואנו
מבקשים רחמים לפני ה' ביום כפור [לבוש] (ס"ק יב'). ולא אבינו מלכנו: ובחול
אומרים, אא"כ הזמן קצר שצריך להתפלל נעילה ביום. וטוב לומר מעט סליחות
בנחת מהרבה במרוצה (ס"ק יג').

סעיף ד'

**ש"ע אין נושאים כפים במנחה ביום הכפורים, והכהן שעבר ועלה לדוכן, הרי
זה נושא כפיו ואין מורידין אותו.**

מקור ההלכה: רב עמרם כתב שאין נשיאת כפים במנחה. אבל בה"ג כתב שיש
נשיאת כפים. ובאשכנז נוהגים כרב עמרם.

כתב המרדכי יש שלא אומרים אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו וכו' אלא שלום רב,
מפני שאין בה נשיאות כפים, אבל אנו לא נוהגים כן ע"כ. ור' ירוחם כתב כל מקום
שאין כהן נושא כפיו אם אין שם כהן אין שליח ציבור אומר ברכת כהנים וכן אנו
נוהגים, עו"כ המרדכי בסוף תפילת מנחה מתודה כמו בשחרית ואומר אבינו
מלכנו.

כתבו הגה"מ הר"מ לא היה אומר אבינו מלכנו עד אחר נעילה כדי להתפלל נעילה
ביום.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: אין נושאים כפים: בס' קכט' ס' א' כתב הש"ע אין
נשיאת כפים אלא בשחרית מוסף ובנעילה ביום שיש בו נעילה כמו יום הכפורים,
אבל לא במנחה, משום דשכיחא שכרות באותה שעה, שמא יהא הכהן שיכור.
וגזרו במנחה של תענית אטו מנחת שאר ימים. אבל בתענית שאין בו נעילה,
הואיל ותפילת מנחה סמוך לשקיעת החמה, היא דומה לתפילת נעילה ואינה
מתחלפת במנחה של שאר ימים, הלכך יש בה נשיאת כפים. ובס' ב' כתב כהן
שעבר ועלה לדוכן ביום הכיפורים במנחה, כיון שהדבר ידוע שאין שם שכרות,
הרי זה נושא את כפיו ואין מורידין אותו מפני החשד, שלא יאמרו פסול הוא ולכך
הורידוהו (ס"ק יד). נושא כפיו: כתב הרמ"א בס' קכט' ס' ב' ולכן אומרים במנחה
ביום הכיפורים אלקינו ואלקי אבותינו, אע"ג דאין ראוי לנשיאת כפים, מכל מקום
הואיל ואם עלה לא ירד מקרי קצת ראוי, וכן נוהגים במדינות אלו אע"פ שיש

חולקים ע"כ. וה"ה שיש לומר אז שים שלום ולא שלום רב. כהן אחד עלה לדוכן, ושאר כהנים עקרו רגליהם בעבודה ועדין לא עלו טוב הדבר שיצאו מבית הכנסת ולא יעלו עימו [ברכי יוסף] (ס"ק טו').

סימן תרכג' סדר תפילת נעילה. ובו ו' סעיפים:

סעיף א'

ש"ע לנעילה אומר אשרי וקדיש, ואינו אומר ובא לציון. הגה וכזר כתבתי להמנהג במדינות אלו לומר אשרי וזכר לציון קודם נעילה.

מקור ההלכה: מחלוקת הטור שסובר שאומרים ובא לציון במנחה ולא בנעילה, ורב עמרם שסובר שאומרים בנעילה נתבארה בתחילת ס' תרכב'.

כתב המשנ"ב (ס"ק א') שאומרים אשרי קודם נעילה כדי להפסיק בינה למנחה.

סעיף ב'

ש"ע זמן תפילת נעילה כשהחמה בראש האילנות, כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה. וצריך שליח ציבור לקצר בסליחות ופסוקים שבאמצע התפילה, וגם אין לו למשוך בתפילת נעילה כל תבה ותבה כדרך שמושך בשאר תפילות, כדי שיגמרו קודם שקיעת החמה. (ואומר במקום כתבנו חתמנו) (טור).

מקור ההלכה: ירושלמי ברכות פ"ד ה"א, ותענית פ"ד ה"א אמתי הוא נעילה? רבנן דקיסרין אמרין אתפלגון רב ורבי יוחנן, רב אמר בנעילת שערי שמים ור' יוחנן אמר בנעילת שערי היכל (פ' קו"ה דנעילת שערים דהיינו עם חשכה. בנעילת שערי היכל דהיינו ביום לאחר הדלקת נרות) אמר ר' יודן ענתודריא מתניתא (תענית כו.) מסייע לרבי יוחנן בשלשה פרקים הכהנים נושאים את כפיהם ד' פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה בנעילת שערים. אית לך למימר נעילת שערי שמים ביום? (פ' קו"ה בתמיה אלא ודאי בלילה והא אמרין לעיל דאין נשיאת כפים בלילה ועוד ביום תנן). אחוה דאימה דרב אדא הוה צייר גולתיה דרב בצומא רבה (פ' קו"ה היה משמר טליתו דרב ביוה"כ) א"ל כד תיחמי שימשא בריש דיקלא יהב לי גולתי דנוצלי נעילת שערים (פ' קו"ה א"ל רב כשתראה השמש בראש הדקלים תן לי טלית כדי להתפלל בו תפילת נעילה). מחלפה שיטתיה דרב תמן הוא אמר בנעילת שערי שמים וכא הוא אומר בנעילת שערי היכל (פ' קו"ה מדצלי מבעוד יום דוקא)? א"ר מתניה על ידי דהוה מאריך בצלותיה סגין הוה מגיע סמוך לנעילת שערי שמים (פ' קו"ה רב היה מאריך הרבה בתפילתו והייתה נמשכת עד נעילת שערי שמים).

הרא"ש כתב בשם הר"מ שצריך להתפלל תפילת נעילה ביום כי רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן, וגם ר' יודן מביא סיוע לר' יוחנן מהמשנה, וגם רב עצמו היה מתפלל ביום. וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב שמתפללים נעילה אחר מנחה סמוך לשקיעת החמה ועו"כ שצריך להשלים אותה סמוך לשקיעת החמה. הר"ן הביא את הירושלמי אלא שגרס שמואל במקום ר' יוחנן, ושהר"מ פסק

כשמואל, ונראה מדברי הרי"ף שהלכה כרב, ואפילו הכי מתחילים אותה כשהחמה בראשי האילנות כמוזכר בירושלמי ע"כ. וכ"כ המרדכי שמתפללים אותה ביום, אלא שהחזנים מושכים עד הלילה וסוברים שעושים כדן ע"כ. כ"כ הגה"מ והר"מ וכ"כ ר' יהודה בשם ר"י שאין להתפלל נעילה ולא לעלות לדוכן אלא ביום. ונראה שגם לשיטת רב אין לדקדק שתהיה התפילה דוקא בלילה מזה שהוא סובר שתפילת נעילה פוטרת של ערבית, שהרי גם לגבי ערבית הוא סובר שזמנה מפלג המנחה כמובא בגמ' ברכות (כז.) שרב התפלל של שבת בערב שבת, כמובא בירושלמי שרב ביקש את הטלית בזמן שהחמה בראש האילנות כדי להתפלל נעילה, והמתפלל בלילה אומר דברים שאינם כן לפני השכינה ע"כ.

מסיק הב"י אנו שמרבים בתחנונים צריכים להקדים להתפלל כדי שיגמור החזן חזרת הש"ץ ולפחות ברכת כהנים שתהא ביום, וכדי שלא נצטרך להקדים יותר מידי לכן הש"ץ צריך לקצר בסליחות ופסוקים שבאמצע ואין לו למשוך בכל תיבה כמו שמושך בשאר התפילות, וסיוע לזה מדברי הגה"מ שהר"מ לפעמים לא היה אומר אבינו מלכנו של מנחה עד אחר נעילה כדי להתפלל ביום וכן הפזמונים שאומרים בנעילה מדלגים עד לאחר נשיאת כפים, ואח"כ אומרים ומושך עד הלילה.

כתב המשנ"ב (ס"ק ב') כשהחמה בראש האילנות: הוא איזה זמן קודם השקיעה. מש"כ הש"ע שישלים קודם שקיעת החמה היינו סוף שקיעה שהוא צה"כ. וי"א שיכולים להמשיך תפילת נעילה גם לתוך הלילה, והעיקר כסברא ראשונה, אבל אין למחות בנוהגים כסברא אחרונה. אבל צריכים להתחיל בעוד היום גדול. צריך לומר את החרוז היום יפנה השמש יבא ויפנה, קודם הערב, שלא יהיה דובר שקרים.

[ענינים נוספים בטור: מתפללים שבע ברכות כמו במנחה. בגמ' יומא פז: מאי נעילת שיערים? רב אמר צלותא יתירתא (פרש"י מתפלל שבע כשאר תפילות) ושמואל אמר מה אנו ומה חינו (פרש"י אומר ואינו מתפלל) מתיבי וכו' תיובתא דשמואל תיובתא. עולא בר רב נחית קמיה דרבא פתח באתה בחרתנו וסיים במה אנו מה חינו ושבתיה רב נתן בר אבהו דרב וכו' ויחיד אומרה אחר תפילתו.

כתב הר"ן מתפלל שבע שהתפלל בשחרית ובמנחה ומוסיף מה אנו, ובגלל התוספת נקראת יתירתא ושמואל אמר רק מה אנו ונדחו דבריו.

כתב הרוקח שבמקום כתבנו אומר חתמנו. ורב עמרם אמר במקום וזכרנו חתמנו, ולא נהגו כן. אין לומר במי כמוך במקום זכר יצוריו חותם יצוריו. אומר וידי וכשיגיע לאתה יודע אומר אתה נותן יד לפושעים וכו' עד כי אתה סולחן. ורב עמרם כתב שלא חותם כמו שלא חותם בשאר תפילות, ונראה שאפילו מי שפוסק שאין לחתום בשאר תפילות שלא גורס בברייטא וחכמים אומרים כל מקום שזקוק לשבע חותמים, אלא גורס וחותמים בברוך, מ"מ בתפילת נעילה חותמים וכ"כ הרז"ה, ומ"מ כיון שיש בזה מחלוקת טוב שלא לחתום. כתב הב"י ברייתא זו וגירסותיה נתבארו בס' תרז'.

כתב המשנ"ב (ס"ק ג') כשמגיע לכתוב יאמר וחתום. וכן בספר חיים וכו' נזכר ונחתם. ויזדרז מאד בתפילה זו שהיא תכלית כל עשרת ימי תשובה ויוה"כ, והכל הולך אחר החיתום. יש לבטל המנהג שהגוי מדליק נרות לצורך אמירת פיוטים בנעילה, אלא יפזר הנרות הדולקים בבית הכנסת, שזה שבות דשבות. ונכון שיזמין מערב יוה"כ גוי לזה, וגם שיהיה מוכן שמא יהיה איזה דבר מחמת ריבוי הנרות ביוה"כ שלא תהיה שריפה.

סעיף ג'

ש"ע אם חל בשבת מזכיר בה של שבת, אבל בוידוי שלאחר התפילה אין מזכירים בו של שבת. והני מילי יחיד, אבל שליח ציבור כיון שאומרו בתוך תפילתו מזכיר בו של שבת. ואם לא הזכיר בזה, אין מחזירין אותו.

מקור ההלכה: גמ' שבת כד: אמר ר' יהושע בן לוי יום הכפורים שחל להיות בשבת המתפלל נעילה צריך להזכיר של שבת יום הוא שנתחייב בארבע תפילות (פרש"י לומר ותתן לנו את יום המנוח ואת יוה"כ הזה וחותרם מקדש השבת ויוה"כ אע"פ שאין תפילת נעילה בשבת).

כתוב **בהגהות מרדכי** נראה שאם לא הזכיר של שבת בתפילת נעילה שמחזירים אותו. ונראה מדבריו שיש חולקים.

כתב **הרא"ש** ראש חדש שחל בשבת נוהגים שלא להזכיר שבת ביעלה ויבא, כיון שכבר סיים ברכת שבת, ולא מצאנו הזכרה לאחר החתימה, וכן יוה"כ שחל בשבת אע"פ שמזכיר שבת בתוך התפילה בוידוי שאומר לאחר התפילה אין להזכיר שבת מטעם זה ע"כ. וכ"כ **המרדכי**. ולפי זה ש"ץ שאומר וידוי בתוך התפילה צריך להזכיר. וכ"כ **בשבולי הלקט ובתשובה אשכנזית**, ואולם אם לא הזכיר הש"ץ שבת באתה נותן (ותתן לנו) נראה שלא חוזר, כיון שיש מ"ד שביעלה ויבא שבאמצע התפילה לא מזכיר, משמע שה"ה לאתה נותן ואפילו לש"ץ, ובדיעבד סומכים עליו (וכ"פ **במשנ"ב** ס"ק ב').

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מזכיר בה של שבת: ואפילו אם נמשכת התפילה לתוך הלילה, כיון שהתחילו מבעוד יום (ס"ק ד'). בזה: בתוך הוידוי אין מחזירין אותו, אבל אם לא הזכיר של שבת כלל מחזירים אותו, בין יחיד בין ציבור (ס"ק ו').

סעיף ד'

ש"ע אומר כתר כמו במוסף.

מקור ההלכה: כן נראה ממה שכתב **המרדכי** בנעילה אומר פעמים באהבה כמו במוסף.

כתב **המשנ"ב** (ס"ק ז') ובמקום שאומרים נעריצך במוסף אומרים ג"כ בנעילה. ופותרים הארון כל תפילת נעילה.

סעיף ה'

ש"ע נושאים כפים בנעילה. (המנהג במדינות אלו שלא לישא כפיו. ואומרים אבינו מלכנו).

מקור ההלכה: משנה תענית כו. בשלשה פרקים כהנים נושאים את כפיהן וכו' ובנעילת שערים.

כתב **המרדכי** שבתפילת נעילה אינו אומר אבינו מלכנו. כתב **בד"מ** ואין נוהגין כן. וכתב **מהרי"ל** אפילו אם איחר תפילת נעילה עד הלילה נושאים כפיהם. ואנו נוהגים שלא לישא כפים בנעילה כלל וכ"כ **במנהגים**.

כתב מהרי"ל אם חל יוה"כ בשבת אין אומרים אבינו מלכנו עד תפילת נעילה.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: נושאים כפיהם בנעילה: אם עדין יום, אבל אם כבר החשיך לא שהוקשה לעבודה "לשרתנו ולברך בשמו" ועבודה ביום. ולכן אם הזמן קצר יאמרו הפיוטים אחר התפילה כדי שתהיה נשיאת כפים ביום (ס"ק ה'). (בשו"ת יחוה דעת ח"ו ס' מ' פסק שאפשר להקל בדיעבד בבין השמשות, אבל אם נמשכה התפילה עד הלילה שב ואל תעשה עדיף). שלא לישא כפיו: אפילו אם הוא ודאי יום מפני שכמה פעמים נמשכת התפילה עד הלילה. מ"מ אלקינו ואלקי אבותינו וכו' וכן שים שלום אומרים, כיון שהתחלת התפילה היתה ביום (ס"ק ט'). אומרים אבינו מלכנו: אפילו חל בשבת ואפילו מבעוד יום מפני שהוא גמר דין (ס"ק י'). (בכה"ח אות כה' השולחן גבוה כתב שהמנהג לא לאומרו בנעילה וכו' בסידורים של הספרדים).

סעיף ו'

ש"ע בסוף הסליחות אומרים שבע פעמים ה' הוא האלקים, (ופעם אחת שמע ישראל, ושלוש פעמים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד) (מנהגים). (ועיין לעיל סימן סא') **ותוקעים תשר"ת.** הגה ויש אומרים שאין לתקוע רק תקיעה אחת (מרדכי והגה"מ ואגור), וכן נוהגין במדינות אלו. ותוקעין לאחר שאמר קדיש לאחר נעילה, וקצת מקומות נהגו קודם קדיש.

מקור ההלכה: כתב הטור אם יש שהות ביום אומרים סליחות.

כתב בתרה"ד נמצא בנימוקים מוצאי יוה"כ אין הדין והבימה מסתלקת עד שישלימו ישראל סידריהם.

כתב המרדכי והגה"מ יש שתוקעים תקיעה אחת ויש תוקעים תשר"ת וכן המנהג וכ"כ הסמ"ג.

כתב המרדכי שתקיעה זו היא זכר לתקיעת היובל שהייתה ביוה"כ, אבל בהגה"מ כתבו שזה טעות כי אם כן היה צריך לתקוע ביוה"כ עצמו ובשנת היובל. אלא הטעם הוא ע"פ המדרש שבמוצאי יוה"כ בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך.

הסמ"ג והתוס' בשם ר"י כתבו שטעם התקיעה כדי להודיע שלילה ויאכילו את הבנים שהתענו, וגם להכין סעודת מוצאי יוה"כ, ולא כמ"ד זכר ליובל כי א"כ למה תוקעים כל שנה? ע"כ.

הרוקח כתב שהטעם הוא לומר נצחנו את השטן. **והכל בו** כתב שהטעם הוא כדי לערבב את השטן שחוזר לשלוט במוצאי יוה"כ.

כתבו המרדכי והגה"מ הטעם שתוקעים אחר תפילת נעילה משום שהיא חכמה ולא מלאכה לא החמירו כ"כ כיון שעבר היום וכ"כ סמ"ג.

עו"כ שקיבל **מרבי יהודה בר יצחק** אחר נעילה אומרים קדיש ואח"כ שבע פעמים "ה' הוא האלקים" (מלכים א' יח' לט') שהשכינה עולה למעלה משבעה רקיעים (הובא

במשנ"ב ס"ק יא'), ואח"כ שמע ישראל פעם אחת ומיד תוקעים משום "עלה אלקים בתרועה" (תהילים מז' ו'). והסמ"ק כתב יש אומרים אותו קודם תקיעה וי"א אחר תקיעה וכן נראה.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: ותוקעים: מותר לתקוע אפילו אם חל בשבת, אע"פ שעדין לא הבדילו בתפילה, כיון שהיא חכמה ולא מלאכה, ואפילו ביה"ש מותר שהוא שבות לצורך מצוה, אבל אם הוא ודאי יום אסור לתקוע (ס"ק יב'). (כתב **בחזו"ע** מן הדין מותר לתקוע בביה"ש, מ"מ הואיל וישנם עמי הארצות שתיכף שישמעו התקיעות ילכו לאכול, לכן אין לתקוע אלא לאחר צה"כ כעשרים דקות אחר השקיעה שאז לדעת הגאונים מותר לאכול). וכן נוהגין: אחר שתקע נוהגים לומר הש"ץ והקהל לשנה הבאה בירושלים (ס"ק יג'). (כתב **בכה"ח** אות כט' אומרים פסוק "קראתי בכל לב" ז"פ קודם ה' הוא האלקים", הש"ץ אומר וחוזרים אחריו. באות ל' ברוך שם יש נוהגים שלא לאומרו אלא פעם אחת. באות לא' **השולחן גבוה** כתב שהמנהג לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת, ויש נוהגים לתקוע עוד תרועה גדולה אחר סיום קדיש תתקבל, אין מברכים על התקיעה ולא מדקדקים בשום פסול לא בתקיעה ולא בשופר. ובאות לו' כתב שהמנהג לתקוע אחר הסליחות קודם תענו).

סימן תרכד' סדר מוצאי יום הכפורים. ובו ח' סעיפים:

סעיף א'

ש"ע מתפללין תפילת ערבית, ואומר הבדלה בחון הדעת.

מקור ההלכה: גמ' יומא פז: אמר רב תפילת נעילה פוטר את של ערבית, רב לטעמיה דאמר צלותא יתירא היא וכיון דצלי ליה תו לא צריך. (פרש"י צלותא יתירא מתפלל שבע כשאר התפילות, ושמואל אמר מה אנו מה חיינו ואינו מתפלל).

כתב **הרי"ף** שכעת נוהגים להתפלל ערבית אחר נעילה, **והרא"ש** כתב בשם ר' מאיר שאין הלכה כרב והביא ראיה **מהירושלמי ברכות פ"ד ה'א'**. (הובא בס' תרכג').

המשנ"ב הפנה לסימן רצג' ס' א' ששם כתב הש"ע מאחרין תפילת ערבית כדי להוסיף מחול על הקדש.

סעיף ב'

ש"ע צריך להוסיף מחול על הקדש גם ביציאתו, שימתינו מעט אחר יציאת הכוכבים.

מקור ההלכה: גמ' יומא פא. על עיצמו של יום ענוש כרת ואינו ענוש על תוספת מלאכה וכו' על עיצומו של יום ענוש ואינו ענוש כרת על תוספת עינוי (הב"י כתב שתוספת מחול על הקדש בצאתו פשוט מהגמ' נראה שכיון שהגמ' סתמה וכתבה תוספת משמע בין בכניסה בין ביציאה, אע"פ שרש"י פירש בסוגיא תוספת מבעוד יום משמע שמדובר על על הכניסה).

כתב **הרא"ש** שהתוספת היא לא בבין השמשות שהרי העושה מלאכה בשני ביה"ש (בכניסתו וביציאתו) חייב חטאת וחייב לפרוש בו מספק כרת, תוספת זו לא נתבאר מה שיעורה וע"כ לא מדובר בתוספת כל שהיא שהרי הנשים המזלזלות

(ביצה ל.) מדובר על התוספת ולא על עיצמו של יום ולא בספיקו, לכן צריך לפרוש מעט קודם ביה"ש וכן ביציאתו אחר צה"כ צריך להוסיף מעט.

כתב **המשנ"ב** (ס"ק ג') ותוך הזמן אסור באכילה רחיצה וסיכה, אין שיעור להוספה ולכן כיון שמתפללים ערבית אחר צה"כ, מותרים בכולם, אף שלא הבדילו על הכוס עדין, רק אכילה ושתייה אסורים עד שיבדיל על הכוס בין אם חל בשבת בין בחול.

סעיף ג'

ש"ע מבדילין על הכוס, ואין מברכים על הבשמים אפילו חל בשבת.

מקור ההלכה: כתב הרמב"ם שא"צ לברך על הבשמים במוצאי יוה"כ.

והכל בו כתב שאף אם יהיה במוצ"ש אין לברך לפי שאין בו נשמה יתירה מפני התענית, ובמקום אחר כתב שלמ"ד שהטעם שמברכים על הבשמים במוצ"ש משום שהאור של גהנם חוזר לשרוף ומסריח, והבשמים מגנים מהריח, צריך לברך גם במוצאי כפור שחל בשבת.

ובתשובה אשכנזית כתב שאין לברך על הבשמים אלא כשחל בשבת. וכ"כ הרב **דוד אבודרהם**. ולא **כמרדכי** שסתם שמברכים משמע לא שנא חל בחול או בשבת.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: מבדילים: במקומות שנוהגים להבדיל בבית הכנסת, יבדיל וישקה לקטן או לגדול שמתכוין לצאת בהבדלה זו (ס"ק ד'). אפילו חל להיות בשבת: רבים מהאחרונים חולקים וסוברים שכשחל בשבת יש לברך על הבשמים, ואין בזה חשש ברכה לבטלה כיון שנהנה. מ"מ לא מורים כן בציבור ולא מוחים בבית הכנסת שמבדילים ולא מברכים, ורק לעצמו בביתו יכול לברך [פמ"ג]. (**בחזו"ע** עמ' שפד' כתב שאין מברכים על הבשמים אפילו אם יוה"כ חל בשבת, מ"מ טוב שלאחר שטעם מהכוס, יברך על הבשמים). אם חל בשבת אומרים ויתן לך, ואין אומרים "ויהי נעם" עד אחר ואתה קדוש לפי שחג הסוכות חל באמצע השבוע (ס"ק ה'). (כתב **בכה"ח** אות ג' שע"פ דברי האריז"ל אומרים ואתה קדוש גם אם חל יו"ט באמצע השבוע).

סעיף ד'

ש"ע מברכין על האור. ואין מברכים במוצאי יום הכפורים על האור שהוציאו עתה מן האבנים. ויש אומרים שמברכים מעמוד ראשון ואילך.

מקור ההלכה: גמ' פסחים נד. אמר רבי יוחנן מברכים על האור בין במוצ"ש בין במוצאי יוה"כ וכן עמא דבר. מיתיבי אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחילת בריתו הוא וכו' לא קשיא כאן באור ששבת כאן באור היוצא מן העצים ומן האבנים (**פרש"י** באור ששבת. שהיה בשבת שדלק היום, ומכל מקום ממלאכת עבירה שבת שדלק בהיתר כגון של חיה ושל חולה או נר הדולק מערב יוה"כ מברכים אף במוצאי יוה"כ, דהיא ברכה משום דדבר חידוש הוא לו שלא נהנה מן האור היום. באור היוצא מהעצים. דנברא עכשיו אין מברכים עליו במוצאי יוה"כ אלא במוצ"ש שאף הוא תחילת בריית אור).

ירושלמי ברכות פ"ח ה"ה כיון שיצאת שבת התחיל משמש החושך ובא ונתיירא אדם וכו' אמר ר' לוי באותה שעה זימן הקב"ה שני רעפין והקישן זה לזה ויצא מהן האור הדא הוא דכתיב "ולילה אור בעדני" (תהילים קלט' יא') ובירך עליה בורא מאורי האש. שמואל אמר לפיכך מברכין על האש במוצאי שבתות שהיא תחילת ברייתה.

כתב הכל בו כשמברכין על האור אין מברכין אלא על אור ששבת ממלאכה כגון עששית שהייתה דולקת והולכת כל היום, אבל לא על האור היוצא מן העצים ומן האבנים שטעם ברכת האור ביוה"כ לפי שפסקה הנאתו בו ביום ועכשיו הותר לו (הובא במשנ"ב ס"ק ו'), לפיכך צריך אור ששבת, אבל במוצ"ש לא מקפידים על אור ששבת לפי שתחילת ברייתו הייתה במוצ"ש כמש"כ בירושלמי, ואפילו היוצא מהעצים ואבנים שזהו כעין ברייתו (הובא במשנ"ב ס"ק ז'), ויש אומרים שאפילו במוצאי יוה"כ היוצא מהעצים ואבנים מעמוד ראשון ואילך.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: על האור שהוציא וכו': וה"ה שהוציא מגפרורים. אם חל יוה"כ בשבת, מותר מדינא לברך על אור זה (שהוציא מעצים ואבנים), ומנהג העולם להחמיר, עכ"פ אם הדליקו נר מהאור הזה ודאי שיש להקל (ס"ק ז'). (בחזו"ע עמ' שפג' בהערה כתב במוצאי יוה"כ אם אין לו נר ששבת יש להורות לברך על נר שהודלק במוצאי יוה"כ). עתה מן האבנים: אם הוציאו אתמול מהאבנים, מותר כיון ששבת ביוה"כ (ס"ק ח'). מעמוד ראשון ואילך: היינו שהדליקו נר מאותה שלהבת, וטעמם שגם זה נקרא אור ששבת, ואינו אור הנברא מחדש (ס"ק ט'). (כתב הבה"ל (ד"ה י"א) אף שיש אחרונים שסומכים על דעת הי"א, מ"מ כתב המ"א שהדין בס' ה' סותר את זה, ודעת הי"א היא דעה יחידאה, ומה שהקל הרמ"א לברך על נר של בית הכנסת ונר שהדליק ממנו ביחד, אין מזה ראייה שהרמ"א מקל כדעת הי"א שהרבה ראשונים סוברים שאפשר לברך על נר של בית כנסת, ולכן עכ"פ אפשר להקל עם נר אחר, משא"כ עם אור היוצא מהאבנים אפשר שגם הרמ"א מודה שאסור).

סעיף ה'

ש"ע ישראל שהדליק מגוי, אין מברכין עליו במוצאי יום הכפורים, אף על פי שבמוצאי שבת מברכין עליו, שאין מברכין במוצאי יום הכפורים אלא על האור ששבת מבעוד יום ממש או על האור שהודלק ממנו. וכן נהגו להדליק מעששיות של בית הכנסת. ומיהו אפילו אם הודלק ביום הכפורים, אם הודלק בהתר, כגון לחולה, יכולים לברך עליו. הגה י"א אומרים להצדיל על נר של בית הכנסת (ה"מ אבודרהם ואור זרוע), ויש אומרים שאין להצדיל עליו, אלא מדליקין נר אחר ממנו. והנכון להצדיל על שניהן ביחד, דהיינו להדליק נר אחד מנר בית הכנסת, ולא יצדיל על נר עצמו של בית הכנסת (מהרי"ל). ושא"ר דיני נר עיין לעיל סימן חל"ה. אוכלים ושמחים במוצאי יום הכפורים דהוי קצת יום טוב (טור ומהרי"ו ואור זרוע).

מקור ההלכה: הגמ' פסחים נד. ופירוש רש"י שם נתבאר שאם הודלק בהתר ביוה"כ נחשב ששבת ממלאכת עבירה ומותר לברך עליו במוצאי יוה"כ.

כתב ה"מ בשם הרמב"ן ישראל שהדליק מגוי אין מברכים עליו במוצאי יוה"כ אע"פ שבמוצ"ש מברכים עליו, כי אין מברכים אלא על אור ששבת ממש או

שהודלק ממנו, ונהגו להדליק מעששית של בית הכנסת ונראה שזה כונת הרמב"ם במה שכתב שבת ביוה"כ בדוקא שאין מברכים אלא עליו ע"כ.

כתב **המרדכי** אם חל יוה"כ בשבת אומר ויתן לך ופיוט המבדיל בין קדש לחול בבית הכנסת בקול רם.

כתב **מהר"י ווייל** מרבים בסעודה במוצאי יוה"כ שהוא יו"ט.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: שאין מברכין וכו': מה שמקלים בזה במוצ"ש משום שמברך על תוספת של התר בנר של ישראל, ותוספת זו לא הייתה מעולם ביוה"כ ודומה ליוצא מעצים והאבנים, וכתב **המ"א** לפי זה גם היוצא מהעצים ואבנים אין לברך על נר אחר שהודלק ממנו, ודלא כ"א בס' ד' (ס"ק יא'). שאין להדליק עליו: שנעשה לכבוד היום ולא להאיר, ודעה ראשונה סוברת שנעשו להאיר, ועדיף לברך על זה ולא על נר שהודלק ממנו, שלא כ"כ נקרא שבת שלא היה ביוה"כ (ס"ק יב'). והנכון להבדיל על שניהם ביחד: וה"ה אם היה לו נר בביתו, ידליק ממנו עוד אחד ויברך על שניהם ביחד, שאפשר שגם הוא נעשה רק לכבוד היום [ח"א]. **ובדרך החיים** משמע שטוב לכתחילה להניח בביתו נר דלוק מערב יוה"כ כדי לברך עליו ויוצא לכל הדעות (ס"ק יג'). נר של בית הכנסת לחוד: אם א"א להבדיל על שניהם מוטב להדליק על נר אחד שהדליקו ממנו ולא של בית הכנסת. מ"מ אם עבר וברך יצא שהנרות שלנו עשויים גם להאיר. אין מתענים מיוה"כ עד סכות ביאר צייט, שהם ימי שמחה. יום אחר יוה"כ משכימים לבית הכנסת (ס"ק יד').

הגה יס מחמירים לעשות שני ימים יום כפור. ויט לזה התרה. ואין לנהוג בחומרא זו דיט לחוש קיצא לידי סכנה (אור זרוע). מי שמתענה תענית חלום למחרת יום כפור, אין צריך להתענות כל ימיו (מנהגים). אין לומר תחינות ולא כו"ל מיום כפור עד סכות. והמדקדקים מתחילים מיד צמולאי כפור בעשיית הסכה, כדי ללכת ממנוה אל מנוה (מהר"ל ומנהגים והגה"מ ומהר"י).

מקור ההלכה: גמ' ר"ה כא. רבא הוה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומי. זימנא חדא אשתכח כוותיה (פרש"י) עם לילותיהן שמא עיברו ב"ד את החדש ויום אחד עשר שלנו הוא עשירי שלהן).

ירושלמי חלה פ"א ה"א תמן חשין לצומא רבא תרין יומין (פ' פ"מ בבל יש שהיו חוששים לצום שני ימים בשביל יום כפור מספק שלא היו יודעים אם עברו ב"ד שבא"י את אלול או לא) אמר לון רב חסדא למה אתם מכניסין עצמכם למספק הזה המרובה, חזקה שאין ב"ד מתעצלין (פ' פ"מ מלשלוח שלוחין להודיע לגולה אם עברו את אלול או לא). בר אבוי דשמואל בר רב יצחק חש על גרמיה וצם תרין יומין איפסק כרוכה דמך (פ' פ"מ שהפסיק מהתענית ורצה לכרוך לסעודה נחלש ונפטר).

כתבו **הגה"מ** היה נוהג ר"י הלוי ושאר גדולים לעשות שני ימים יוה"כ וכשחל ביום חמשי והיום השני הוא ערב שבת אסור להם להכין צרכי שבת בע"ש, ויאכלו בשבת עם אחרים שלא הרבו בשבילם וכן הורה **הר"מ** וכתב שאסור להם להקנות את הקמח שלהם לאחרים שיעשו להם כמו שהתירו **בגמ' ביצה (יז)** ביו"ט שחל בע"ש למי שלא עירב ערובי תבשילין, כיון שמדאורייתא נעשים צרכי שבת ביו"ט

ורק מדרבנן נאסר, אבל מיוה"כ לשבת שהוא איסור כרת אין להתיר שאסור להערים, אבל אם לא נתכוין להרבות בשבילו מותר, וצ"ע אם מכירו אם מותר לאכול משלו, או שיש לחוש שיתרגלו לעשות כן גם ביו"כ אחר בע"ש, ונראה שלא אוסרים, אבל בגוי שלא מקפיד על לפני עיור אסור ע"כ.

עו"כ הגה"מ מה שלא נהגו כל ישראל לעשות ב' ימים יו"כ ע"פ דברי הירושלמי מחשש סכנה, ונראה שאין למנהג ראייה לא מהירושלמי ולא מרבא שבזמנם היו מקדשים ע"פ ראייה והיה ספק מתי קידשו ב"ד את החדש ולכן היו עושים שני ימים טובים של גלויות, אבל אנו (שיש לנו לוח קבוע) דבקאי בקבועי דירחא, ואין עושים שני ימים טובים של גלויות מספק אלא מנהג אבותינו בידנו, אבל ביוה"כ לא היה מנהג אבותינו לעשות ב' ימים, ולכן הרוצה לעשות כן אין לו על מה לסמוך (הובא במשנ"ב ס"ק יז'), אולם יש לומר שהם סוברים שיו"ט שני של ר"ה הוא עיקר וממנו מונים ליוה"כ ולסכות ע"כ. **וסמ"ק** כתב שהעושים ב' ימים חומרה יתירה היא מאחר שאין מקדשים את החדש ע"פ ראייה בשום מקום ע"כ.

הרא"ש היה מוחה באותם שהיו מתפללים ביום השני תפילה של כפור. כתב **הב"י** נראה שטעמו משום לא תתגודדו, ואע"ג שאם יש שני בתי דין בעיר אחת מותר, כאן הרי זה כב"ד אחד שחלקם עושים כך וחלקם עושים אחרת שאסור. א"נ היה מוחה בהם משום שנראה כיוהרה ויבואו לידי מחלוקת. וכעין זה כתב **האגודה** שהעושים שני ימים יו"כ לא יתפללו תפילת יו"כ אלא יתפללו עם הציבור כרגיל. וכ"כ **בתשובה אשכנזית** אלא שהפיוטים וסליחות יעשו כרצונם (הובא במשנ"ב ס"ק טז').

כתב **הסמ"ק** בשם **הר"מ** מי שעשה פעם אחת יו"כ ב' ימים אינו יכול לחזור בו לעולם (הובא במשנ"ב ס"ק טז'), כיון שקיבלו עליו הרי הוא עליו כאיסור כרת. **והרא"ש** היה מתיר להשאל עליו, וטעמו כיון שמהדין א"צ להתענות אלא יום אחד, א"כ הרי זה כנדר, וכמו שכתב **המרדכי** בשם **הר"מ** מי שרגיל להתענות בין ר"ה ליו"כ, לפני ר"ה צריך שלושה שיתירו לו, ודוקא שכשהתחיל לנהוג הייתה דעתו לנהוג כן לעולם, ואפילו אם נהג פעם אחת צריך התרה ע"כ.

דינים היוצאים מהמשנ"ב: שני ימים יו"כ: לא יאמרו הפיוטים רק לאחר תפילת יח'. לא יקראו בתורה אפילו לא ויחל. יאכלו עם אחרים שלא הרבו בשבילים (ס"ק טז'). ויש לזה התרה: אם התחרט ולא רוצה לעשות כן יותר רשאי להתיר בפני שלשה ע"י פתח וחרטה. ואם התנה בפירוש שעושה כן רק לשנה זו ולא לכל שנה ושנה א"צ התרה (ס"ק יז'). ולא צו"צ: ולא פרקים ולא שיר למעלות, אבל למנצח ואא"א אומרים. ויש מקומות שבערב סכות אין אומרים למנצח, אבל אא"א אומרים (ס"ק יח'). (המנהג הפשוט אצל הספרדים שביום שלא אומרים תחנון לא אומרים למנצח וקל ארץ אפים. הגהות איש מצליח). מתחילים: וביום המחרת יעשה כולה (ס"ק יט').

